

Taidetta arkeen

Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista

Täydentävät taustaselvitykset, artikkelit ja seminaarit

(Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5)

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto /
Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Erja Kankala, opetus- ja kulttuuriministeriö

Sisältö

Prosentti taiteeseen -periaate Suomessa; Historia ja tausta Soila Kaipiainen	4
Prosenttiperiaatteen toteutuminen ja julkisen taiteen hankintamallit 20 suurimmassa kaupungissa Sari Karttunen ja Kaisa Herranen	39
Pohdintoja Prosentti taiteeseen -periaatteen toteuttamisesta arkkitehtuurin näkökulmasta Ville Hara	57
Kuvataiteen hankkiminen ja hankintalaki Terhi Aaltonen	64
Kuvataidenäkökulmia prosentti taiteeseen -periaatteen toteuttamiseen Petri Kaverma	74
Pohjoismaiset mallit - taidehankinnat, taide osana rakentamista ja prosenttiperiaatteen käytännöt Erja Väyrynen	80
Prosentti taiteeseen -periaatteen käytäntöjä Pohjois-Amerikassa Laura Uimonen	90

Prosentti taiteeseen -periaate Suomessa; Historia ja tausta

Soila Kaipiainen

1 Johdanto

”Suomen taiteen on oltava koko kansan omaisuutta” vetoamus, julkaistu Uudessa Suomessa 1.11.1938. (Liite)

1.1 Julkinen taide - prosentti taiteeseen -periaate

Prosenttitaiteella tarkoitetaan menettelyä, jossa tietty osuus rakennuskustannuksista käytetään taiteen hankintaan rakentamisen tai peruskorjaamisen yhteydessä. Prosentti taiteeseen – periaatteen mukaan jokaisessa julkisten tilojen tai infrastruktuurin rakennushankkeessa tulisi käyttää 0.5–2.0 % budjetista taidehankkeeseen.

Prosentti taiteeseen – periaate liittyy käsitteisiin julkinen ja ei-julkinen rakentaminen. Käsite julkinen määritellään Nykysuomen sanakirjassa 1) kaikkien tiedossa olevaksi, kaikkien tuntemaksi, kaikkien nähden ja tietten, avoimesti tapahtuvaksi, 2) yleiseksi, kaikkia koskevaksi, kaikille tarkoitetuksi, kaikkien (yleisön) käytettävänä tai nähtävänä olevaksi, ja 3) yhteiskunnallisia laitoksia koskevaksi tai niihin kuuluvaksi.

Julkisella taiteella on perinteisesti tarkoitettu julkisen sektorin eli virallisen tuottajatahon julkisiin tiloihin tuottamia ja tilaamia teoksia. Julkisen taiteen käsite on laajentunut (kuten julkisen tilan/rakentamisen määritelmä) koskemaan laajemmin ylipäätään julkisissa tiloissa sijaitsevaa, saavutettavissa olevaa taidetta.

Pitkään ja ansiokkaasti prosentti taiteeseen -periaatetta noudattanut Salon kaupunki määrittelee Salon taidemuseon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa julkisen taiteen seuraavasti: Julkisella taiteella tarkoitetaan teoksia, jotka ovat avoimissa, julkisissa tiloissa. Julkinen tila voidaan ymmärtää julkisesti omistetuksi tilaksi erotuksena yksityisesti omistetusta. Julkiseen tilaan on kaikilla kansalaisilla vapaa pääsy. Tällaisia tiloja ovat muun muassa puistot, aukiot, kaupungin laitosten pihat, aulat ja liikuntatilat. Lisäksi julkiseksi taiteeksi voidaan laskea teokset, jotka ovat sijoitettuna puolijulkisiin tiloihin, kuten esimerkiksi odotushuoneisiin, kouluihin ja tiloihin, jotka ovat julkisesti hallinnoituja, mutta joihin pääsee sisään vain pääsymaksulla. Tällaisia tiloja ovat mm. kulttuuritilat, konserttitalit sekä uimahallit ja muut liikuntatilat.

Julkisessa rakentamisessa julkinen taho toimii tilaajana, rakennuttajana, omistajana tai käyttäjänä. Julkisia rakennuksia ovat esimerkiksi päiväkodit, koulut, terveydenhoidon rakennukset, puolustusvoimien rakennukset, museot ja muut kulttuurirakennukset. Julkinen rakentaminen on muutakin kuin rakennuksia. Käsitteeseen sisältyy infrastruktuurin rakentaminen kuten kadut, puistot ja sillat jne.

2 Valtio ja prosentti taiteeseen -periaate

2.1 Prosenttiperiaate eduskunnan päätöksenteossa

Jo 1920-luvulla Wäinö Aaltonen kirjoitti: Varminta olisi meillä valtion erottaa pysyvä rahasto, jonka käyttö ei olisi eduskunnan ja hallituksen määrättävissä, vaan valtion taidelautakunnan ja jonka koroilla teetettäisiin suuria tilaustöitä. (Wäinö Aaltonen 1894–1966, 1966, s.53)

Asia ei tuolloin kuitenkaan edennyt. Keväällä 1937 Taidehallissa järjestettiin Norjan monumentaalitaidetta esittelevä näyttely ja näin asia nousi meilläkin uudestaan esille. Syksyllä 1938 presidentti Kyösti Kallio kiinnitti huomiota taiteen tukemiseen julkisin varoin ja seuraavana keväänä hyväksyttiin eduskunnassa toivomusponsi, jonka mukaan rakennussuunnitelmia laadittaessa olisi varattava enintään 1 % myönnetystä rakennusmäärärahoista käytettäväksi asianomaisen rakennuksen taiteelliseen koristamiseen ”mikäli rakennuksen laatu ja tarkoitus sellaista saattavat edellyttää”. (Hallituksen esitys 1:1939 (1939 vp))

Marraskuussa 1938 Uudessa Suomessa julkaistun asiaa koskevan vetoamuksen allekirjoittajina oli presidentti Kallion lisäksi nimekäs joukko suomalaisia vaikuttajia mm. Gösta Serlachius ja Amos Anderson. Tuossa vetoamuksessa todetaan muun muassa: On jo aika meilläkin ryhtyä järjestämään taiteelle tällaisia tehtäviä, jotta sen kohottava vaikutus pääsisi tunkeutumaan koko kansan keskuuteen. Tämä voi tapahtua ainoastaan siten, että taiteilijoille avataan uusia mahdollisuuksia toteuttaa omaa erikoiskutsumustaan yleisessä kulttuurityössä.

Myöhemmin tekstissä vedotaan talouselämän johtoon: Vetoamme tämän vuoksi talouselämämme johtohenkilöihin ja pyydämme, että he rakennustehtäviä toteuttaessaan järjestäisivät maan etevimmille taiteilijoille tehtäviä, jotka takaisivat rakennusten täysipainoisen koristuksen ja samalla antaisivat Suomen taiteelle mahdollisuuden täyttää suurimman sosiaalisen tehtävänsä. Meistä on haaskausta antaa sen henkisen pääoman, joka maalla on taiteilijakunnassaan, mennä hukkaan antamatta sen osallistua isänmaalliseen luomistyöhön. Olemme vakuuttuneita siitä, että ainoastaan nopea ja tarmokas toiminta johtaa päämäärään, jonka tunnus on: Suomen taiteen on oltava koko kansan omaisuutta. (Liite 1)

Asia kuitenkin hautautui sodan jalkoihin. 1940-luvun lopulla tehtiin eduskunnalle uusi aloite, joka kuitenkin hylättiin.

Mm. vuosina 1989 ja 1990 tehtiin eduskunnalle useita aloitteita (RA 154/1989 vp, RA 1325/1989 vp, RA 2090/1989 vp, RA 2896/1989 vp, RA 2910/1990 vp TA 384/1990 vp) taideteosten hankkimiseksi julkisiin rakennuksiin.

Vuonna 2005 kansanedustaja Mikaela Nylander kysyi asiasta suullisella kyselytunnilla. Tuolloinen kulttuuriministeri Tanja Karpela totesi vastauksessaan prosenttiperiaatetta pidetyn hyvin vahvana suosituksena.

Kansanedustaja Sinikka Hurskainen ja yhdeksän muuta allekirjoittajaa esittivät toimenpidealoitteessaan TPA 48/2007 vp Hanna-Liisa Liikasen väitöstutkimuksen tuloksiin taiteen ennaltaehkäisevästä vaikutuksesta vedoten hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin prosenttiperiaatteen käyttöön ottamiseksi valtion uusia julkisia tiloja rakennettaessa. Allekirjoittajat esittivät prosenttiperiaatteen tavoitteiksi seuraavia: Prosenttiperiaatteen tavoitteita ovat visuaalisesti parempi ympäristö, rakennuksen käyttäjien viihtyminen ja jaksaminen, uudenlaisten taiteen kohtaamismahdollisuuksien luominen ja taiteilijoiden työtilaisuuksien lisääminen. Aloitteen allekirjoittivat: Sinikka Hurskainen, Jouko Skinnari,

Erkki Tuomioja, Jukka Gustafsson, Marjaana Koskinen, Esa Lahtela, Risto Autio, Antti Vuolanne, Miapetra Kumpula-Natri ja Anneli Kiljunen.

Prosenttiperiaatteen edistäminen kirjattiin Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelmaan 22.6.2011.

2.2 Valtion ohjelmatyö

Prosentti taiteeseen -periaate on ollut runsaasti esillä valtion hallinnossa vuosien myötä erilaisissa ohjelmissa ja selvityksissä.

Vuonna 1996 laaditussa Suomen kulttuuripolitiikka, Eurooppalaisen asiantuntijaryhmän raportissa kiinnitettiin huomiota kuvataiteilijoiden toimintamahdollisuuksien kehittämiseen. Keskeisinä kehitysmalleina suoran taiteilijatuuen ohella tuotiin esille taideteosten tilaaminen ja taiteen hankkiminen julkisiin rakennuksiin. (s.158)

Tehtävä Suomelle! Maabrändiraportti 25.11.2010. Ulkoministeri Alexander Stubb asetti syyskuussa 2008 Suomen maabrändin kehittämiseksi valtuuskunnan, jonka puheenjohtajaksi kutsuttiin Nokian ja Shellin hallituksen puheenjohtaja Jorma Ollila.

Maabrändityöryhmän laatimassa Maabrändiraportissa annetaan prosentti taiteeseen – teemasta tehtävät sekä valtiolle ja kunnille että yrityksille.

- Merkittävien julkisten hankkeiden budjetista tulisi varata prosentti kulttuurille. Yhteiskunnan on asetettava kulttuurin ammattilaisille vaikeita kysymyksiä, joihin haetaan uusia, näkemyksellisiä ratkaisuja.
- Prosenttitaitteen ajatusta voi laajentaa rakentamisesta myös esimerkiksi sosiaali-, diplomatia- ja liikennehankkeisiin. Kulloiseenkin hankkeeseen sopivan kulttuurin ja taiteen suunnittelu auttaa myös muuta yhteiskuntaa ymmärtämään taiteen merkityksen hyvinvoinnille.
- Teosten tulee ponnistaa kulloisenkin asian ja paikan omaleimaisuudesta. Parhaimmillaan myös asukkaat ja käyttäjät pääsevät ääneen prosenttitaitteen suunnittelussa ja tarpeiden määrittämisessä.
- Kulttuurin näkökulma voi myös auttaa eri alojen ammattilaisia näkemään työnsä ja ongelmansa uudella tavalla. Taiteilijoille yhteistyö tarjoaa arvokkaita kokemuksia oman työnsä selittämiseen ja syventämiseen. (s.70)

Suomen yrittäjille Maabrändityöryhmä tarjoaa kotimaisen kulttuurin ottamista ostoslistalle: Kulttuurin kuluttaminen on suomalaisuuden tukemista siinä missä suomalaisten tuotteiden ostaminen. Taidehankinnat ovat perinteisesti olleet osa yritysten yhteiskuntavastuullista toimintaa. Taide ja kulttuuri rakentavat niitä merkityksiä, joiden kautta myös suomalaisten tuotteiden arvo voi tulevaisuudessa kasvaa. Siksi suomalaiset yritykset tarvitsevat nyt korkeatasoista kulttuuria.

95 prosenttia korkeakulttuurin rahoituksesta tulee tällä hetkellä julkisista varoista. Jotta suomalainen kulttuuri voi menestyä niukkenevien resurssien ajassa, rahoitus pohjaa on laajennettava. Suomalaisella liike-elämällä on tässä tärkeä rooli. (s.71)

Taide on mahdollisuuksia ehdotuksessa valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi vuodelta 2002, todetaan Esteettinen ympäristö parantaa viihtyvyyttä – otsikon alla: Valtion taidehallinnossa ympäristön esteettiseen laatuajattelun keinovalikoimaan kuuluvat myös taidehankinnat julkisiin rakennuksiin. Julkisessa kulttuuripoliittisessa keskustelussa on pitkään ollut esillä niin sanotun prosenttiperiaatteen toteuttaminen. Sen mukaan julkisen rakentamisen ja korjausrakentamisen yhteydessä rakennuskustannuksiin varataan tietty osuus -esimerkiksi 1-2 prosenttia rakennuskustannuksista – taidehankin-

toihin tai rakennetun ympäristön taiteellisen tason nostamiseen. Jotta voidaan toteuttaa esteettisesti laadukkaita ja mahdollisesti monitaiteellisia hankkeita rakennetun ympäristön parantamiseksi, tulee tilaajan varata sekä suunnittelulle että taiteelliselle työskentelylle riittävät taloudelliset ja ajalliset resurssit. (s.43)

Ehdotuksessa todetaan, että prosenttiperiaate tulee omaksua yleiseksi käytännöksi valtionhallinnossa ja kunta- ja yksityistä sektoria tulee kannustaa toimimaan vastaavalla tavalla.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä taide- ja taiteilijapolitiikasta vuodelta 2003 todetaan: Julkisen vallan oman toiminnan tulee sisältää hyvään ympäristöön kannustavia käytäntöjä. Esimerkki tällaisista käytännöistä on prosenttiperiaate. (s.7)

Ohjelmassa todetaan tärkeäksi taiteilijoiden ammattitaidon mukaan ottaminen prosessiin jo suunnitteluvaiheessa, ja pyrkimys kannustaa kuntia ja rakennusalan yrityksiä periaatteen käyttöön. Konkreettisimmaksi keinoksi ohjelma kirjaa valtion taidehankinnat julkisiin rakennuksiin ja julkisiin tiloihin esteettisyyden lisäämiseksi. Periaatepäätös linjaa myös taiteen välittäjäportaan tärkeyden. Se katsoo tärkeäksi uusien tapojen ideoimisen taiteen tekijöiden huomioimiseksi ja käyttämiseksi yritystoiminnassa. Tärkeään osaan ohjelma nostaa välittäjäportaan, jonka tehtävä on välittää taiteellista osaamista ja ammattitaitoa tuotantoprosesseihin ja yleisön tietoisuuteen. Taiteilijoiden työllisyyden edistämisen näkökulmasta ohjelma linjaa: Taiteen, taidekäsityön, muotoilun ja arkkitehtuurin mahdollisuudet liitetään laadukkaan, esteettömän ja esteettisesti korkealuokkaisen ympäristön rakentamiseen. (s.8)

Opetusministeriön teettämä Visuaalisten alojen taidepoliittinen ohjelma PÄIN NÄKÖÄ! vuodelta 2009 listaa prosentti taiteeseen -periaatteen edistämiseksi seuraavaa otsikon Aistillista ympäristöä alla:

- Prosenttiperiaate (esimerkiksi 0,5-1,5 prosenttia) tulee ottaa käyttöön kaikessa rakentamisessa, myös peruskorjaus-, täydennys- ja lisärakentamisessa. Kuntia ja kuntayhtymiä tulee kannustaa käyttämään prosenttiperiaatetta myös kaavoituksessa. Kuntiin ja kuntayhtymiin voidaan luoda rahastointimalli, jossa rakennusprojekteista kootaan pääoma taidekaavan ohjaamiin taidehankintoihin.
- Kuntien ja maakuntaliittojen kaavoitusosastoille tulee tulevaisuudessa palkata visuaalisten alojen taiteilijoita suunnittelemaan taidekaavoitusta. Heiltä edellytetään yhdyskuntasuunnittelun ja arkkitehtuurin työkentän tuntemusta. Tavoitteena on tuoda taide mukaan kaavoitukseen (maakuntakaavasta asemakaavaan) ja rakennushankkeisiin jo suunnitteluvaiheessa.
- Ympäristötaiteen sekä paikka- ja tilannesidonnaisen taiteen opetusta on vahvistettava yliopistokoulutuksessa.
- Rakentamisen suunnitteluohjeistoon, RT-kortistoon tulee lisätä uutena esteettisen rakentamisen kortti, joka sisältää tietoa esimerkiksi julkisen taiteen hankkimisesta, materiaaleista ja niiden hoidosta, hyvistä ratkaisumalleista sekä neuvoo, mistä saa lisätietoa. (s.45)

Prosentti taiteeseen -periaatteen kohdalla pohditaan ohjelmassa myös julkiseen tilaan sijoitetun teoksen linkaaren pituutta. Yleisesti pitkän linkaaren omaavien teosten rinnalle nostetaan performanssit ja yhteisötaide, jotka tuottavat lyhytkestoisia, mieleenpainuvia elämyksiä. Toisaalta kiinnitetään huomiota kokeelliseen arkkitehtuuriin ja utooppiseen ympäristösuunnitteluun, jotka kehittävät uudenlaisia tulevaisuuden näkymiä. Ekokaavoituksessa korostetaan kestävä kehityksen tarpeita. Ekologisen yhdyskuntasuunnittelun rikastaminen taiteella lisää viihtyisyyttä ja asukkaiden sitoutumista ympäristöönsä.

Hanna-Liisa Liikasen laatimassa Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotuksessa toimenpideohjelmaksi vuosille 2010–2014, toimenpide-ehdotus nro 12 käsittelee julkista taidetta. Kunnat ja muut rakennuttajatahot varaavat hoito- ja laitospäätösten viihtyisyyden lisäämiseksi prosentoin rakentamis- tai peruskorjauskustannuksista taidehankintoihin. (s.18)

Selvittäjä Tarja Cronberg totesi raportissaan Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo: Julkisessa rakentamisessa on ollut suosituksena nk. yhden prosentin prosenttiperiaate, jonka mukaan prosentti rakennuskustannuksista tulisi käyttää rakennusten taiteelliseen kaunistamiseen. Prosenttiperiaate, joka on käytössä monessa maassa - mm. Ruotsissa ja Yhdysvalloissa – on Suomessa vain suositus. Jo tämän periaatteen toteuttamisella olisi erittäin suuri merkitys taiteen arvostukselle ja taiteilijoiden toimeentulolle. (s.39)

Hän esittää, että rakennettaessa teitä, julkisia rakennuksia tai asuntoja julkisella tuella tulisi yksi prosentti investointikuluista sijoittaa taiteeseen. Lisäksi hän esittää, että opetus- ja kulttuuriministeriön tulisi aktiivisesti edistää periaatteen noudattamista kampanjoilla ja toteutuksen seurannalla. Edelleen hän esittää prosenttiperiaatteen toteutumista valvottavaksi tarkemmin ja suosituksen noudattamista palkittavan verohelpotuksin. (s.47)

Raportissaan Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo, Raportti selvitystoimenpiteistä ja esitys hallitusohjelmatavoitteiksi vuodelta 2011 Cronberg kirjaa tavoitteeksi: taiteilijan tulee voida saada 70-prosenttisesti toimeentulonsa taiteen tekemisestä. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi Cronberg esittää mm. seuraavia toimenpiteitä: kehitetään taidemarkkinoita toteuttamalla yritysten ja yhteisöjen verovähennysoikeus taideostoista, nostetaan arvolisäverovapaan taiteen ensimyyntiin ylärajaa sekä kannustetaan kuntia ja yksityisiä noudattamaan prosenttiperiaatetta. Hän toteaa, ettei prosenttiperiaatesuositus toteudu ilman riittäviä kannustimia. Siksi suosituksen noudattamista tulisi palkita verohelpotuksin. (s.10–12)

Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta vuodelta 2011 linjaa: Rakennushankkeita toteutettaessa edistetään luovuutta ja visuaalisesti kiinnostavaa ympäristöä toteuttamalla ns. prosenttiperiaatetta eli jyvittämällä tietty osa hankkeen kustannuksista taidehankintoihin.(s.12)

Eduskunta hyväksyi kannanotossaan prosentti taiteeseen – periaatteen edistämisen koskemaan sekä rakentamis- että perusparannuskustannuksia. EK 38/2011 vp

2.3 Valtion taidehankinnat

2.3.1 Valtion taideteostoimikunta

Vuonna 1956 tehtiin valtioneuvostossa päätös valtion taideteostoimikunnan perustamisesta ja sille varattiin vuotuinen taidehankintamääräraha budjettiin. Määrärahaa ei ole sidottu prosenttiperiaatteeseen. Valtioneuvoston asetuksen 1202/2010 mukaan valtion taideteostoimikunta hankkii ja sijoittaa taideteoksia valtion kiinteistöihin ja valtion käytössä oleviin rakennuksiin. Taideteoksia voidaan lisäksi hankkia Yhdistyneiden Kansakuntien, Euroopan unionin, Pohjoismaiden neuvoston, valtion liikelaitosten, sellaisten osakeyhtiöiden, joissa valtiolla on määräämisvalta, sekä valtionavustusta saavien yleishyödyllisten yhteisöjen ja yliopistolain (558/2009) 1 §:ssä tarkoitettujen yliopistojen kiinteistöihin ja niiden käytössä oleviin rakennuksiin. Taideteoksia voidaan sijoittaa myös ulkomailla oleviin tässä pykälässä tarkoitettuihin tiloihin.

Vuoden 2011 toimintakertomuksen mukaan valtion taideteostoimikunnan kartuttamaan kokoelmaan kuului yli 13 000 teosta kuvataiteen eri aloilta. Kokoelmaan on

aina hankittu uusinta kotimaista taidetta joko suorina ostoina, tilaustöinä tai kilpailujen kautta.

Toimikunta toimi aikaisemmin Taiteen keskustoimikunnan alaisuudessa, mutta siirtyi valtion taidehallinnon uudistusten myötä Valtion taidemuseon yhteyteen 1.1.2011. Valtion taideteostoimikuntaan kuuluu kahdeksan jäsentä, toiminnasta vastaavat taidesihteeri ja amanuessi. Valtioneuvoston asetus 1202/2010.

Vuonna 2011 taideteostoimikunnalla on käytössään 1 100 000 euroa veikkausvoitovaroista taidehankintoihin ja valtion taidekokoelman hoitoon. Kokoelman teoksia on sijoitettu kaikkiaan lähes 600 kohteeseen. Kotimaassa teosten sijoituspaikkoja ovat mm. ministeriöt, yliopistot, valtion erityiskoulut, vero- ja oikeuslaitoksen tilat. Ulkomailla teoksia on Suomen ulkomaanedustustojen ja kulttuuri-instituuttien tiloissa, lähes sadassa eri kohteessa. Taideteostoimikunnan viimeisimpiä suuria taidehankkeita ovat Mäntyniemen ja Musiikkitalon julkiset teokset.

Esimerkkinä valtion taideteostoimikunnan työstä on seuraavassa esitelty Helsingin oikeustalon taidehankintaprosessia. Teksti on Tuomo Siitosen, Erika Hyyryläisen ja Marja Sakarin artikkeleista teoksessa: Helsingin oikeustalo, lyhentäen toimitettu.

2.3.1.1 Taideteokset Helsingin käräjäoikeudessa

Valtion taideteostoimikunta hankki kymmeneltä taiteilijalta oikeustalon valmistelualoihin 36 niihin varta vasten valittua teosta. Näiden ohella rakennukseen onnistuttiin saamaan Kiasmasta eräs Suomen edustavimmista nykytaiteen kokoelmista. Yleisöpalvelutilan aulaa hallitsee Juhana Blomstedtin ”Sisyfos”, teos, jonka taiteilija toteutti naapurissa sijaitsevaan Alkon kuntotaloon. Kapiteeli Oyj siirretti työn nykyisin kouluna toimivasta rakennuksesta Salmisaarentaloon, jonka tiloissa taiteilija sen aikoinaan maalasi. Professori Tuomo Siitonen, arkkitehti, SAFA. (s.18)

Taidehankinnat Helsingin käräjäoikeuteen merkitsivät valtion taideteostoimikunnalle poikkeuksellisen kiinnostavaa haastetta. Teollisuustunnelmaa kunnioittaen saneerattu, mittasuhteiltaan vaikuttava tehdasrakennus on ainutlaatuinen taideteos sinänsä. Toimikunta kierteli tyhjentyneissä tehdassaleissa arkkitehtien opastuksella jo ennen peruskorjauksen alkua keväällä 2003 pohtien mahdollisuuksia sijoittaa nykytaidetta tiloihin. Rakennuksen tuleva käyttötarkoitus vilkkaasti toimivana oikeustalona oli myös huomioitava taidehankinnoissa. Suurikokoisten, yleisöaloihin sijoitettavien tilaustöiden sijasta toimikunta päätti käynnistää aivan uudenlaisen taideprojektin, jonka kohteeksi valittiin valmistelusalit ja vihkihuone. Huoneet arvottiin kymmenen taiteilijan kesken ja heille annettiin vapaat kädet ehdottaa tiloihin valmiita teoksiaan tai tehdä uusia teoksia.

He edustavat erilaisia tapoja tulkita maailman menoa valokuvaamalla, maalaamalla ja grafiikan keinoin. Projektin tuloksena oli 36 teoksen kokoelma ajankohtaista suomalaista nykytaidetta. Jokainen huoneista on pienimuotoinen taidenäyttely.” Taidesihteeri Erika Hyyryläinen. (s.39)

2.3.2 Kiasma oikeustalossa

Laissa Valtion taidemuseosta 16.6.2000/566 7 §:ssä säädetään: Valtion taidemuseo voi luovuttaa hoidossaan ja hallussaan olevia taideteoksia muille valtion viranomaisille ja muille museoille säilytettäväksi ja esillä pidettäväksi.

Yli 10 000 teosta käsittävä kokoelma on aina vain osittain ja fragmentaarisesti esillä. Siksi tuntui mielekkäältä lähteä mukaan projektiin, jonka tavoitteena oli elävöittää tai-

teella uudistetun oikeustalon sisätilojen pelkistettyä funktionalismia. Näin kokoelmat tavoittaisivat myös katsojia, jotka eivät aktiivisesti seuraa Kiasman näyttelyitä. Tuntui myös mielekkäältä sijoittaa oikeustaloon teoksia, jotka lähtökohtaisesti kytkeytyvät arkkitehtuuriin.

Kuvataiteen ja arkkitehtuurin välinen yhteys on puhuttanut suomalaista taidemaailmaa tavan takaa aina 1940-luvulta nykypäivään. Ennen muuta on katsottu, että abstrakti modernismi ja funktionaalinen arkkitehtuuri kuuluvat yhteen. Kun käräjäoikeuden taholta käännyttiin Kiasman puoleen taideteosten saamiseksi oikeustaloksi uudistetun Salmisaaren Alkon tiloihin, oli selvää, että teokset valittaisiin juuri niistä kokoelmateoksista, jotka edustavat suomalaisen modernismin perinnettä ja abstraktia ilmausta. Noin neljänkymmenen teoksen talletus muodostaa tilan ehdoilla ja sitä korostavan näyttelyn. Talletus on myös suurin Kiasman ulkopuolelle koskaan luovutettu teoslaina. Kiasman yksittäisiä teoksia on toki talletettuna myös ministeriöihin sekä Suomen ulkomaisiin lähetystöihin. Intendentti Marja Sakari. (s.31–32)

2.3.3 Eduskunnan taidehankinnat

Suomen valtion ensimmäiset merkittävät taidehankinnat tehtiin 1920-luvun loppupuolella Eduskuntataloon. Istuntosalin piirustuksiin ilmestyivät seinäkomerot vuonna 1924, niihin arkkitehti J. S. Sirén halusi viisi veistosta klassistisen arkkitehtuurin konventioita kunnioittaen. Alun perin veistossarja oli tarkoitus tilata suoraan aikakauden huomattavimmalta kuvanveistäjältä Wäinö Aaltoselta. Lopulta järjestettiin yleinen kilpailu, johon erikseen kutsuttiin mukaan seitsemän tunnettua kuvanveistäjää. Wäinö Aaltonen voitti kilpailun ja sai monumentaaliteoksen tehdäkseen. Eduskunnan suuren valiokunnan huoneeseen haettiin seinämaalauuskilpailulla ehdotuksia taideteokseksi. Kilpailulla ei kuitenkaan saatu asiaa ratkaistuksi ja seinä jäi ilman taideteosta. (Hakala, 2002 s.176)

Eduskunnan tilan tarve johti lisärakennuksen suunnittelukilpailun järjestämiseen vuonna 1970. Uudisrakennus valmistui vuonna 1978. Lisärakennuksen valmistuessa oli yleisesti hyväksytty ajatus tietyn summan käyttämisestä julkisten uudisrakennusten esteettiseen rikastamiseen. Tavoitteena oli ns. prosenttilinja. Taiteelle sopiviksi tiloiksi katsottiin neljä sisäpihaa, joille haettiin veistoksia yleisellä kilpailulla. Kilpailuun jätettiin 123 ehdotusta, joista palkituiksi tuli neljä ehdotusta: Taru Mäntysen ehdotus Lähestyminen, Veikko Hirvimäen ehdotus Joutua, Markku Kitulan ehdotus Rinnakkaiselo ja Arvo Siikamäen ehdotus Keskustelu tulevaisuudesta. Nämä teokset myös kaikki toteutettiin. (Hakala, 1994, 59–63.)

Kun eduskunnalle suunniteltiin lisärakennusta 2000-luvun alussa, haettiin taideteoksia jälleen kilpailun kautta. Onhan demokraattinen tapa taiteilijoille saada osallistua valtakunnan tärkeimmän instituution taidehankintoihin. Pikkuparlamentiksi nimetyn lisärakennuksen taidekilpailusta tuli Suomen kaikkien aikojen laajin.

Maaliskuussa 2004 julkistetussa kilpailussa oli kuusi kohdetta: ulkotilassa istutusallas pääsisäänkäynnin vieressä ja sisätiloissa sisääntuloaula, suuren atriumin seinä, suuren valiokunnan huoneen katto, pohjakerroksen kokoushuoneet sekä lisärakennuksen Eduskuntataloon yhdistävä käytävä. Kilpailuun saapui määräaikaan mennessä 1719 ehdotusta. (Taidetta Pikkuparlamentissa, 2008 s. 6–7)

Kilpailun toiseen vaiheeseen valittiin 12 ehdotusta, kaksi kuhunkin huoneeseen. Tulos julkistettiin huhtikuussa 2005. Kaikki kuusi ensimmäiselle sijalle asetettua ehdotusta toteutettiin vuosina 2005–2007. Kilpailussa menestyivät Aimo Katajamäki, Pertti Kekarainen, Pekka Jylhä, Tuula Närhinen, Markku Arantila ja Jukka Lehtinen. Lisäksi Pikkupar-

lamentin puistikkoon hankittiin Eila Hiltusen veistos Menneet Ritarit, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden muistomerkiksi. (Taidetta Pikkuparlamentissa 2008, s.67–68)

Eduskunnassa ei ollut tarvetta puhua prosenttiperiaatteesta, se kun päättää itse valtion budjetista. Mutta eihän eduskunnan rakennukset taidemuseoita ole, joten taidetta hankittiin vain harkitusti. Tämän taidekilpailun järjestämisellä annettiin mahdollisuus myös taiteellisen demokratian toteutumiseksi. Mitään taiteenlajeja ei etukäteen suljettu pois. (Liisa-Maria Hakala-Zilliacuksen haastattelu 11.1.2006. Varis, 2006 s.8)

Eduskunnan kokoelmissa on kaikkiaan noin 1500 taideteosta. Kokoelmasta huolehtii intendentin johdolla kolmen hengen tiimi. Eduskunnan taidehankintoihin varattu määräraha vaihtelee vuosittain paljonkin. Vuonna 2015 alkava eduskuntatalon remontti antaa aikaa kokoelman huoltamiselle ja konservoinnille. Eduskunnan taidekokoelmaa on esitelty mm. vuonna 1994 Taidehallissa, kesällä 2007 oli Kansallismuseossa puolestaan esillä eduskunnan puhemiesten muotokuvien kokoelma. (Lindgren 28.1.2013, sähköpostitiedonanto)

2.3.4 Taide liikennehankkeissa

Tielaitos pyrki 1990-luvulla julkaisujensa kautta syventämään ja laajentamaan käsitettä ”tie”, kaksi pistettä yhdistävästä teknisestä urasta maailmaksi, jolla on kulttuuriset sidoksensa ympäristöön ja yhteiskuntaan ja kokemuksen kautta jokaiseen ihmiseen. Tiesuunnittelu voidaan nähdä väyläarkkitehtuurina, mikä kytkee sen tietoisesti arkkitehtuurin kautta myös esteettisiin ja taiteellisiin ammattitavoitteisiin. Tietäiteen varsinaista lisäarvoa tuottava lähtökohta on sen sijaan taiteellisen tuotannon integroiminen tiesuunnitteluun ja –rakentamisen kokonaisuuteen, olipa kyseessä uudis- tai perusparannushanke. (Honkanen, 1997 s. 20)

Ehkä yleisin tähänastisen tietäiteen muoto tai toteutustapa on perinteiseen kuvanveistotaiteeseen lukeutuvien itsenäisten teosten tuottaminen ja sijoittaminen tieympäristökohteeseen. Tästä esimerkkinä 1990-luvulta on mm. Anne Eerolan Purje Länsiväylän ja Kehä 1:n liittymässä Espoossa. Tuolloin alkoi jo olla jonkin verran tieympäristöihin integroitua taidetta mm. Hannu Sirenin Länsiväylän yhteyteen valmistunut kalliioleikkauksen käsittelyyn liittynyt työ. 1990-luvun puolivälissä alettiin kilpailujen kautta hakea avauksia taiteeseen osana kokonaisvaltaista tieympäristösuunnittelua. Tielaitoksen LAIMA-projekti, Tieympäristön yleissuunnitelma vuodelta 1995 on ensimmäisiä hankkeita, joissa taiteellisia produktioita on tehty rinnan muun suunnittelutyön kanssa. (Honkanen, 1997 s.24)

Artikkelissaan Tien estetiikka ja tietäide Martti Honkanen toteaa: Rakennuskohteiden ympäristötaidekilpailut ovat resursointimielessä ja siirtymäkauden ilmiönä järkeviä, sillä niiden kautta saadaan kustannuksia jaettua ja uutta ajattelutapaa ja asennetta ajettua sisään niin taiteen kuin tekniikan ammattilaisille. Lopullisena tavoitteena on luonnollisesti oltava kuitenkin taideammattien täysimittainen näkeminen lisäarvoa tuottavana ja innovatiivisena tuotantotekijänä yhteiskunnassamme. (s.28)

Vuonna 2004 Tarkoituksenmukaista kauneutta – julkaisun artikkelissa Taide tieympäristössä todetaan: Useissa kaupungeissa on julkisissa rakennushankkeissa käytäntönä taiteen toteuttamiseen nk. prosenttiperiaate, eli tietty prosentti hankkeen kustannuksista varataan taiteeseen. Tämä voisi olla myös väyläympäristön taiteen toteuttamisen periaate. Lisäksi taiteen toteuttamiselle on löydettävä luonteva vastuutaho ja yleensäkin sitoutuminen taiteen mahdollisuuksiin väyläestetiikan parantamisessa. (s.73)

Julkinen taide toimii omassa, ajallisessa kontekstissaan tuoden sisällöllisen ja identiteettillisän tiemaisemaan, antaen tielle julkiskuvallista lisäarvoa. Ajan myötä taideteokset voivat muotoutua kansallisesti merkittäviksi ja suojelluiksi teoksiksi. Taiteen mukaanotto tie-

hankkeessa edellyttää laajapohjaista paikallista, seudullista tai valtakunnallista sitoutumista ja perusteltua julkiskuvallista ja kulttuurista ideaa taiteen roolista tieympäristössä. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että mikäli tarkoituksena on tuottaa taiteen statuksen omaava teos, sen tulee täyttää taiteelle asetettavat laadulliset kriteerit. Taiteen toteuttamisessa tiehankkeen yhteydessä on onnistumisen kannalta oleellista sisällyttää taiteen ohjelmointi alusta pitäen suunnitteluprosessiin. Tärkeää on huolehtia taideteoksen sovittamisesta ympäristöönsä sekä sen jatkuvasta kunnossapidosta. Jos taideaihe on luonteeltaan ympäristöteos, luontevin kunnossapitotaho saattaa olla kunta, ja jos se on erillinen taideteos, vastaa siitä paikallinen julkisten taideteosten vastuutaho. (s.73)

Mainitussa julkaisussa listataan julkaisussa tieympäristöön soveltuvan taiteen reuna-ehdoja: kuvataidetta voidaan sijoittaa monipuolisesti tieympäristöön esim. risteysalueille, kierto- ja eritasoliittymiin, alikulkutunneleihin, levähdysalueille ja arkkitehtonisiin rakennelmiin kuten meluaitoihin, siltoihin ja valaisimiin tai tiettyä maisemaa korostaviin kohtiin. Erikseen todetaan valon vaikutus taideteoksen olemuksen korostajana. (s.74–75)

Esimerkkeinä taiteesta tieympäristössä listataan muutamia teoksia tai hankkeita. Yksittäisteosta edustaa Turussa sijaitseva Alvar Gullichsenin kuvitteellinen eläinhahmo Posankka, joka on toteutettu Turun kaupungin ympäristötaidehankkeena, Pro Cultura – säätiön tilaamana ja hotelli Caribbean sponsoroimana. Kaupunkien kiertoliittymät toimivat taajamien portteina, joita halutaan nostaa esiin. Erilaiset maataideteokset soveltuvat hyvin näihin kohteisiin. (s.76)

Toisenlainen taidekonsepti on tien laidalla vähittäin avautuva ”taidenäyttely” Suomen suurin yksittäinen tieympäristöön sijoittuva taideprojekti on MaisemaGalleria, 180 kilometrin matkalla Pohjois-Savossa Varkauden ja Sonkajärven välillä vuodesta 2000 alkaen. MaisemaGallerian keskeisenä tavoitteena oli kehittää valtatie 5 pimeän ja päivänajan ilmettä valaistuksen ja ympäristötaiteen keinoin, lisätä näin viihtyvyyttä ja tuoda lisää matkailullista vetovoimaa alueen kunnille. Kymmenen erilaisen ympäristötaideteoksen tehtävänä oli antaa virikkeitä matkaajalle valoisana aikana. Taiteilijoiden etsimiseksi järjestettiin kilpailu. Tavoitteena ei ollut luoda yhtenäistä taideteoskokonaisuutta, vaan satunnaisuuden hyväksyminen oli sisäänkirjoitettuna ohjelmaan. Taidetta on sijoitettu mm. liittymiin, levähdysalueille, kalliroleikkauksiin ja – jyrkänteelle sekä pienelle luodolle, hyvinkin erilaisiin paikkoihin taiteilijan teosidean mukaisesti. (s.78)

Viimeaikaisimpia väylähankkeita ovat valtatie E 18 Koskenkylän ja Vaalimaan välisen osuuden väyläestetiikan esiselvitys ja Liikenneviraston toimialaan kuuluvan Marja-Vantaa kehäradan suunnitelmat.

E 18 moottoritien väyläestetiikkaa koskevan selvityksen laati Frei Zimmer Oy, kuvataiteilijan ja arkkitehdin yhdessä omistama yritys. Yleisenä tavoitteena selvityksessä on pidetty sitä, että luonto ja seudun omaleimaisuus näkyisi valtatie itäosan uudisrakentamisessa. Väyläestetiikkaa tulisi esiselvityksen mukaan korostaa erityisesti kaupunkien ja kuntakeskusten kohdalla. Koko Koskenkylä – Vaalimaa välille ehdotettiin maamerkkiteosten sijoittamista. Valtakunnallisesti tärkeään kohtaan Vaalimaalle esitettiin suurta kiertoliittymää taidekilpailun kohteeksi. (s.4)

3 Alueelliset toimijat

3.1 Maakuntien liitot

Maakuntien liitot ovat laatineet kulttuuristrategioita ja arkkitehtuuripoliittisia ohjelmia joko yksinään tai alueellisten taidetoimikuntien kanssa. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton ohjelmassa Kulttuurisesti kilpailukykyinen ja hyvinvoipa Etelä-Pohjanmaa, Kulttuuristrategia vuosille 2010–2013 todetaan muun muassa: Laadukkaan ympäristön syntymistä tukee osaltaan myös taide ja sen esilläolo paikoissa, joissa ihmiset liikkuvat (julkiset tilat, ostoskeskukset jne.). Taide parantaa ympäristön esteettisyyttä ja lisää viihtyisyyttä. Tämän vuoksi on tavoiteltavaa, että kulttuuri huomioidaan julkisessa rakentamisessa jo suunnitteluvaiheessa, jolloin arkkitehtuurista ja taiteesta saataisiin luotua harmoninen kokonaisuus. Prosenttiperiaatteen mukaan rakentamiskustannuksista yksi prosentti tulisi varata taidehankintoihin. Laadukkaan ympäristön merkitys kokonaisuudessaan tulee nähdä ihmisten voimavarana ja imagotekijänä, joka houkuttaa maakuntaan uusia asukkaita. Laajemmin yhdyskuntarakenteen näkökulmasta tulee pyrkiä luomaan laadukkaita ympäristöjä, jotka tukevat ihmisten viihtyvyyttä eri elämäntilanteissa. (s.24)

Varsinais-Suomen liiton ja Varsinais-Suomen taidetoimikunnan yhdessä laatima Hetken työ tuhatvuosiin vaikuttaa - Varsinais-Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma pitää laadukasta ympäristöä perusoikeutena ja vetovoimatekijänä. Yleiset toimenpiteet - otsikon alle on koottu muun muassa. seuraavaa: Valtio, kunnat ja seurakunnat toimivat rakentamisessa esikuvina. Koulu- ja päiväkotirakentamisen laatuun lasten ja nuorten työympäristönä kiinnitetään erityistä huomiota.

Ympäristöministeriö kehittää aluearkkitehtijärjestelmää tihentämällä verkostoja ja tarkistamalla aluearkkitehtien kelpoisuusehtoja. Prosentti rakennus- ja korjausrakennuskustannuksista taiteeseen periaatetta toteutetaan kaavoituksessa sekä rakentamis- ja korjaushankkeissa. (s.5)

Toimenpidepankkiin ehdotetaan mm. seuraavia asioita: Ympäristö- ja paikkasidonnaisia taideprojekteja toteutetaan laajasti monialaisella yhteistyöllä. Visuaalisten taiteiden ja rakentamisen yhteistyöllä luodaan mielenkiintoisia ympäristöjä. Varsinais-Suomen liitto ja taidetoimikunta perustavat vuosittain jaettavan arkkitehtuuri- ja ympäristöpalkinnon. (s. 20)

3.2 Alueelliset taidetoimikunnat

Varsinais-Suomen taidetoimikunta on usealla eri sektorilla levittänyt ansiokkaasti tietoa prosentti taiteeseen -periaatteesta ja sen toteuttamisesta. Sen kuvataidestrategiassa PAX ARTIS on oma lukunsa prosenttiperiaatteesta. Tavoitteeksi on asetettu, että varsinaissuomalainen rakennettu ympäristö erottuu edukseen taidehankintojen kautta ja taide-elämykset kuuluvat ihmisten arkeen. Toisena periaatteena on prosenttiperiaatteen levittäminen myös yksityisten rakentajien käyttöön. Periaatetta toteutettaessa pääpaino on varta vasten rakennukseen suunnitelluissa taideteoksissa tai taiteilijoiden suunnittelemissa rakennusteknisissä elementeissä. Teoksia hankittaessa otetaan huomioon taiteen monet muodot kuten valokuva-, video- ja digiteokset sekä ympäristötaideteokset. Taidetta hankitaan eläviltä taiteilijoilta. (s.8)

Toimenpiteinä ohjelmassa suositellaan mm. prosenttiperiaatteen sisällyttämistä asema-kaavamääräyksiin, museoiden toimimista asiantuntijoina, ohjekirjan laatimista taiteen

tilaajille, tilaajien kouluttamista ja insinööri- ja arkkitehtikoulutukseen lisättäväksi kuvataiteen tuntemusta ja taiteen käyttämistä rakennusprojekteissa.

Varsinais-Suomen taidetoimikunta toteutti useampivuotisen Taideaalto-hankkeen, jota veti läänintaiteilija Milla Järvipetäjä. Hankkeen yhteydessä järjestettiin seminaareja ja toteutettiin Prosenttitaide antaa virtaa -esite sekä tuo em. strategiassa mainittu taiteen tilaajalle suunnattu Suomen Rakennusmedia Oy:n kustantama Taide rakennushankkeessa - opas tilaajalle.

Varsinais-Suomen taidetoimikunta myöntää prosenttitaiteen kunniamerkkejä tahoille, jotka toteuttavat taidehankintoja rakentamisen yhteydessä. Ensimmäiset varsinaissuomalaiset prosenttitaiteen kunniamerkit luovutettiin 19.11.2010 Salon kaupungille, Turun kaupungille, Maskun kunnalle, Turun ylioppilaskyläsäätiölle ja Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri T-sairaалalle.

Kauas katse kantaa - Satakunnan arkkitehtuuripolitiikka. Satakunnan taidetoimikunnan vuonna 2012 valmistelemissa ohjelmassa käsitellään prosentti taiteeseen – periaatetta otsikolla Laadukkaalla ympäristöllä imagoa ja kilpailuetua.

Taideteokset ja kaupunkitilan kaunis muotoilu voivat olla juuri niitä tärkeitä yksityiskohtia, jotka nostavat kohteen yli tavanomaisen tason. Eri kuvataiteen lajeilla voidaan rikastaa arkkitehtuuria ja täydentää ympäristön kokonaisuutta.

Prosenttiperiaate on vähitellen lisääntynyt eri kaupunkien julkisessa rakentamisessa. Sillä tarkoitetaan hankkeesta riippuen 0,5 – 2 % lisäpanostusta rakennus-, puisto tai katu-hankkeen kokonaisbudjettiin. Kyseinen määräraha osoitetaan kohteen yhteyteen tai sen osana toteutettavan taiteen tai taideteoksen valmistamista varten. On olennaista, että taide otetaan mukaan suunnitelmiin jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa jotta se saadaan luontevaksi osaksi kokonaissuunnitelmaa. (s.44)

Ilmassa leijuvaan kysymykseen ”onko meillä varaa tähän kaikkeen” voi vastata, ettei meillä ole tulevaisuudessa varaa olla ilman korkeatasoista ympäristöä ja arkkitehtuuria. (s.44)

Toimenpiteinä ohjelmassa mainitaan mm. seuraavat:

- Julkisen hankkeen talousarviota laadittaessa otetaan huomioon laatutekijät ja annetaan hankkeen suunnittelijoille pelivaraa kokonaistaloudellisesti ja elinkaaren kannalta edulliseen, laadukkaaseen lopputulokseen pääsemiseksi.
- Prosenttiperiaate otetaan käyttöön julkisen rakentamisen yhteydessä hankkeen osana toteutettavaan taiteeseen tai taideteokseen.
- Suositellaan prosenttiperiaatetta myös yksityisille toimijoille ja edellytetään sitä kunnan luovuttaessa tontin liike- tai asuinrakentamiseen.
- Kehitetään julkisen taiteen hankinta-, vastaanotto- ja ylläpitoprosesseja.(s.47)

Julkaisussa on esimerkillisellä tavalla nostettu esille laadukas arkkitehtuuri ja taide ihmisen elinympäristön muovaajina. Teoksen kuvituksena on käytetty mm. Kankaanpään Taidekehä -projektin teosten kuvia. Projektin myötä saatiin Kankaanpään 110 taideteosta julkiseen kaupunkitilaan.

Kaakkois-Suomen taidetoimikunta jakaa vuosittain Rakennus- ja ympäristötaidepalkintoa yhdessä Kaakkois-Suomen Arkkitehdit SAFAn kanssa. Palkinnon tarkoituksena on herättää julkista mielenkiintoa alueella toteutettuihin viimeaikaisiin rakennus- ja ympäristötaiteen kohteisiin ja edistää keskustelua rakennetun ympäristön laadusta. Palkinto on annettu mm. 1996 Vuoksenniskan ohitustien ja Pietarintien taidehankkeista ja vuonna

2002 Virolahden taajamaan pystytetystä Veli Saarisen 100-vuotismuistomerkistä. Muistomerkkin suunnitteli kuvanveistäjä Kain Tapper. Vuonna 2006 sai kunniamaininnan Tervasaaren sonniveistos, suunnittelijoinaan Liina Lång ja Patu Patanen.

Kaakkois-Suomen taidetoimikunta julisti vuoden 2012 arkkitehtuurin teemavuodeksi. Osana teemavuotta toimikunta järjesti prosenttiperiaatekiertueen, jonka yhteydessä jätettiin kunta- ja muille julkisille toimijoille prosenttiperiaatealoite. Tavoitteena oli saada alueen kaupungit ja muut julkiset tahot käsittelemään prosenttiperiaatetta luottamuselimissä ja kannustaa kaupunkeja ja alueen molempia maakuntien liittoja arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien laatimiseen.

Kaakkois-Suomen taidetoimikunta on jättänyt Taiteen keskustoimikunnalle aloitteen 22.8.2012 prosenttiperiaatteen saattamiseksi pakolliseksi kaikessa valtion rahoittamassa rakentamisessa sekä valtion kunnille antamassa korjaus- ja uudisrakentamisrahoituksessa.

Etelä-Savossa on alueellisen taidetoimikunnan läänintaiteilijana muotoilija, jonka vastuualueena ovat rakennustaide ja visuaalinen ympäristö. Tehtävänä hänellä on mm. osallistua Itä-Suomen alueen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman päivitystyöhön ja tiedottaa prosenttitaideesta. 31.10.2012 järjestettiin seminaari % taide ja rakennettu ympäristö

Pohjois-Karjalan taidetoimikunnan läänintaiteilija toimii mm. Joensuun Penttilänrannan kaupunginosan taidehankintaprojektin koordinaattorina. Tehtävänä hänellä on Penttilänrannan prosentti taiteeseen -hankkeesta huolehtiminen projektin alkuvaiheessa. Suunnitelman mukaan alueen noin 400 miljoonan euron investoinneista 4 miljoonaa käytetään taiteeseen. Taidetta Penttilänrantaan hankkivat rakennusliikkeet ja Joensuun kaupunki. Yksityiset rakennuttajat hankkivat taidetta rakennuttamiinsa kohteisiin ja Joensuun kaupunki rahoittaa taidekilpailuja sekä hankintoja puistoihin ja aukioille. Suomen Taiteilijaseura kertoi hankkeesta antamassaan lausunnossa näin: Taideteosten määrään voidaan lisätä myös yhteisötaiteellisia projekteja. Näillä edesautetaan yhteisöllisyyttä ja asukkaiden sitouttamista uuteen asuinalueeseen. (http://www.artists.fi/files/189/Joensuun_kaupunki_Penttilanranta_10.12.2009.pdf)

Penttilänrannan ensimmäisen julkisen taideteoksen tekee Kangasalta kotoisin oleva taiteilija Anssi Kasitonni. Hän voitti teoksellaan Suomen tuntemattomin runoilija Joensuun kaupungin järjestämän kutsukilpailun.

Uudenmaan taidetoimikunnan UUTTA! – taiteilijaprojekti on käynnistynyt vuonna 1996. Siinä on työskennellyt lähes sata taiteilijaa, jotka ovat toteuttaneet taideteoksia Uudenmaan alueen kuntien julkisiin tiloihin kuten hoitolaitoksiin, kouluihin, päiväkoteihin, sairaaloihin tai ympäristöön. Teokset luovutetaan pysyvästi vastaanottajalle. Projekti on tarkoitettu Uudellamaalla asuville kuva-, valokuva ja tanssitaiteilijoille, jotka ovat olleet työttöminä vähintään vuoden. Työskentelyjakson pituus on kuusi kuukautta. Projekti toteutetaan valtion työllistämisvaroin. Taidetoimikunta haluaa panostaa taiteen saavutettavuuteen eri puolilla maakuntaa, osa teoksista on luomassa parempaa arkea erilaisissa peruspalveluyksiköissä, osa teoksista on sijoitettu julkisiin paikkoihin kaupunkikuvassa. (<http://www.taike.fi/fi/web/uusimaa/uutinen/-/news/78836%3Bjsessionid=15DCAEA5FAB950CAEA806610BF61331>)

Pirkanmaan taidetoimikunta on palkannut ensimmäisenä Suomessa graffititaiteilijan läänintaiteilijan tehtävään. Hän on toteuttanut Tampereen keskusta-alueella rakennustyömaiden aitoihin graffititeoksia nuorten kanssa. Aiemmin pirkanmaalainen läänintaiteilija on osallistunut asiantuntijana Valkeakosken lukion taidehankintaprosessiin, jossa kouluun hankittiin taidekokoelma paitsi luomaan viihtyisyyttä kouluun tilana myös oppimisympäristöksi.

Useat alueelliset taidetoimikunnat ovat viime vuosina olleet järjestämässä Taide rakennetussa ympäristössä – teemaisia yhteistyöseminaareja ja visuaalisten alojen läänintaiteilijat ovat pitäneet prosenttiperiaatetta työssään esillä.

3.3 Aluetaidemuseot

Suomessa toimii 16 aluetaidemuseoksi nimettyä museota, joilla on erikseen määriteltyjä alueellisia tehtäviä. Aluetaidemuseot tekevät nelivuotissopimukset alueellisesta toiminnastaan valtion taidemuseon ja museoviraston kanssa. Aluetaidemuseot saavat korotettua valtionosuutta alueellisesta tehtävästään johtuen. (Valtioneuvoston asetus museoista 1192/2005)

Vuonna 2011 laadituissa aluetaidemuseoiden sopimuksissa kahdeksan museota mainitsee joko julkisen taiteen tai prosenttitaiteen edistämisen yhtenä alueellisen toiminnan muotonaan. Työn muodot vaihtelevat seminaarien järjestämisestä asiantuntijuuteen kilpailujen ja taidehankintojen valmistelussa sekä julkisen ja yksityisen sektorin informointiin ja sitouttamiseen prosenttiperiaatteeseen. (http://www.nba.fi/fi/museoalan_kehittaminen/tietoa_suomen_museoista/aluetaidemuseot/alueelliset_neuvottelut)

Tampereen taidemuseo – Pirkanmaan aluetaidemuseo on ottanut laajan kulttuuripoliittisen ohjelmatyön yhdeksi tavoitteekseen ja pyrkimyksenä on näin saada prosenttiperiaate osaksi maakunnan kulttuuristrategiaa ja Tampereen pormestarin ohjelmaa. Kemin taidemuseon tavoitteena on julkisen ja yksityisen sektorin informoiminen ja sitouttaminen prosenttiperiaatteeseen. Useiden aluetaidemuseoiden edustajat ovat mukana kaupunkiansa julkisen taiteen työryhmissä. Helsingin taidemuseon toimintamuotona on seminaarien järjestäminen mm. julkisen taiteen ylläpitoon ja hankintaan liittyvistä kysymyksistä. Asiantuntija-avun antaminen taidehankinnoissa alueen toimijoille on yleisin sopimuksissa mainittu julkista taidetta tai prosenttiperiaatetta koskeva työmuoto.

4 Kunnat ja prosenttitaide

Suomen kaupunkiliitto lähetti vuonna 1981 yleiskirjeen jäsenkaupungeilleen, jossa se hyväksyi Suomen Taiteilijaseuran tekemän ehdotuksen kuntien kuvataidetarjonnan ja taiteen tekemisen ehtojen kehittämiseksi. Yhtenä ehdotuksena oli julkisten rakennusten varustaminen taideteoksilla. Kirjeessä todettiin, että prosenttiperiaatetta koskevat päätökset olisi mitä pikimmin saatava sitoviksi toimintaohjeiksi eikä vain suosituksiksi. (Murto s. 5)

Kuntaliiton Sivistyksen suunta 2020. Suomen kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma kertoo saman asian: Kuntaliiton tavoitteena on, että kulttuurinen infrastruktuuri huomioidaan yhteiskuntasuunnittelussa ja kaavoituksessa. Liitto edistää prosenttiperiaatteen toteutumista kunnissa ja muissa julkisissa organisaatioissa. (s.48)

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cupore on toteuttanut syksyllä 2012 kyselyn maamme 25 suurimmalle kunnalle prosenttitaiteen tämänhetkisestä toteutumisesta kuntasektorilla. Vastauksista kävi ilmi, että 67 % kyselyyn osallistuneista kunnista oli joskus tehnyt päätöksen prosentti taiteeseen – periaatteen noudattamisesta. Varhaisimmat päätökset olivat Kuopiosta vuodelta 1963 ja Oulusta ja Tampereelta vuodelta 1964. Uusimmat päätökset on tehty 2010-luvulla. Päiväkodit ja koulut ovat suosituimpia taideteosten sijoituskohteina. Lähes kolmasosassa kaupungeista oli viime vuosien aikana laadittu taidekaava tai vastaava taideohjelma. Joku vastaajista tulkitsi kuntansa arkkitehtuuri-

poliittisessa ohjelmassa mainitun laatuisen olevan sukua prosentti taiteeseen -periaatteelle. Valmistuneita teoksia huoltaa 87 %:lla vastanneista taidemuseo, myös tekninen toimi ja puistotoimi ovat mahdollisia taideteosten kunnosta huolehtijoita. Lähes kaikki kaupungit tekevät myös muita kuin prosenttitaidehankintoja.

Ensimmäinen selvitys maamme julkisista taidehankinnoista ilmestyi jo vuonna 1977, jolloin valmistui Anne Valkosen Raportti julkisista taidehankinnoista Suomessa. Raportissa käsitellään pääasiassa valtion ja kuntien taidehankintoja. Hän määrittelee myös seurakunnat julkisen taiteen kentän toimijoiksi.

Selvityksessä käydään läpi valtion ohella maamme 22 suurimman kaupunkikunnan taidehankinnat. Prosentti taiteeseen -periaate oli hyväksytty ponsiluontoisena 15:ssä kyselyyn vastanneista kaupungeista. Viidellä paikkakunnalla päätöstä ei ollut sovellettu. Viisi kaupunkia ilmoitti prosentti taiteeseen periaatteen olevan jatkuvasti käytössä. Prosenttimäärä vaihteli 0,5–3 % välillä. Tampereella, Vantaalla, Oulussa, Jyväskylässä, Hyvinkäällä ja Kemissä prosenttipäätös oli tehty ja sitä toteutettiin. Lappeenrannassa ja Vaasassa se oli suosituksena, Hämeenlinnassa, Rovaniemellä ja Porissa tehtyä päätöstä ei sovellettu käytännössä. Julkisiin taidehankintoihin eniten varoja käyttäneet kaupungit jaksolla 1970–75 olivat Tampere, Turku ja Oulu, jotka käyttivät yli markan asukasta kohti tähän tarkoitukseen. (s.49–53)

Sari Karttusen Jokaisen silmissä kaikkien hampaissa – tutkimus käsitteli Suomen kuntien taidehankintoja 1980-luvun puolessa välissä. Tutkimus on julkaistu 1990. Tutkimuksen mukaan prosenttiperiaate oli hyväksytty muodossa tai toisessa 54 kunnassa. Periaate oli levinnyt 1980-luvulla melko nopeasti: vuonna 1983 prosenttiperiaate oli käytössä 28 kaupungissa vuonna 1986 jo 33:ssa. Jostakin syystä Tampereen kaupungin vastaukset puuttuvat taulukosta kokonaan. Vuonna 1986 Kaupunkiliiton jäsenkunnista 43 %:lla ja Kunnallisliiton jäsenistä 9 %:lla oli prosenttiperiaate käytössä. (s.103–110)

Liisa Murron Kuntien taiteellinen rakentaminen ja prosenttiperiaatteen käyttö, kunnille tehdyn kyselytutkimuksen raportti, on vuodelta 2000. Prosenttiperiaatetta on käytetty rakennushankkeissa 1990-luvulla seuraavissa kunnissa: Helsinki, Hyvinkää, Hämeenlinna, Iisalmi, Kemi, Kotka, Nokia, Oulu, Pietarsaari, Pirkkala, Salo, Valkeakoski, Vantaa, Varkaus ja Äänekoski. Keravalla ja Sodankylässä on ollut rakennushankkeita, joissa prosenttiperiaatetta on noudatettu, vaikka varsinaista päätöstä ei ole. (s.14)

Tampereella on rakennushankkeissa noudatettu omaa käytäntöä. Tampereella vuonna 1964 käyttöön otetusta prosenttiperiaatteesta luovuttiin 1991 ja perustettiin taidehankintarahasto. Vuosittain siirrettiin 0,5 % uudisrakentamiseen talousarviossa osoitetusta määrärahasta erilliseen taidehankintarahastoon. Rahaston varojen käyttö ei ollut sidottu budjettivuosiin, joten niiden käyttö oli aikaisempaa joustavampaa. Taidehankintoja voitiin tehdä myös saneerauskohteisiin. Taidehankintarahasto lakkautettiin vuonna 1996.

4.1 Kuntien ohjelmatyö

4.1.1 Kulttuuristrategiat

Helsingin kulttuuristrategiassa vuosille 2012–2017 todetaan: Helsingin tavoitteena on kaupunkikulttuurin monipuolistaminen ja esteettisen kaupunkiympäristön turvaaminen. Tästä esimerkkeinä on kantakaupungin sähkönjakokaappeihin toteutettu katugalleria, joka tuo kuvataidetta kaupunkitilaan. Media on tullut osaksi julkista kaupunkitilaa, useimmiten kaupallisten viestien muodossa. Mediataidekentällä on vahva intressi julkisen tilan kehittämiseen. Katugallerioiden ja luvallisten graffitiseinien lisäksi kaupunkitaidetta

voidaan toteuttaa digitaalisilla näytöillä (urban screens). Helsingissä on tilaa myös skeittaukselle, parkourille ja muulle kaupunkitilan uudelle käytölle.

Julkisen taiteen teokset tuovat kuvataiteen osaksi ihmisten arkea, lisäävät rakennetun ympäristön viihtyisyyttä ja paikkaan liittyvää identiteettiä. Helsingin taidemuseo on esittänyt että kaupungin tasolla mahdollistettaisiin merkittävistä julkisen taiteen teoksista koostuvan Taidebulevardin luominen alueelle, joka käsittää Töölönlahden ympäristön, Eläintarhanlahden ympäristön sekä Kaisaniemen. Taidebulevardi olisi yksi esimerkki kaupunkitilan uudeltaisesta käytöstä. (s.59)

Tampereen 1. pormestarin Timo P. Niemisen pormestariohjelmaan kaudelle 2009–2012. Yhdessä tamperelaisten parhaaksi sisältää maininnan prosentti taiteeseen – periaatteesta.

Ei vain leivästä – otsikon alle on kirjattu seuraavaa: Elävä ja monimuotoinen kulttuuri on yksi menestyvän kaupungin tunnusmerkeistä ja Tampereen tärkeä vetovoimatekijä. Lisäksi se edistää monin tavoin hyvinvointia ja on myös osa kasvavaa ”luovaa taloutta. Kulttuurin tukemisessa painopistettä siirretään luoviin produktioihin ja uuden kaupunkikulttuurin muotoihin. Kaupungin merkittävässä rakennushankkeissa 1 % rakennusbudjetista osoitetaan taidehankintoihin.(s.6)

Monimuotoisempaa asumista – otsikon alla ovat seuraavat tavoitteet: Rakentamisen laatua kohotetaan toteuttamalla Arkkitehtuuriohjelman tavoitteita. Ympäristötaide otetaan osaksi kaikkien asuntoalueiden suunnittelua. (s.8)

Hyvä arki kasvaa kulttuurista, Hämeenlinnan kulttuuristrategia 2012 sisällyttää toimenpide-ehdotuksiin, kohtaan kulttuuri työllistäjänä, yhden prosentin rakentamiskustannuksista käytettäväksi taidehankintoihin. (s.15)

4.1.2 Kuntien arkkitehtuuriohjelmat

Tampereen arkkitehtuuriohjelma valmistui Tampereen yhdyskuntapalveluiden valmistelmana 2007. Kohdassa Taide ja rakennettu ympäristö todetaan seuraavaa: Taideohjelmat ovat kansainvälinen ilmiö, jossa ympäristötaide on suunnattu tuottamaan mielihyvää ja parantamaan ympäristön laatua. Taide ja luovuus ovat kilpailutekijöitä kaupunkien välisessä kilpailussa.

Jatkossa todetaan, että Kuvataide on luonteva ja itsestään selvä osa rakentamista ja rakennettua kaupunkiympäristöä, ja Laaja-alainen taiteen kenttä tarjoaa monimuotoisen mahdollisuuksien kirjon pienistä kuvallisista viesteistä monumentaaliseen maisemataiteeseen. (s.16)

Toimenpiteinä ohjelma toteaa:

- taide kytketään mukaan arkkitehtuuriin kaupunki- ja ympäristösuunnittelun tasolla
- kytketään taiteen huomioiminen mukaan isojen hankkeiden tontinluovutusehtoihin esim. euroa/kerrosalaneliometri
- luodaan vuorovaikutus rakennusalan ja laaja-alaisen taidekentän välillä
- nimetään yksittäisiä taiteen kärkihankkeita ja järjestetään niistä kilpailuja

Julkinen rakentaminen -otsikon alla toimenpideosassa todetaan: Päätetään taiteeseen osoitettavasta prosenttimäärästä hankkeiden kokonaiskustannuksissa. Kehitetään menettely, jonka kautta voidaan rahoittaa ympäristön kohentamishankkeita vanhoissa kiinteistöissä.

Vuorovaikutteisuus ja koulutus – otsikon alla todetaan muun muassa: Hyvän rakentamisen palkitsemista kaupungin palkinnolla jatketaan ja palkinnon statusta nostetaan. (s.27)

Turun arkkitehtuuripoliittinen ohjelma on kaupungin Ympäristö- ja kaavoitusviraston vuonna 2009 laatima. Kohdassa Prosentti taiteelle todetaan seuraavaa: Olemassa olevien ja uusien alueiden paikallisia ominaispiirteitä vahvistetaan maisema-arkkitehtuurin ja taiteen keinoin. Niihin luodaan omaleimaisia ympäristöjä: aukioita, puistoja, maisemallisia kiinnekohtia, tapaamispaikkoja. (s.16)

Prosentti taiteelle – periaatetta toteutetaan kaikessa, mutta varsinkin julkisessa rakentamisessa. Tämä kohottaa kaupungin imagoa ja viestittää kaupungin kulttuurimyönteisyydestä. Prosenttiperiaate yleistyy myös ympäristörakentamisessa. Ympäristötaiteen ja maisema-arkkitehtuurin keinoin voidaan jopa ratkaista ongelma-alueiden hyödyntäminen käyttämällä joutomaiden ja katvealueiden hoidossa tilapäisluonteista ympäristö- ja maataidetta. (s.16)

Toimenpiteinä ohjelmassa mainitaan mm. seuraavat:

- laaditaan julkisten rakennusten ja alueiden suunnitteluohjelma, joka sisältää taidehankinta- ja valaistusohjeistuksen
- laajennetaan prosentti taiteelle – periaatteen käyttöä rakentamisessa ja otetaan taiteilijat mukaan suunnitteluun alusta asti: myös merkittävässä maankäytöllisissä ratkaisuissa prosenttitaideperiaatetta sovelletaan jo suunnitteluvaiheessa
- kehitetään julkisen taiteen hankinta-, vastaanotto- ja ylläpitoprosesseja sekä tuetaan vuorovaikutteista kaupunkitaidetta
- kehitetään ympäristötaide- ja lähiörakentamisessa projekteja laadukkaiden visuaalisten elementtien lisäämiseksi asuinalueilla ja rakentamisessa yhteistyössä ja vuorovaikutteisesti asukkaiden, taiteilijoiden ja arkkitehtien kanssa (s.17)

Kuopion Arkkitehtuuri ja kaupunkirakennustaide – ohjelma vuodelta 2004 linjaa: Kaupunkirakennustaide syntyy hyvällä suunnittelulla, rakentamisella ja ylläpidolla. Sen keskeisiä tekijöitä ovat rakennusten arkkitehtuuri ja vaihtelevat kaupunkitilat. Siihen kuuluvat myös muut kaupunkirakenteen elementit: rakennelmat, vesiaiheet, kasvillisuus ja taide. Viime kädessä sisällön tuovat kaupunkilaiset.(s.10)

Arkkitehtuuri osana taide- ja kulttuurielämää: Arkkitehtuuri ja kaupunkirakennustaide ovat osa taidetta ja kulttuuria. Parhaimmillaan taide on erottamaton osa arkkitehtuuria. Taide nostaa kiinteistön arvoa ja sillä voidaan saavuttaa kaupunkirakennustaiteellisia tavoitteita.

Kuopion kaupunginhallitus on tehnyt 5.1.2004 prosenttiperiaatepäätöksen sijoittaa taiteelliseen työhön 0,5-1,5 % peruskorjaus- ja uudisrakennusten hankinta-arvosta. Tämän päätöksen toteuttaminen on esimerkkinä ja suosituksena myös muille rakennuttajille.

Saaristokaupunkiin on laadittu taiteen ja kulttuurin yleissuunnitelma, Taiteen kaava, joka ohjaa alueen rakentamista ja kehitystyötä. Se luo pohjan Saaristogalleria-hankkeelle, joka sisältää eri taiteenlajien, arkkitehtuurin, maisema-arkkitehtuurin ja muotoilun yhteistyöprojekteja. Se lisää kuopiolaisten vaikuttamismahdollisuuksia omaan ympäristöönsä ja tuottaa taide- ja ympäristökasvatusta lapsille ja nuorille. (s.18)

Toimenpiteinä ohjelma esittää:

- edistetään muiden taiteenalojen yhdistymistä arkkitehtuuriin ja kaupunkirakennustaiteeseen laajentamalla "prosentti taiteelle" – periaatetta koskemaan kaikkea kaupungin rakentamista ja kannustetaan muita rakennuttajia periaatteen käyttöön
- otetaan prosentti taiteessa – hankkeissa taiteilijat mukaan jo suunnittelun alusta asti
- toteutetaan Taiteen kaavan pohjalta taiteen ja kulttuurin projekteja Saaristokaupunkiin (s.18)

4.1.3 Prosenttiperiaate taidemuseoiden kokoelmapoliittisissa ohjelmissa

Helsingin taidemuseon uusin kokoelmapoliittikka hyväksyttiin taidemuseon johtokunnassa 11.12.2012. Ohjelmassa todetaan: Julkiset veistokset ja julkinen taide ovat näkyvä osa Helsingin kaupungin taidemuseon toimintaa. Julkisten taideteosten hankkimisen tavoitteena on saada esille merkittävää nykytaidetta ja samalla nostaa rakennetun ympäristön ja julkisen tilan laatua ja arvoa. Teokset toimivat myös visuaalisina maamerkkeinä ja luovat kaupungille imagoa.

Hankkimalla julkisia taideteoksia taidemuseo on mukana toiminnassa, jolla pyritään takaamaan kaikille kaupunkilaisille yhtäläinen oikeus elää laadukkaassa ympäristössä. Taideteokset lisäävät omalta osaltaan asukkaiden viihtyvyyttä sekä kiinnostusta ja sitoutumista omaan elinympäristöönsä. (s.10)

Taidemuseon julkisen taiteen ja julkisten veistosten kokoelmat karttuvat 1) taidemuseon julkisen taiteen määräraahahankkeilla ja -hankinnoilla, 2) lahjoituksilla ja deponoinneilla sekä 3) prosenttirahahankkeilla eli prosenttiperiaatetta soveltamalla. Taidemuseolla on näihin liittyvissä prosesseissa erilainen rooli.

Taidemuseon omia julkisen taiteen määrärahoja käytetään ensisijaisesti ulkoteoksiin. Useimmiten teokset ovat varta vasten sijoituspaikkaansa suunniteltuja. Julkisen taiteen määrärahalla hankittu teos voidaan sijoittaa myös sisätiloihin. Taidemuseo tilaa teoksen valitsemaltaan taiteilijalta ja valvoo prosessia luonnosvaiheista valmiiseen teokseen. Taidemuseo vastaa valmiin teoksen ylläpidosta. Taideteokset toteutetaan tiiviissä yhteistyössä asiakkaan/käyttäjän ja rakennusviraston kanssa. Toisinaan teosten valinta tehdään taideteoskilpailumenettelyn pohjalta.

Taidemuseo voi myös hankkia valmiin teoksen sijoitettavaksi kaupungin tontille tai kaupungin kiinteistöön. Teosten tekniset ja materiaaleja koskevat tiedot dokumentoidaan.

Julkisen taiteen määrärahan käytöstä päättää johtokunta taidemuseon johtajan esityksestä.

Prosenttiperiaatehankkeissa taidemuseo toimii taiteilijavalinnan ja toteutuksen asiantuntijana sekä eri osapuolten välisen yhteistyön koordinoijana. Jo luonnosvaiheessa tehdään tiivistä yhteistyötä rakennuksen suunnittelijan ja tulevien käyttäjien kanssa. Prosenttiperiaatekohteet määritellään yhdessä rakennusviraston, kiinteistöviraston sekä talous- ja suunnittelukeskuksen kanssa. (s.11)

Prosenttirahahankkeiden soveltamisperiaatteet on uusittu 2011. Prosenttiperiaatetta sovelletaan

- merkittävässä talonrakennushankkeissa, joilla tarkoitetaan yleisölle ja käyttäjille avoimia, julkisia rakennuksia,
- merkittävässä puisto- ja katuhankkeissa, joita toteutetaan sellaisissa kaupunkitiloissa, joilla on merkittävyyttä paikallisesti tai kulttuurisesti ja jotka vetävät ihmisiä puoleensa,

- projektialueilla, joilla tarkoitetaan tontinluovutuksen ja rakentamisen aktiivisessa vaiheessa olevia alueita sekä
- niissä kaupungin tytär- ja osakkuusyhteisöjen merkittävässä rakennushankkeissa, joissa hankesuunnitelmavaiheessa on päätetty taidehankinnasta.

Kaikilla edellä mainitulla tavoilla hankitut teokset liitetään valmistuttuaan taidemuseon kokoelmiin. Prosenttirahahankkeiden prosessit ja vastuutahot on kirjattu prosenttirahatyöryhmän raporttiin (khs 12.12.2011 § 1134). (s.11–12)

Tampereen taidemuseon Kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 on valmistunut vuonna 2012. Tampereen taidemuseo hallinnoi Suomen toiseksi suurinta taidekokoelmaa, useista osakokoelmista muodostuvassa kokonaisuudessa on yhteensä runsaat 14 000 taideteosta. Tampereen kaupungin taidekokoelman hankintojen valmistelu kuuluu kuvataiteen asiantuntijaryhmälle, jonka esitysten pohjalta päätökset tekee Kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden johtokunta. Ryhmä antaa lausuntoja taidetta koskevista kuntalaisaloitteista ja valitsee uudisrakennuskohteet, joihin teetetään tilausteokset sekä valitsee taiteilijat, joilta teokset tilataan ja järjestää taidekilpailuja. Tiedon kulkua parantamaan on perustettu kuvataiteen yhteistyöryhmä, jossa on mukana kaupungin kiinteistöistä ja ympäristön hoidosta vastaavien hallinnonalojen edustajia.

Taidehankintoihin varattu investointiraha jakaantuu lähtökohtaisesti museokokoelman (25 %) ja kaupungin kokoelman (75 %) kesken, mutta asiantuntijaryhmä voi tarpeen mukaan ehdottaa sen käyttämistä toisinkin. Kaupungilla on käytettävissään myös Rudolf Winterin testamenttisäätiön rahasto, jonka vuosittaisista tuotoista voidaan jakaa rahaa kaupungin kaunistamiseen. Winterin rahaston käyttö edellyttää kaupunginvaltuuston hyväksyntää. (s.12)

Tampereen kaupungin kokoelma sisältää kaupungin ja muihin julkisiin tiloihin ja kaupunkitilaan sijoitettavia teoksia. Kokoelman töillä halutaan tuottaa elämyksiä kaupunkilaisille ja luoda viihtyisiä ympäristö työntekijöille. Teosostojen lisäksi uudis- ja saneerauskohteisiin teetetään vuosittain 1-2 tilaustyötä, jolloin taiteilijat otetaan mukaan jo ympäristön suunnitteluvaiheessa. Myös uudet taidemuodot, kuten video- ja mediataide, pyritään huomioimaan. (s.14)

Salon taidemuseo Veturitallin Kokoelmapoliittinen ohjelma RC 1.0 on vuodelta 2010. Kohtaan Julkiset veistokset ja julkinen taide on kirjattu seuraavaa: Salon kaupungin kokoelmatoiminta ulottuu myös julkiseen tilaan ja kokoelman erityispiirre onkin julkisen taiteen merkittävä osuus. Julkisella taiteella tarkoitetaan teoksia, jotka ovat avoimissa, julkisissa tiloissa. Julkinen tila voidaan ymmärtää julkisesti omistetuksi tilaksi erotuksena yksityisesti omistetusta. Julkiseen tilaan on kaikilla kansalaisilla vapaa pääsy. Tällaisia tiloja ovat muun muassa puistot, aukiot, kaupungin laitosten pihat, aulat ja liikuntatilat. Lisäksi julkiseksi taiteeksi voidaan laskea teokset, jotka ovat sijoitettuina puolijulkisiin tiloihin, kuten esimerkiksi odotushuoneisiin, kouluihin ja tiloihin, jotka ovat julkisesti hallinnoituja, mutta joihin pääsee sisään vain pääsymaksulla. Tällaisia tiloja ovat mm. kulttuuritilat, konserttisalit sekä uimahallit ja muut liikuntatilat. Myös ympäristötaide on julkista taidetta. (s.20)

Prosenttiperiaate eli yhden prosentin varaaminen rakennuskustannuksista taidehankintoihin on vakiintunut pysyväksi käytännöksi Salon kaupungin julkisessa rakentamisessa. Periaatetta on noudatettu 1970-luvulta lähtien. Vuoteen 2008 mennessä sen avulla on hankittu lähes 300 taideteosta 34 uudisrakennus- tai peruskorjauskohteeseen. Julkisia teoksia on saatu myös lahjoituksina. (s.21)

Teokset siirretään tai poistetaan sijoituspaikastaan ainoastaan harkituin perustein. Mikäli kiinteistön omistus siirtyy pois Salon kaupungilta, määritellään teosten omistajuus ja asema Salon taidemuseon kokoelmissa uudelleen. Jos teos ei kuulu kiinteistön kaupapapomukseen, se voidaan mahdollisuuksien mukaan siirtää sijoituspaikastaan. Kaikkia teoksia voidaan siirtää aiheuttamatta teokselle tai kiinteistölle suuria vahinkoja. Teokset ikääntyvät ja vaativat enemmän huolenpitoa. Teosten vaatimat ylläpitokustannukset otetaan jatkossa tarkemmin huomioon jo teoshankintoja suunniteltaessa. (s.21–22)

Vuonna 2008 toteutettiin Salon prosenttitaideita esittelevä verkkosivusto. Tämän sivuston ajatuksena on parantaa Salon asukkaiden tietoisuutta prosenttitaiteesta sekä parantaa Salon taidemuseon kokoelmiin kuuluvien prosenttitaideiteosten näkyvyyttä ja saavutettavuutta. Sivulla esitellään kaikki n. 300 prosenttitaideiteosta sekä lyhyesti prosenttitaiteen periaatteet. Sivulla on myös verkkogalleria, jossa voi tutustua lähemmin 28 prosenttitaideiteokseen – myös sellaisiin prosenttitaideiteoksiin, jotka eivät ole julkisissa tiloissa nähtävillä. (s.21–22)

4.2 Kunnat ja julkinen taide - toteutuneita malleja

Oulun kaupungin prosenttitaidehankintoja esittelevä julkaisu Prosenttitaiteen vuoksi ilmestyi vuonna 2008. Siinä esitellään kattavasti kaupunkiin 2000-luvulla hankitut prosenttitaideiteokset sekä niihin liittyviä käytäntöjä.

Oulussa kaupunginvaltuusto antoi jo vuonna 1964 kaupunginhallitukselle valtuudet uusien julkisten tilojen kaunistamiseen taideostoilla. Hankintojen enimmäismääräksi valtuusto asetti tuolloin 2 % rakennuskustannuksista. Myöhemmin annetuissa erillisinvestointien hankeohjeissa taidehankinnan kokonaiskustannukset rajattiin hankkeen koosta ja käyttötarkoituksesta riippuen enintään 1.5 %:iin rakennuskustannusten tavoitehinnasta. (s.25)

Oulun kaupungin Teknisen keskuksen tilapalvelut on toiminut avainasemassa kaupungin julkisen arkkitehtuurin ja kaupunkikuvan luomisessa ja vaalimisessa. Palvelutilojen rakennuttajana ja ylläpitäjänä tilapalvelut on vastannut vuosina 2001–2007 kuvataiteen hankinnasta uutta prosenttisääntöä noudattaen toimien tiiviissä yhteistyössä taidemuseon kanssa. (s.24)

Oulun kaupungin uuden liikelaitoksen Tilakeskuksen aloitettua toimintansa 2008 alusta rakennusinvestoinneille kohdenneet kuvataidehankintojen määrärahat ja siten myös hankintojen tilaajatehtävät, sopimukset ja vastuu rahoituksen riittävydestä ovat siirtyneet tilapalveluilta taidemuseolle. Rakennuttamiseen liittyvät hankintojen suunnittelu- ja rakentamistehtävät jäivät tilaliikelaitokselle. Tilakeskus huolehtii prosenttitaidehankintojen teknisten rajapintojen yhteensovittamisesta rakennuskohteeseen ja teosten toteuttamisen sekä hankinta-aikataulujen ja kokonaiskustannusten koordinoinnista. Kaupungin hankemenettelyn mukaan lopullisen ratkaisun kuvataidehankinnasta ja sen suuruudesta tekee kaupunginvaltuusto päättäessään hankesuunnitelman mukaisesta rakennusinvestoinnista. (s.27)

Turun kaupungin julkisia teoksia esittelevä julkaisu Hetkinen ja muistijälki on valmistunut 2012. Teoksessa käydään läpi monipuolisesti kaupungin julkinen taide, julkisista veistoksista ja –maalauksista aina prosenttitaidehankintoihin saakka. Turun uuden pääkirjaston prosenttiteoksia esitellään myös kirjastotoimenjohtaja Inkeri Näätsaaren kirjoittamassa teoksessa Kaupungin valo - Turun pääkirjasto Siriuksen korttelissa, 2012.

Wäinö Aaltosen museo on vahvistanut vuodesta 1990 kuvanveiston linjaa Turun kaupungin taidekokoelmassa. Samalla se kunnioittaa nimikkotaiteilija Wäinö Aaltosen elämäntyötä ja toivomusta tukea nuoria taiteilijoita ja kuvanveistäjiä. Turun kaupungin erittäin arvokas noin 90 teoksen ulkoveistos- ja ympäristötaiteen kokoelma vahvistaa osaltaan valittua painopistettä. Nykyään kuvanveisto käsitetään laajasti eri muodoissaan esitettäväksi kolmiulotteiseksi kuvataiteeksi.

Turun kaupunginhallitus vahvisti vuonna 2005 prosenttiperiaatteen käyttöönoton kaupungin uusissa rakennushankkeissa. Taidehankkeiden vetovastuu on kaupungin kuvataidejohtajalla ja Taide ja visuaalinen kulttuuri – yksikön intendentillä. Prosenttiperiaatteen toteuttaminen on yhteistyötä paitsi rakentamisesta vastaavien Tila- tai Kiinteistölaitoksen, myös rakennuksen käyttäjien, arkkitehtien, sisustussuunnittelijoiden ja ennen kaikkea taiteilijoiden kanssa. Etusijalla on taiteen käyttäjä, jolle on tarkoitus luoda viihtyisää ympäristöä. Hankkeet ovat tärkeitä alueen taiteilijoiden työllistämisen kannalta. Taustalla on periaatteellinen pyrkimys tukea alueen taiteen kentän elävyyttä. (Hetkinen ja muistijälki, s.24)

Turun prosenttitaidehankkeet ovat kohdistuneet erityisesti lasten hyväksi kaupungin ”lapset, nuoret ja lapsiperheet” – strategian mukaisesti. Terveystieteiden mukanaolon voi liittää Turun kulttuuripääkaupunkivuoden taiteen hyvinvointivaikutuksia korostavaan ”kulttuuri tekee hyvää” -teemaan. (Hetkinen ja muistijälki, s.183) Prosenttitaiteessa teoksen suhde ympäristöönsä on erityinen. Paikan, tilan ja ajan suhteet linkittyvät teokseen. Prosenttitaide vaikuttaa ja vaikuttuu ympäristöstään. (mt., s.185)

Uudesta pääkirjastosta haluttiin saada kaupunkilaisille uudenlainen kirjasto – toimiva ja elävä taideteos, jossa uusi ja vanha, tulevaisuus ja historia, tieto ja mielikuvitus, vilkas toiminta ja hiljentyminen kohtaavat. (Näättsaari, s.91) Taidehankintoja varten perustettiin eri tahoja edustava työryhmä, joka hankki teoksia kirjastoon teemalla Aika ja muisti. Hankkeeseen kutsuttiin mukaan seitsemän taiteilijaa.

Aktiivisten taiteilijoiden ja ennakkoluulottomien, osallistuvien taiteen käyttäjien ansiosta monet Turun prosenttiperiaatehankkeista ovat taipuneet yhteisötaiteen suuntaan. (Hetkinen ja muistijälki, s. 187)

Kotkan veistospuisto on rohkaiseva esimerkki julkisen taiteen kentällä. Kotkansaaren keskustaa on 1800-luvun lopulta halkonut noin 800 metrin pituinen lehmusesplanadi. Oli syntynyt paineita kohentaa tätä keskeistä miljööttä. Uudistustyön pääsuunnittelija haki mahdollisuutta, miten tuohon lähes kilometrin pituiseen suoraan puistokaistaan saataisiin lisää jännitettä. Kaivattiin välietappeja ja katseenvangitsijoita. Lehmuskujanne alkoi muuttua vähitellen veistospuistoksi. Vuonna 2001 paljastettiin ensimmäiset veistospuiston teokset. Tapio Junnon pronssinen Aurinkoon katsoja ja Jaakko Pernun pajusta rakentama Kiertolainen saivat aloittaa projektin, joka jatkuu vuoteen 2015 saakka.

Veistospuiston taustaorganisaatio on taidehankkeessa maassamme erikoinen, päättäjänä ei olekaan kaupungin kulttuuripuoli vaan hanketta hallinnoi kaupungin luottamusmiesorganisaatiosta irrallinen Veistostyöryhmä, budjetointivastuun ollessa Kotkan kaupungin puistotoimella. Työryhmä koostuu mahdollisimman monipuolisesta ryhmästä luottamushenkilöitä, virkamiehiä ja kuvanveiston ammattilaisia. Veistostyöryhmän toiminnassa on pyritty mahdollisimman joustavaan ja keskustelemaan etenemiseen. Kaikilla työryhmän jäsenillä on ollut mahdollisuus tuoda ehdotuksia kokoukseen. Päävastuu on kuitenkin ollut työryhmän ammattiveistäjillä. Alkuvuosina valitut kuvanveistäjät saivat varsin vapaasti valita paikan teokselleen, myöhemmin on lähdetty ohjeistamaan paikan valinnassa, jotta koko alueelle saataisiin teoksia. Strategiana oli lähteä liikkeelle tunnetuilla nimillä ja antaa nuorille vuoro myöhemmässä vaiheessa, kun hanke oli jo saanut yleisen

hyväksynnän kaupunkilaisten keskuudessa. Veistospromenadille on vuoden 2012 loppuun mennessä pystytetty teokset yhdeksältätoista kuvanveistäjältä. (http://www.kotka.fi/allty-pes.asp?d_type=5&menu_id=1008&menupath=519,1008)

4.3 Taide sairaalassa ja koulussa

4.3.1 Terveyttä kulttuurista - Taide sairaalassa

Vuodesta 1986 on Keski-Suomen sairaanhoitopiirin sairaaloihin ja toimitiloihin hankittu vuosittain uusia taideteoksia. Vuoteen 2010 mennessä oli kokoelma karttunut 1000 teoksella. Sairaalaan sijoitetun taiteen tarkoitus on sama kuin itse sairaalan – edistää ihmisten tervehtymistä ja jaksamista. (Terveyttä taiteesta, 2007 s.5)

Taideteoksia sijoitetaan sairaalan yleisiin tiloihin, harvemmin potilashuoneisiin. Sisään-tuloaula on keskeinen paikka, samoin käytävät, odotus- ja aulatilat sekä henkilökunnan yhteiset tilat. Toimiva taiteen sijoituspaikka on sellainen, jossa ihmiset liikkuvat, mutta jossa taide ei ole häiriöksi sairaalan perustoiminnalle. Ulkoteosten on tarkoitus luoda ja vahvistaa sairaalan identiteettiä. (s.17) Myös sairaalan kappeliin ja hiljentymishuoneisiin sijoitetaan taidetta, jonka tulee olla hengeltään lohduttavaa ja eleettömästi ihmisyyttä kunnioittavaa. (s.22)

Taidetta hankkii taidehankintatoimikunta, jonka kahdeksan jäsentä sairaanhoitopiirin liittohallitus vahvistaa vuosittain. Toimikunnassa on yksi asiantuntijajäsen. Taidehankintatoimikunta saa vuosittain määrärahan teosten hankintaan, kunnossapitoon ja toimintakuluihin. Määräraha vaihtelee uudisrakennusten valmistumisen ja yleisen taloudellisen tilanteen mukaan. Taidekokoelma on luetteloitu sähköiseen tietokantaan. Sairaanhoitopiiri julkaisi vuonna 2007 FL Marjo-Riitta Simpasen kirjoittaman taidekirjan Terveyttä taiteesta, jossa esitellään noin viisikymmentä sairaalan taideteoksista. Taidehankintatoimikunta on alkanut järjestää sairaalassa Taidepolku-esittelykierroksia, jolloin yleisölle esitellään osa teoksista. Myös sairaanhoitopiirin taideteoksia esittelevät nettisivut ovat tekeillä. (10 000 taideteosta sairaaloihin. 2011, s.21–22)

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat ovat poikkeuksellisen mittavat, yli 2500 teosta.(s.7) Vuonna 1972 tilattiin keskussairaalan edustalle Eila Hiltusen Elämänliekki, kymmenen metrin korkuinen alumiinipronssilevyistä hitsattu teos. Teoksen tilaajana oli keskussairaalaan liittyvä kuntaliitto. (Helin et al., 2010 s.11)

Aluksi taiteen hankinta henkilöityi muutamiiin taiteesta kiinnostuneisiin lääkäreihin, jotka kävivät taideostoksilla. Varsinkin Raimo Anttila profiloitui laaja-alaisena taiteen tuntijana. Hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1995 perustettiin Raimo Anttilan taidetoimikunta kokoelmia hoitamaan ja edelleen kartuttamaan. Toimikunnan pitkäaikaisena taiteellisenä asiantuntijana on toiminut taiteilija Lars Holmström. Sairaanhoitopiirin sairaaloihin on takavuosina hankittu kaksi suurta työtä. Pikonlinna Osmo Juvosen *Curvatura naturae* vuonna 2001 ja Pitkäniemeen Saara Forsellin kuusiosainen maalaus. (s.25)

Vuonna 2007 hankittiin kantasairaalaan uuden syöpäosaston edustalle Pekka Jylhän Ihme, aulaan Osmo Rauhalan reliefi ja kahvioon Kerttu Horilan keraamisia figuureja. (Helin et al., s.25)

Taidetoimikunnan puheenjohtaja Antero Saksala sanoo vuonna 2007 julkaistussa sairaanhoitopiirin taidekokoelmia esittelevässä Terveyttä taiteesta -teoksessa taiteen tukemisen olevan yksi näkökohta asiassa. Hän korostaa, että tärkeää on oivaltaa, että taiteella voi sairaalaympäristössä olla suuri terapeuttilinen merkitys potilaille ja lisäksi se voi parantaa henkilökunnan työilmapiiriä. (s.26)

Samalla kampuksella Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kanssa toimiva ARS Finn-Medi on yhdistys, jonka tarkoituksena on taiteen ja visuaalisesti luovan ympäristön avulla luoda Finn-Medin alueen rakennuksista ja ulkoalueista viihtyisiä ja yhtenäinen kokonaisuus, jossa on miellyttävä työskennellä ja vierailta. Yhdistyksen hallituksessa taiteellisina asiantuntijoina ovat kuvataideintendentti Sirpa Joenniemi ja professori Timo Vuorikoski. Tämän hetken kunnianhimoisena hankkeena yhdistyksellä on yhdessä alueen toimijoiden kanssa Finn-Medin kampusalueen opastuksen kehittäminen taiteen avulla sekä alueen esteettisen linjan ideoiminen teemalla Tiedettä, taidetta ja terveyttä. Rakennuksiin on hankittu taidetta mm. Vesa Varrelalta, Charles Sandisonilta ja Teija-Tuulia Aholalta sekä TAMK:n taiteen ja viestinnän osaston oppilailta.

Taidekoordinaattorivetoisella hankkeella sairaalaan on hankittu mittava nykytaiteen kokoelma. Se on jatkoa sairaalan tiloihin vuonna 2004 hankitulle 80 teoksen taidekokoelmalle. Hankkeen keskeisenä tavoitteena on parantaa potilaitten ja henkilökunnan viihtyvyyttä sairaalan kiireisen arjen keskellä sekä auttaa potilaiden ja heidän omaistensa jaksamista vaikeassa elämäntilanteessa. Kokoelmaan hankittiin visuaalisesti ja sisällöllisesti kestävä taidetta, joka tuottaa miellyttäviä esteettisiä kokemuksia. Sairaalaympäristön vuoksi teosten sisältöön kiinnitetään erityistä huomiota. Yli 200 taiteilijaa on lähettänyt työnäytteensä hankkeelle. Lisäksi taiteilijoita on valittu taidekilpailuilla ja koordinaattorin toimesta. Sairaala valmistui vuoden 2012 lopulla. (<http://www.tyks.fi/fi/taide-sairaalassa>)

Kaskenlinnan sairaalan taidehankinta, Turussa, on esimerkkinä tulevaisuudessa yleistyvästä PPP-rakentamismallista. Private Public Partnership – sopimus Turun kaupungin ja yksityisen Ruissalo Säätiön kanssa mahdollisti sairaalan toteutumisen. Yhdessä viereisen yksityisen palvelutalon Kaskenniityn kanssa Kaskenlinnan sairaala muodostaa yhden Suomen suurimmista vanhustenhuollon kokonaisuuksista.

Ranskalainen taiteilija Alice Baillaudin Life Cycle – teos on suunniteltu paikkaansa sairaalan edustalle. Teoksessa näkyy elämän kiertokulku sekä vuodenaikojen mukaan muuttuvissa kasvi-istutuksissa että silhuettimaisissa ihmishahmoissa. Life Cycle – teos on toteutettu Turun kaupungin ja Art dans la Cité -järjestön yhteistyönä ja se liitettiin Turun kaupungin taidekokoelmaan. Teos on 90. ulkoveistos Turun kaupungin taidekokoelmassa. Art dans la Cité on ranskalainen järjestö, joka on tuottanut 74 nykytaideteosta kaikkiaan 70 sairaalaan ympäri maailman. Tavoitteena on kansainvälisten taiteilijaresidenssien kautta luoda hyvinvointia lisäävää julkista ja osallistavaa taidetta. Prosessissa otetaan huomioon työntekijöiden ja potilaiden toiveet ja ympäristön erityispiirteet. (<http://www.turku.fi/public/default.aspx?contentid=397070&nodeid=9382>)

”Galleria Orton – galleria, jolla on oma sairaala” otsikoi professori Seppo Seitsalo artikkelinsa 10 000 teosta sairaaloihin – julkaisussa. Sairaala Ortonin tiloissa toimiva Galleria Orton täytti 10 vuotta syksyllä 2011. Gallerian omistaa 70-vuotias voitto tavoittelematon Invalidisäätiö. Sairaalan toiminnassa on korostunut vahvasti ihmisen mittakaava, niin potilaiden kuin henkilökunnankin osalta. Myös rakennuksen viihtyisyys ja ympäristö koettiin tärkeiksi. Saman toiminnan jatkumona perustettiin paljon myöhemmin uusi hoitomuoto, taidegalleria ja sittemmin veistospuisto. Sairaalan taidekokoelmat laajenivat lukuisien deponointien myötä. (s.9)

Vaikka gallerian toiminta on epäkaupallista, on toiminnassa pyritty ammattimaiseen otteeseen alusta alkaen. Galleria toimii kahvilassa, jolloin erillistä valvontahenkilökuntaa ei tarvita. Gallerialla on ammattikuraattori Otso Kantokorpi, samoin näyttelyiden ripustus on ammattimaisissa käsissä. Galleria vakuuttaa teokset sekä huolehtii kutsukorteista, kuljetuksista ja avajaisten järjestelyistä. Ortonissa on näyttelynsä järjestänyt jo yli sata tai-

teilijaa. Galleria on saanut toimintaansa avustuksia ja SKJL:n tunnustuspalkinnon taiteen ja terveyden menestyksellisestä yhdistämisestä. (s.10)

Vuodesta 1995 lähtien on sairaalan puistosta rakentunut merkittävä veistospuisto. Kuvanveistäjä Hannu Sirenin aloitteesta on Invalidisäätiön veistospuistosta tullut deponointien kautta jo 15 veistoksen sijoituspaikka. Sairaalan sisätiloihin on puolestaan saatu deponoituna edesmenneen kuvanveistäjä Kain Tapperin tuotannosta 50 teoksen kokonaisuus. Myös taiteenkerääjä Pirkko Pasasen nykytaiteen kokoelmasta noin 50 teosta on löytänyt tiensä Ortonin sairaalan tiloihin. (s.10–11)

Laajuudessaan Ortonin kuvataidetoiminta toiminta on Suomessa poikkeuksellisen laajaa. Sairaalan oma taidekokoelma on vuosien myötä karttunut ostojen myötä jo n. 300 teoksen laajuiseksi. (s.11)

4.3.2 Prosenttitaide taidekasvattajana

Paitsi yksittäisten taideteosten hankinta prosenttirahalla kouluihin, Suomessa on yleistymässä tapa käyttää taideprosenttia koulujen taidekokoelman hankkimiseksi. Näin taideteoksia voidaan käyttää myös oppimateriaaleina. Tärkeä vaikuttaja koulujen taidehankintojen aloittajana oli vuosina 1906–1980 toiminut Taidetta kouluihin -yhdistys, joka myi ja lahjoitti jäsenkouluilleen alkuperäisiä teoksia sekä taidejäljennöksiä etupäässä kotimaisista taideteoksista. (Kaipiainen, 2006 s.1-4)

Viime vuosina ainakin Kemissä, Valkeakoskella ja Vantaalla on hankittu kouluun taidekokoelma paitsi luomaan viihtyisyyttä koulutiloihin, myös taidekasvatustehtävää varten. Valkeakoskella Tietotien koulun kokoelma käsittää 77 eri tekniikoilla toteutettua teosta. Netistä löytyy tulostettava teoslista ja nettisivuille on tallennettu oppilaiden kokoelman taideteoksia kommentoivia teoksia sekä kokoelman teoksia analysoivia tekstejä.

Vantaalla on taidemuseo ollut mukana toteuttamassa Taideareena-projektia, joka on tuottanut vuorovaikutteisen verkkosovelluksen, joka esittelee kahteen uuteen vantaalaiseen koulutilaan, Tikkurilan lukioon ja Pakkalan opetus- ja informaatiotaloon (POINT) hankittuja taideteoksia ja niiden ympäristöä. Vantaan kaupungin tekninen toimiala vastasi taidehankintojen kustannuksista. Valinnat tehtiin yhteistyössä Vantaan taidemuseon intendentin, arkkitehtien, taiteilijoiden ja tilojen tulevien käyttäjien eli opettajien ja rehtoreiden kanssa.

Taideareena-projektin tavoitteena oli luoda sovellus, joka houkuttelee hakemaan lisää tietoa ja joka avautuu visuaalisesti näyttävänä, ymmärrettävänä ja helposti hallittavana. Päämääränä on innostavuus, selkeys, loogisuus, informatiivisuus, saavutettavuus, taide- ja kulttuuritietouden edistäminen, taideteosten eri puolien valottaminen ja sitä kautta omien tulkintojen helpottaminen sekä nykytaiteen kohtaamisen helpottaminen. Laajemmassa merkityksessä Taideareena on myös tutkimusprojekti, jota varten verkkosovellusprojekti tuottaa työkalun. Taideareena-verkkosovelluksen teoreettisena perustana on ympäristöpsykologinen viitekehys, jossa korostetaan ihmisen ja ympäristön välistä molemminpuolista aktiivista vuorovaikutussuhdetta. (<http://taideareena.metropolia.fi/index.php>)

Esimerkkinä julkisen taiteen ja prosenttitaiteen tiestä taidekasvatusprojekteihin ovat vastikään ilmestyneet retkioppaat: Kulttuurikävelyllä Helsingissä: Taidetta, arkkitehtuuria, historiaa ja Tehdään taidejuttuja! Taidekasvatusta kaikenlaisiin koteihin.

Kulttuurikävelyllä – teos esittelee sisätiloissa olevia julkisia teoksia, rakennuksiin kiinteästi liittyviä veistoksia ja arjen muotoilua, josta esimerkkinä olkoon Kampin keskuksessa sijaitseva keramiikkateos Gekko. Teos valmistui vuonna 2005 Kampin kauppakeskuksen

yhteyteen. Keramiikkataiteilijat Pekka Paikkari, Kristiina Riska ja Kati Tuominen-Niittyttä suunnittelivat teoksen yhdessä. (s.126)

Tehdään taidejuttuja! – kirja puolestaan on Annantalon taidekeskuksen kodin taidekasvatuksen käsikirja, jonka tarkoituksena on innostaa ja opastaa vanhempia ja lapsia tekemään ja kokemaan taidetta yhdessä. Perheen yhteisiä taidejuttuja voivat olla itse käsillä tekeminen sekä esim. museoretket, taideteosten katsominen yhdessä, taidekirjojen tutkiminen tai huomion kiinnittäminen arjen estetiikkaan kuten ruokaan ja kotiin tilana.

Luvussa 3. Kaupunkiretkiä kuljetaan useita erilaisia reittejä pitkin Arabian leijonien luota Eduskunnan jättimansikoiden kautta Ruoholahteen katsomaan Lepakkoa ja Rumbaa. Tällä kertaa lapset ovat saaneet olla kuvissa mukana, ihailemassa veistoksia suorastaan lähietäisyydeltä. (s. 58–91)

5 Kirkko taiteen hankkijana

Anne Valkonen toteaa Raportissaan julkisista taidehankinnoista Suomessa vuodelta 1977: Seurakuntien taidehankintoja voidaan pitää valtion ja kuntien taidehankintoihin rinnastettavina julkisina taideostoina. (s.1-2)

Raportissa käsiteltiin näitä hankintoja vain yhden esimerkin (Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat) avulla, koska niiden merkitys on valtion ja kuntien hankintoja vähäisempi ja koska kirkkotaide luonteeltaan eroaa muusta julkisesta taiteesta.

Kirkolla ei ole yleistä suositusta tai päätöstä prosentti taiteeseen – periaatteen noudattamiseksi taidehankinnoissa. Yksittäisillä seurakunnilla suositus- tai päätös on mahdollisesti olemassa. Suurimmilla seurakunnilla on erikseen nimetyt kuvataidetoimikunnat, jotka käsittelevät seurakunnan taidehankintoja. Uudisrakentamista seurakunnissa tapahtuu vähän, mutta vuosittain peruskorjataan yli sata kirkkoa ja seurakuntakeskusta. Kirkkojen taidehankintatavat noudattavat muiden julkisten yhteisöjen malleja. Suuremmat teokset hankitaan joko suoralla tilauksella tai kilpailun kautta, pieniä teoksia ostetaan suoraan taiteilijoilta tai saadaan lahjoituksina. Jotkut arkkitehdit toimivat tiiviissä yhteistyössä taiteilijoiden kanssa, jolloin taiteilija saadaan mukaan hankkeeseen alkumetreiltä asti.

6 Yksityiset toimijat

6.1 Skanska, Taide luomassa yrityskuvaa

Yrityskuvan kivijalkana ovat yrityksen arvot, jotka kehittyvät ajan myötä. Teot, viestit ja ulkoinen ilme muokkaavat yrityskuvaa, mutta tulkinta siitä syntyy asiakkaiden ja sidosryhmien havainnoista ja kokemuksista. Yritys tekee valinnat siitä, mitä se pitää tärkeänä, ja ulkomaailma tulkitsee näitä viestejä omista lähtökohdistaan. Mikäli yritys arvostaa korkeaa laatua ja esteettisyyttä, voi kuvataide olla osana yrityskuvaa. (Kuvanveisto ajassa ja tilassa, 2010 s.93) toteaa Mauri Niemi, Skanskan jo eläkkeelle siirtynyt maajohtaja.

Skanska aloitti toimintansa Suomessa 1994. Skanskassa yhteistyö taide- ja kulttuuri-alan kanssa on määritelty liiketoiminnan kannalta tärkeäksi osaksi vuoropuhelua sidosryhmien ja toimintaympäristössämme asuvien, liikkuvien tai työskentelevien ihmisten kanssa. Skanskan työtä on hyvän ympäristön ja tilojen rakentaminen ihmisille ja siihen liittyvä myös taiteen ja kulttuurin näkökulma.”(s.96)

Pääkonttoriinsa Skanska tilasi vain yhden taideteoksen, mutta sitäkin mittavamman. Tapani Mikkosen 12 metriä korkea grafiikkateos Vuosituhannen muistiinpanoja on jaettu neljään osaan ja sen on jaettu neljään eri kerrokseen. Toimitilan aulatilassa järjestettiin lisäksi kuvanveistäjien näyttelyitä. Skanskan Kauden taiteilija – ohjelmassa on ollut esillä kymmenien suomalaisten kuvanveistäjien teoskokonaisuuksia. (s.96–97)

Skanska on toteuttanut rakentamilleen asuinalueille monipuolisia taideteoksia mm. Helsingissä Lintulahden alueelle ja Tampereella Ratinanrannan alueelle. Tällä alueella Skanska otti osaa korttelin arkkitehtuurikilpailuun ja taide otettiin alusta asti mukaan suunnitteluun. Hankkeen suunnittelussa oli mukana Pertti Kukkonen, joka ideoi rakennuksen pihan betonisten tukimuurien ja valaistujen porttikäytävien ulkoasun. Julkisivujen parvekelasit suunnitteli graafikko Jere Saarelainen. Skanska on osallistunut myös moottoritierakentamiseen, Helsinki-Lahti välille pystytettiin kuusi taideteosta. Mm. Antero Toikan teos Kasvukäytävä kuuluu näihin Nelostien teoksiin.(s.98)

6.2 Osuuskunta Suomen Asuntomessut

Suomen asuntomessut on toiminnallaan aktiivisesti tukenut taiteen mukaan ottamista kaikkeen rakentamiseen messualueillaan. Kuopion asuntomessujen vaikutuksesta kaupunkiin saatiin Saaristokaupungin Taidekaava, Tampereella Vuoreksessa taide oli mukana rakentamisessa hankesuunnittelusta lähtien. Kaupunki toteutti teokset julkisille paikoille ja rakennuttajat rakennuksiinsa. Osa teoksista on rakennettuun ympäristöön integroituja. Jyväskylän asuntomessuille Äijälänrantaan 2014 on teetetty julkisen taiteen yleisen tason suunnitelma ja siitä johdettu projektisuunnitelma, jonka avulla taidetta alueelle hankitaan. Alueen pääteos hankitaan kutsukilpailun avulla.

7 Taiteilijat toimijoina

Taiteilijat toimivat kentällä järjestöjensä kautta ja tulevaisuudessa entistä enemmän myös perustamiensa yritysten kanssa.

7.1 ART360-hanke

Art 360 oli valtakunnallinen kuvataidehanke, jonka tarkoituksena oli lisätä kuvataiteen toimijoiden käytännöllistä managerointi- ja kuvataideosaamista. Hanketta koordinoi Satakunnan ammattikorkeakoulu. Hankkeen osatoteuttajia olivat AV-arkki ry, Helsingin Taiteilijaseura ry, Kuvasto ry, Oulun Taiteilijaseura – 63 ry, PROTO ry, Suomen Taiteilijaseura, Taidemaalariiliitto ja Tampereen Taiteilijaseura ry. Taidemaalariiliiton painopistealueena hankkeessa olivat Taiteenhankintamalli ja taide rakennetussa ympäristössä. www.art360.fi nettisivustolla esitellään hankkeita laaja-alaisesti, myös prosenttiperiaatteesta on oma lukunsa. Sivusto toimii oppaana ja käsikirjana niin taiteilijoille, suunnittelijoille kuin rakentajillekin.

Suomen Taiteilijaseuran Tavoitteet hallitusohjelmaan 2011–2015 kohdassa 5, Prosenttiperiaate, taiteen käyttö kaavoituksessa ja ympäristössä esitetään selvitetäväksi valtion mahdollisuudet tukea kuntia silloin, kun ne noudattavat prosenttiperiaatetta rakennushankkeissaan sekä kuinka valtio voisi kannustaa kuntia huomioimaan prosenttiperiaatteen jo aluesuunnittelu-, maankäyttö ja kaavoitusvaiheessa. Taiteilijaseura perusteli esitystään

toteamalla: Taiteen käyttöä lisäämällä luodaan esteettisesti korkeatasoista elinympäristöä, mikä parantaa hyvinvointia ja asumisviihtyvyyttä. Samalla hyödynnetään taiteilijoiden ammattitaitoa yhteiskunnassa laajemmin sekä kohennetaan heidän toimeentuloaan taiteellisesta työstä saatavalla ansiolla. (s.7)

7.2 Checkpoint Helsinki

Checkpoint Helsinki suunnitelma syntyi kollektiivisesti useiden toimijoiden työnä vuonna 2012 vilkkaan Guggenheim Helsinki – museohankkeen synnyttämän taidekeskustelun myötä. Esiselvityksessä kaavaillaan uudenlaisen toimintakonseptin avulla Helsingin imagon nostamista kulttuuri- ja taidekaupunkina.

Checkpoint Helsinki -esiselvityksessä kohdassa Taide julkisessa tilassa käsitellään julkisen taiteen kysymyksiä seuraavasti: Julkinen taide ei ole vain patsaita ja pysyvästi kaupunkiin omalle paikalleen sijoitettuja taideteoksia. Julkisissa tiloissa olevat teokset voivat edustaa erilaisia pysyvyyden asteita, lyhyestä tilapäisyydestä vuosisatoihin. Tänä päivänä taideteos voi olla muodoltaan liikkuva toteutettuna esimerkiksi liikennevälineeseen tai tiedotusvälineisiin. Kun kyse on julkisesta teoksesta, taide nähdään keskeisenä kulttuurisena katalysaattorina: väliaikaiset taiteelliset interventiot julkiseen tilaan herättävät kysymyksiä ja keskustelua paikan, yleisön ja sosiaalisen tilanteen sekä paikan historian välillä. Julkiseen tilaan sijoitettu taideteos voi omalta osaltaan vahvistaa tilan, paikan tai alueen viihtyvyyttä ja paikallisten asukkaiden tai asiakkaiden elämänlaatua ja hyvinvointia esimerkiksi korostamalla alueen vahvuuksia. Viime aikoina julkiseen tilaan sijoitetut taideteokset ovat laajentuneet käsittämään myös muun muassa ympäristötaidetta, käsitetaidetta tai muun uuden tekniikan avulla toteutuneita teoksia. Checkpoint Helsinki -konseptin yhteistyö prosenttihankkeen kanssa mahdollistaisi kansainvälisen nykyaikaisen taiteen tuomisen pysyvästi osaksi Helsingin ja muiden suomalaisten kaupunkien kaupunkikuvaa. (s.18)

7.3 Taiteilija yrittäjänä

Yksityisten taiteilijoiden ohella myös taiteilijoiden, arkkitehtien ja suunnittelijoiden perustavat yritykset toimivat julkisen taiteen kentällä aktiivisesti. Monipuolisen suunnittelusaamisensa myötä yritykset kuten WSP Finland Oy tai Frei Zimmer Oy ovat saaneet tehtäväkseen laaja-alaisten taideohjelmien laatimistehtäviä niin rakennus- kuin infrahankkeissakin.

8 Yhteenveto

Prosentti taiteeseen – periaate on ollut maassamme keskustelunaiheena siitä saakka kun Wäinö Aaltonen aloitti 1920-luvulla pohdinnan valtion pysyvän rahaston tarpeellisuudesta suurten tilaustöiden hankkimiseksi. Kolmekymmenluvun lopulla asia pääsi eduskunnan käsittelyyn, mutta jäi syttyneen sodan vuoksi syrjään pitkäksi aikaa. Vuonna 1956 perustettiin valtion taideteostoimikunta hankkimaan teoksia valtion kiinteistöihin, mutta ilman mainintaa prosentti taiteeseen -periaatteesta.

Suomen kunnat ovat 1960-luvulta lähtien tehneet päätöksiä periaatteen käyttöönotosta ja taloudellisten suhdanteiden myötä niitä peruneet tai jättäneet noudattamatta.

Sekä valtio, aluetaso että kuntataso ovat viime vuosina kirjauttaneet prosentti taiteeseen – periaatteen strategioihinsa, arkkitehtuuripoliittisiin ohjelmiin tai kuntien museoiden kokoelmapoliittisiin ohjelmiin. Tähtötilaa on olemassa, siitä on hyvä jatkaa!

Olemme halunneet taustaselvityksessä ottaa esille erilaisia taiteen hankkimisen tapoja, tuoda esille sitä moninaisuutta, mitä maasta jo löytyy ja esitellä sitä kekseliäisyyttä, jolla taidetta on alettu käyttää hyvinvointia edistävänä laitospäristöissä ja kasvatuksen välineenä tai luomassa viihtyisää kaupunkitilaa. Olkoon siis tavoitteemme: Suomen taiteen on oltava koko kansan omaisuutta!

9 Johtopäätökset ja ehdotukset jatkotoimenpiteiksi

Edellä esitellyn taustaselvityksen pohjalta nousevat esille seuraavat asiat ja niiden pohjalta johdetut ehdotukset toimenpiteiksi:

1. Kannustetaan julkisen hallinnon alue- ja kuntatasoa ohjelmatyössä, joka ohjeistaa kaikkia alueen toimijoita korkeatasoisen ympäristön luomiseen ja tätä kautta ihmisten elämänlaadun kohottamiseen.
2. Kannustetaan kuntia päätöksenteossa prosentti taiteeseen -periaatteen käyttöönottamiseen kunnallisessa talon- ja infrarakentamisessa.
3. Kannustetaan kuntia ja muita toimijoita kokonaisvaltaisten ympäristö- ja taidesuunnitelmien tekemiseen keskusta-alueille ja rakennettaville uusille asuinalueille.
4. RT – kortiston julkista taidetta ja prosentti taiteeseen -periaatetta esittelevä kortti toteutetaan.
5. Kannustetaan alueellisia toimijoita, kuten maakuntien liittoja, aluetaidemuseoita ja maakuntamuseoita antamaan asiantuntija-apua alueensa muille toimijoille.
6. Selvitetään pilottihankkeen myötä julkisen taiteen ylläpitoon liittyviä erityiskysymyksiä palkkaamalla veistoksiin keskittynyt konservaattori johonkin aluetaidemuseoon tai läänintaiteilijaksi.
7. Rohkaistaan aluetaidemuseoita ja kuntia kehittämään julkiseen taiteeseen pohjautuvia oppimisympäristöjä ja vuorovaikutteisia viriketoimintatapoja eri ikäryhmille.
8. Rohkaistaan taiteilijoita terveyttä taiteesta -teemaisten yksittäisten määräaikaisten projektien viemisessä hoitolaitospäristöön tai toteuttamisessa siellä.
9. Rohkaistaan kuntia Uudenmaan taidetoimikunnan UUTTA -projektin hengessä palkkaamaan työttömiä taiteilijoita toteuttamaan prosentti taiteeseen -periaatteen mukaisia hankkeita.

Uusi Suomi 1.11.1938: VETOOMUS

Kysymys kuvaamataiteen sisällyttämisestä nykypäiväin sosiaaliseen ohjelmaan on viime vuosina kaikkialla Euroopassa käynyt nykytärkeäksi. On käsitetty, että taiteelle, jonka tie varhemmin on suuntautunut etupäässä museoihin ja varakkaimpiin koteihin, on varattava mahdollisuus paljon laajemman yhteiskunnallisen tehtävän suorittamiseen. Sen on päästävä tunkeutumaan aloille, jotka ovat lähellä jokapäiväistä elämää.

Monumentaalisen taiteen tulokset ovat muualla pääasiallisesti syntyneet yksityisaloitteista, pankkien ja teollisuuslaitosten lahjoituksilla, yhtiöiden, laivanvarustamoiden, kaupunkien, kuntain ja muiden myötävaikutuksella. Siten ovat koulut, pankit, tehdas-, konttori- ja yhdistyshuoneistot, sairaalat, odotussalit, kirjastot ja laivat koristetut varta vasten niitä varten valmistetuilla taideteoksilla.

On jo aika meilläkin ryhtyä järjestämään taiteelle tällaisia tehtäviä, jotta sen kohottava vaikutus pääsisi tunkeutumaan koko kansan keskuuteen. Tämä voi tapahtua ainoastaan siten, että taiteilijoille avataan uusia mahdollisuuksia toteuttaa omaa erikoiskutsumustaan yleisessä kulttuurityössä.

Toisten kulttuurimaiden esimerkin mukaisesti on hallituksemme jättänyt eduskunnalle esityksen siitä, että määrätty osa jokaisen uuden valtionrakennuksen kustannuksista on määrättävä sen taiteelliseen koristukseen.

Tämä toimenpide ei kuitenkaan yksin riitä, vaan jokaisen, joka tuntee edesvastuuta kansan sivistyksellisestä kehityksestä, on toteutettava samaa pyrkimystä.

Vetoamme tämän vuoksi talouselämämme johtohenkilöihin ja pyydämme, että he rakennustehtäviä toteuttaessaan järjestäisivät maan etevimmille taiteilijoille tehtäviä, jotka takaisivat rakennusten täysipainoisen koristuksen ja samalla antaisivat Suomen taiteelle mahdollisuuden täyttää suurimman sosiaalisen tehtävänsä.

Meistä on haaskausta antaa sen henkisen pääoman, joka maalla on taiteilijakunnassaan, mennä hukkaan antamatta sen osallistua isänmaalliseen luomistyöhön.

Olemme vakuutettuja siitä, että ainoastaan nopea ja tarmokas toiminta johtaa päämäärään, jonka tunnus on: Suomen taiteen on oltava koko kansan omaisuutta.

Syyskuulla 1938

Kyösti Kallio, Väinö Hakkila, Gösta Serlachius, Oskari Mantere, Henry Hackman, R. Walden, Mauri Honkajuuri, Onni Koskikallio, John Grundström, Jacob von Julin, Victor Bruun, Hans von Rettig, J. H. Ek, Julius Alanen, Rolf Witting, Heikki Renvall, Eino Kilpi, A.K. Cajander, Uno Hannula, Risto Ryti, Onni Okkonen, K. E. Ekholm, Alexander Frey, Amos Anderson, M. R. Palojärvi, Henrik Ramsay, K. Fr. Nyman, Frith. Tikanoja, Emil Aaltonen, Yrjö Pulkkinen, S. J. Pentti, A. Uusikylä, Paavo Raittinen, Eljas Erkkö

Opinnäytteet

- Anttila, Maija. 2008. Taidekehän tarina. Kankaanpään kulttuurinen ja fyysinen muutos taidekaupungiksi diskurssien valossa. *Arkkitehtuurin tutkimuksia*. 2008/33. Teknillinen korkeakoulu. Insinöritieteiden ja arkkitehtuurin tiedekunta. Arkkitehtuurin laitos. Yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelu. Tampere.
- Hakala-Ziliacus, Liisa-Maria. 2002. Suomen eduskuntatalo. Kokonaistaideteos, itsenäisyysmonumentti ja kansallisen sovinnon representaatio. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia* 875. Tammer-Paino Oy.
- Halmkrona, Milja. 2006. Ympäristötaide asuinalueilla. Asukkaiden ja taiteilijoiden kokemuksia ympäristötaiteesta Helsingin Arabianrannassa. Tampereen ammattikorkeakoulu. Taiteen koulutusohjelman tutkielma. AMK-täydentäjät. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/8973/TMP.objres.913.pdf?sequence=2>
- Isohanni, Tuula. 2006. Arabia Arabia. Taiteellinen toiminta osana asuinympäristön suunnittelua, tapaus Arabianranta, Helsinki.
- Jyrkilä, Tiia-Maria. 2008. Julkista taidetta Tampereelle. Toimintamalli prosenttiperiaatteen käynnistämiseksi. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelman opinnäytetyö. Mediatuotaminen. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201003065283>
- Kaverma, Petri. 2012. Tyhjä piha. Häiriö ja hiljaisuus (nyky)taiteessa. Kuvataideakatemia, Helsinki. Vammalan kirjapaino, Sastamala.
- Lähdesmäki, Tuuli. 2007. Kuohahdus Suomen kansan sydäimestä. Henkilömonumentti diskursiivisena ilmiönä 1900-luvun lopun Suomessa. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 94. Jyväskylän yliopisto. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Myllyntaus, Oona. 2009. Our Art. The reasoning for the acquisition and placing of the public sculptures of the Jyväskylä City Art Collection in 1977-2007. Master's thesis. University of Jyväskylä. Department of Art and Culture Studies. Art Education. Spring 2009. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/20292/URN_NBN_fi_jyu200905251627.pdf?sequence=1
- Nuikkinen, Kaisa. 2009. Koulurakennus ja hyvinvointi. Teoriaa ja käyttäjän kokemuksia peruskoulu-arkkitehtuurista. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 1398. Tampere University Press. Tampere.
- Rapo, Leena. 2012. Julkisten ulkotilojen taidehankinnat. Suomen 20 suurimman kaupungin taidehankinnat. HAMK. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Maisemasuunnittelun koulutusohjelma. Lepaa. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201205076656>
- Rautiainen, Pauli. 2012. Kuvataiteilijan oikeudellinen asema. Ammattimaista taiteellista toimintaa rajoittava ja edistävä oikeussäätely. *Acta Universitatis Tamperensis* 1758. Tampere University Press. Tampere.
- Ruohonen, Johanna. 2013. Imagining a New Society: Public Art as Politics in Postwar Finland. Turun yliopiston julkaisuja. *Annales Universitatis Turkuensis. SARJA-SER. B OSA-TOM.* 358. Painosalama Oy. Turku. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/87941/Ruohonen_Imagining_a_New_Society_B358.pdf?sequence=1
- Uimonen, Laura. 2010. Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. Aalto yliopisto. Taideteollinen korkeakoulu. Jyväskylä 2010.
- Varis, Aila. 2006. Selvitys eduskunnan lisärakennuksen taidekilpailusta. Viestinnän koulutusohjelma. Kulttuurintuottamisen suuntautumisvaihtoehto. STADIA Helsingin ammattikorkeakoulu. http://urn.fi/URN:NBN:fi:stadia-1149506877_9

Julkaisemattomat lähteet

Kaipiainen, Soila. 2006. Tampereen julkinen taide. Seinämaalaukset ja muut sisätiloihin sijoittuvat monumentaalikokoiset teokset Tampereella. Toistaiseksi julkaisematon nettikäsikirjoitus 2005. Täydennetty 2006. Tampereen nykyaiteen museo/Tampereen taidemuseo.

Kirjallisuus

- 10 000 taideteosta sairaaloihin. 2011. Hakapaino.
- Alueiden vahvuudeksi. 2003. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan aluekehittämisen toimenpideohjelma – linjauksia ja painopisteitä vuosille 2003–2013. Opetusministeriön julkaisuja 2003:22. Arkkitehti 3/2001. Taide ja tila.
- Aula, Pekka; Vehkalahti, Kimmo; Äikäs Topiantti. 2007. Kaupunkimaine. Tutkimus kaupunkien maineen rakenteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Suomen kuntaliitto. Kuntatalon paino. Helsinki.
- Finnish Architecture 2010/2011. projects, comments, perspectives. 2012. Alvar Aalto Academy, SAFA, Museum of Finnish Architecture. Kolofon Baltic OÜ. Tallinn.
- Florida, Richard. 2005. Luovan luokan esiinmarssi. Miten se muuttaa työssäkäyntiä, vapaa-aikaa, yhteiskuntaa ja arkielämää. Tammer-Paino Oy.
- Hakala, Liisa-Maria. 1994. Taidetta eduskunnassa. Eduskunnan taidehankintatoimikunta. Painatuskeskus Oy.
- Hela vägen. 1999. Centraltryckeriet AB, Borås.
- Helin, Pekka; Molnár, Gábor; Seppälä, Raimo. 2010. Terveyttä taiteesta. Raimo Anttilan taidetoimikunta ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat. Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Helsingin arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2010. APOLI. 2010. Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto. Art Print Oy. http://www.apoli.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/apoli/embeds/apoliwwwstructure/11801_APOLI2010_internet.pdf
- Helsingin oikeustalo. 2006. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Hetkinen ja muistijälki. 2012. Turun kaupungin taidekokoelman julkiset teokset. toim. Riitta Kormano. Turun museokeskuksen julkaisuja 56. Turku.
- Hyvä kaupunkiympäristö – parempi elämä. Urban Design – Better City Life. 2012. Tammerprint Oy. Tampere.
- Jokinen, Pauli; Väänänen, Maria. 2011. Kulttuurikävelyllä Helsingissä. Taidetta, arkkitehtuuria, historiaa. Saarijärven Offset Oy.
- Julkisen taiteen muutokset. Taide 4/2010.
- Junttila, Ulla-Kirsti. 1995. Kaupunkiympäristön suunnittelu. Miljöörakentamiskoulutus. Rakennustieto Oy.
- Katalog 40. Statens konstråd 2010. 2011. Elanders Fälth & Hässler. Mönlycke.
- Karttunen, Sari. 1990. Jokaisen silmissä kaikkien hampaissa. Tutkimus Suomen kuntien taidehankinnoista 1980-luvun puolivälissä. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 10. VAPK-kustannus.
- Kauas katse kantaa. 2012. Satakunnan arkkitehtuuripoliittikka. Satakunnan taidetoimikunta. <http://issuu.com/satakunnantaidetoimikunta/docs/satakunnanarkkitehtuuripoliittikka>
- Kaupunkimuotoilu 30. Kaupunkiympäristön suunnittelun kolme vuosikymmentä. 2011. Public Design Oy.
- Kemppi, Vuokko. 2012. Ark. Satakunnan arkkitehtuurikartasto. 2012.
- Kulttuurikoski Tampere 2011. 2006. Tampereen kaupunki. toim. Pertti Palttila. Esa Print Oy.
- Kulttuurin kulmakivet. Varsinaissuomalaisia kulttuuristrategioita. 2005. TUTU-julkaisuja 3/2005. Esa Print Oy.
- Kurkkaa kulttuuriin. Turku Åbo 2011. Euroopan kulttuuripääkaupunki. Ohjelma. toim. Susse Määttänen. Hämeen Kirjapaino Oy.
- Kuvanveisto ajassa ja tilassa. 2010. toim. Hanna Mamia. SKS. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1267/Tieto. Hämeenlinna.
- Kuvataiteen koulutus ja tutkimus Suomessa 2007. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:11. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepoliittikan osasto. 2008.

- Lindgren, Liisa. 2000. Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 782. Karisto Oy. Hämeenlinna.
- Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Selvittäjä Tarja Cronbergin raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:6. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Raportti selvitystoimenpiteistä ja selvittäjä Tarja Cronbergin esitys hallitusohjelmataavoitteiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011: 19.
- Luovuudesta kasvua ja uudistumista. 2012. Luovaa taloutta edistävät julkiset toimet ja kehittämissuunnitelmat. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Innovaatio. 40/2012.
- MaisemaGalleria. 2001. Ympäristötaidetta Viitostielle 2000–2001. Tarina Cultural Productions. toim. Riitta Raatikainen. Salpausselän kirjapaino.
- Managing Urban Change. 2000. Edited by Jan Verwijnen and Panu Lehtovuori. University of Art and Design Helsinki UIAH. Gummerus Oy.
- Murto, Liisa. 2000. Kuntien taiteellinen rakentaminen ja prosenttiperiaatteen käyttö. Kunnille tehdyn kyselytutkimuksen raportti. Suomen Kuntaliitto. Kuntaliiton painatuskeskus.
- Mäkirintala, Eija. 2009. Taidetaustaisen osaamisen hyödyntäminen yritysten kilpailukykyyn vahvistamisessa. Luovan Suomen julkaisuja 1. Luova Suomi/Cupore.
- Naisten Helsinki. Kulttuurihistoriallinen opas. 2010. toim. Anna Biström, Rita Paqvalén, Hedvig Rask. Oy Nord Print Ab. Helsinki.
- Naukarinen, Ossi. 2003. Ympäristön taide. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 73. F.G. Lönnberg. Helsinki.
- Näätäsaari, Inkeri. 2012. Kaupungin valo. Turun pääkirjasto Siriuksen korttelissa. Yliopistopaino. Jyväskylä.
- Pelkonen, Eeva-Liisa; Laaksonen, Esa. 2007. Architecture + art. New visions, new strategies. Alvar Aalto Akatemia.
- Pieni voi olla vahva. Mänttä, Euroopan kulttuuripääkaupunki 2011. 2006. Hakemus opetusministeriölle 23.helmikuuta 2006. Kopijyvä Oy, Jyväskylä.
- Prosenttitaide antaa virtaa -esite. 2010. Taideaalto. Varsinais-Suomen taidetoimikunta.
- Prosenttitaiteen vuoksi. A Percent for Everyone: Integrating Public Art and Architecture. 2008. Oulun taidemuseo. Oulun taidemuseon julkaisuja 52. Painotalo Suomenmaa.
- Päin näköä! Visuaalisten alojen taidepoliittinen ohjelma. Opetusministeriön julkaisuja 2009:53. Helsinki 2009.
- Päivänen, Jani, Honkanen, Martti, Päivänen, Carita, Lehtonen, Hilikka. 1997. Tiekokemus, tierakenteet ja taide. Tielaitoksen selvityksiä 16/1997.
- Päivänen, Jani; Kaituri, Arto; Saarikoski, Petri; Alajuntti, Päivi; Ilveskorpi, Liisa. 2004. Tarkoituksenmukaista kauneutta. Kaupunkien pääväylien estetiikkaa III. Tiehallinnon selvityksiä 21/2004.
- Re views. Artists and Public Space. 2005. Black Dog Publishing. Edited by Ruth Charity. Published with support of Arts Council England, South East.
- Saarikangas, Kirsi. 2006. Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kohtaamisia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1999. Waasa Graphics Oy.
- Simpanen, Marjo-Riitta. 2007. Terveystaiteesta. Taideteoksia Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän taidekokoelmista. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna.
- Sivistyksen suunta. Suomen kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma 2020. 2011. Suomen kuntaliitto. Savion Kirjapaino.
- Suodenjoki, Sami. 2012. Rudolf Winter. Tehdaskaupungin liikevoima ja hänen perintönsä. A. R. Winterin muistosäätiö. Tampere MMXII. Tallinna Raamatutrukikoda, Tallinna.
- Suomen kulttuuripoliittikka. Eurooppalaisen asiantuntijaryhmän raportti. 1996. Laatinut Jacques Renard. Kansallisen kulttuuripoliittikan eurooppalainen arviointiohjelma. Nykypaino Oy. Helsinki. Taide 4/2010. 2010. Kustannus Oy Taide.
- Taide ja tila. 2001. Arkkitehti 3/2001.
- Taide rakennetussa ympäristössä. Taidemaalaukset 4/2010. Taidemaalari liitto.
- Taide rakennushankkeessa. Opas tilaajalle. 2012. toim. Milla Järviopetäjä ja Aura Nikkilä. Suomen Rakennusmedia Oy. Tampere.
- Taidetta Eduskunnassa. 1994. toim. Liisa-Maria Hakala. Painatuskeskus oy.

- Taidetta Pikkuparlamentissa. 2008. Puun kansasta menneisiin ritareihin. toim. Liisa Lindgren. Eduskunta 2008. Vammalan kirjapaino.
- Taiteen kaava. 2007. Taiteen ja kulttuurin yleissuunnitelma. Kuopion saaristokaupunki. Kuopion kaupunki. Tekninen virasto. Arkstudio Lamusuo.
- Taiteistuminen. 2005. toim. Yrjänä Levanto, Ossi Naukkarinen, Susann Vihma. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 79. F. G. Lönnberg. Helsinki.
- Tehdään taidejuttuja! Taidekasvatusta kaikenlaisiin koteihin. 2012. Annantalon taidekeskus 2012. Helsingin kulttuurikeskus. Aldus Oy. Lahti.
- Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. 1997. toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani. Osuuskunta Vastapaino Tampere.
- Timo P. Niemisen Pormestariohjelman 2009–2012. Yhdessä tamperelaisten parhaaksi.
- Tukiainen, Maaretta. 2010. Luova tila. Tulevaisuuden työpaikka. Rakennustieto Oy. Kolofon Baltic OÜ. Viro.
- Tulevaisuuden taidemuseo. 2009. toim. Susanna Pettersson. Valtion taidemuseo. Museologia 3. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Tuottaja 2020. Kurkistuksia kulttuurituottajan tulevaisuuteen. 2012. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Kulttuuri ja luova ala. Tuottaja 2020 -loppuraportti.
- Turun arkkitehtuuripoliittinen ohjelma. 2009. Turun kaupunki. Ympäristö- ja kaavoitusvirasto.
- Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja taide. 2008. toim. Arto Kuorikoski. Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura. Helsinki. Esa Print Oy. Tampere.
- Vainio, Tiina. 2006. Opas vastavalmistuneelle kuvataiteilijalle. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 32. Turun kaupungin painatuspalvelukeskus.
- Valkonen, Anne. 1977. Raportti julkisista taidehankinnoista Suomessa. Valtion painatuskeskus.
- Valkonen, Anne. 1986. Taide rakennetussa ympäristössä. Monumenttiteoksen hankinta julkiseen tilaan. Rakentajan Kustannus Oy. Helsinki.
- Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2011:8. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2011.
- Valtatie 7 (E18) välin Koskenkylä-Vaalimaa väyläestetiikka. Esiselvitys. 1.10.2009. Frei Zimmer Oy.
- Wilenius, Markku. 2004. Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran julkaisusarja (Sitra 266) Edita Helsinki.
- Virtanen, Pekka. V. 1999. Kaupungin imago. Mikä tekee Pariisista Pariisin ja Pisasta Pisan? Rakennustieto Oy. Helsinki.
- Virtauksia. 2007. Tampereen kaupungin taidekokoelmat. toim. Tapio Suominen. Tampereen taidemuseon julkaisu 127. Hämeen Kirjapaino. Tampere.
- Visuaalisten taiteiden kansainvälisen yhteistyön ja viennin organisointia koskeva selvitys. 2011. Opetus ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:4. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Wäinö Aaltonen 1894-1966. Veistoksia, tunnustuksia, mielipiteitä. 1966. toim. Matti Aaltonen. Arvi A. Karisto Osakeyhtiö. Hämeenlinna.
- Äijälänranta. Äijälänrannan asuntomessualueen taidekonsepti 2011. Jyväskylän kaupunki. WSP Finland Oy. http://www2.jkl.fi/kaavakartat/asuntomessut/aijalanranta_taidekonsepti.pdf
- Äikäs, Topi Antti. 2004. Imagoa etsimässä. Kaupunki- ja aluemarkkinoinnin haasteista mielikuvien mahdollisuuksiin. Suomen Kuntaliitto. Multiprint. Oulu.

Verkkojulkaisut

- Ars Finn-Medi ry <http://www.arsfinnmedi.fi/>
- Art in Hospital <http://www.artinhospital.org/frameset.html>
- Art 360 http://www.art360.fi/wp-content/uploads/TRY_prosessi.pdf
- Checkpoint Helsinki Esiselvitys. 2012 http://koti.welho.com/mkivinen/cph/checkpoint_kuvat_naytto.pdf
- Cultural Plannig. <http://culturalplanninglaboratory.se/>
- Erillisinvestointien hankeohje Oulu http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=4b3b26f5-2a50-4108-bd968cab7cea504a&groupId=52_058

Etelä-Pohjanmaan luovien alojen kehittämissuunnitelma – päivitys vuosille 2012–2016 http://www.epliitto.fi/upload/files/Luovat_alat_julkaisu_A36.pdf

Frei Zimmer
<http://www.freizimmer.fi/index.php?class=projektit>

Helsingin kaupunki. Prosenttirahatyöryhmän raportti. 15.11.2011 http://www.hel.fi/static/public/hela/Kaupunginhallitus/Suomi/Paatos/2011/Halke_2011-12_07_Khs_43_Pk/A960177E-3973-4E71-B6DF-3EAA6C2FFA0A/Liite.pdf

Helsingin kaupunki. Taidemuseon johtokunta. 11.12.2012. Helsingin taidemuseon kokoelma-politiikka. http://www.hel.fi/static/public/hela/Taidemuseon_johtokunta/Suomi/Paatos/2012/Taimu_2012-12-11_Taimujk_10_Pk/5B8A834F-0E5F-4760-860B-CDC64722011D/Liite.pdf

Helsingin kulttuuristrategia 2012–2017.
http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/49e4ac004b43e1f9a6b0e63875a92d39/Kulttuuristrategia_2012_17_ebook_16821.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=49e4ac004b43e1f9a6b0e63875a92d39

Hetken työ tuhatvuosiin vaikuttaa. Varsinais-Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma <http://www.taike.fi/documents/11580/137239/Varsinais-Suomen+arkkitehtuuripoliittinen+ohjelma.pdf>

Hyvä arki kasvaa kulttuurista. Hämeenlinnan kulttuuristrategia 2012.
<http://www.hameenlinna.fi/pages/5326/Kulttuuristrategia.pdf>

IXIA. Public Art Think Thank.
<http://www.publicartonline.org.uk/>

IXIA. Public Art Think Thank. IXIA's Public Art Survey 2011. Summary and Key Findings. January 2012. <http://www.publicartonline.org.uk/whatsnew/news/article.php/ixia%E2%80%99s+Public+Art+Survey+2011%3A+Summary+and+Key+Findings>

JKL Julkinen taide toimenpideluettelo http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/53859_LIITE_12.pdf

Kehärata http://portal.liikennevirasto.fi/portal/page/portal/f/hankkeet/kaynnissa/keharata/kuvat/Keharataesite_2011.pdf

Kiertokulku. 2008. Leinelän taiteen yleissuunnitelma yleisille alueille. Vesa-Pekka Rannikko.
http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/30618_leinela_taiteen_yleissuunnitelma.pdf

Kirkkonummen kuntakeskuksen laatu- ja ympäristösuunnitelma. Laatukäsikirja. 2006. WSP
http://www.kirkkonummi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/kirkkonummi/embeds/9673_Laatu-kasikirja300_230306.pdf

Kokemuksellisen kaupungin konsultti http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/14201/Lounassalo_Larissa.pdf?sequence=1

Kuopion Apoli http://www.kuopio.fi/c/document_library/get_file?uuid=75e438da-6712-4165-8802-f037a61bf9c9&groupId=12111

Kulttuurisesti kilpailukykyinen ja hyvinvoiva Etelä-Pohjanmaa - kulttuuristrategia vuosille 2005–2013. 2004. <http://www.epliitto.fi/upload/files/kultstrategia.pdf>

Kuvataidealan osaamistarpeet tulevaisuudessa. Olemassa oleviin aineistoihin pohjautuva kuvaus sekä ehdotus laadullisen ennakkoinnin kehittämisestä. Selvitystyön loppuraportti Opetushallitukselle 15.6.2012.

Kaisa Herranen ja Sari Karttunen. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistä Cupore, Helsinki.
http://www.cupore.fi/documents/Kuvataide_ennakointiaineistoselvitys.pdf

Leinelä taiteen yleissuunnitelma korttelialueille http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/62085_leinela_kortteli_taide.pdf

Leinelän tila ja taide http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/30617_leinela_tila_ja_taide.pdf

Luova kasvu ja taitelijan toimeentulo <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKMtr19.pdf?lang=fi>

Luovan talouden ja kulttuurin alueelliset toimenpiteet 2010–2020 <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKMtr13.pdf?lang=fi>

Luovien alojen yrittäjyyden kehittämissuunnitelma 2015.
http://www.tem.fi/files/19795/Luovat_alat.pdf

Luovuudesta kasvua ja uudistumista http://www.tem.fi/files/34626/TEMjul_40_2012_web.pdf

Maabrändityöryhmän raportti.
http://www.maakuva.fi/wp-content/uploads/2011/06/TS_koko_raportti_FIN.pdf

Marja-Vantaa Kehärataesite http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/81508_Marja-Vantaa_Keharata_esite.pdf

Marja-Vantaa kehärata. 2012. Vantaan designIKKUNA. World Design Capital Helsinki 2012. http://www.vantaa.fi/fi/tietoa_vantaasta/world_design_capital_helsinki_2012/ajankohtaista-arkisto_-_wdc_2012/101/0/marja-vantaa_keharata_-_nayttely_avautuu_designikkunassa_19_9

Nykytaiteen markkinarakente, ansaintalogiikka ja uudet liiketoimintamallit. 2010. Kira Sjöberg. Luovan Suomen julkaisuja 2. Luova Suomi / Cupore. http://www.cupore.fi/documents/Taidemarkkinat_Sjoberg_220110.pdf

PAX ARTIS. Varsinaissuomalainen kuvataidestrategia. Varsinais-Suomen taidetoimikunta. http://www.taike.fi/documents/11580/137239/paxartis_viimeinen.pdf.pdf

Penttilänranta
<http://www.penttilanrantataide.fi/node/3>

Pori Satakunnan arkkitehtuurikartasto
http://www.sapoli.fi/sites/default/files/Ark_Pori.pdf

Pormestari Timo P. Niemisen Pormestariohjelma 2009–2012. http://www.tamperelainenkokoomus.fi/ohjelmat/pormestari_timo_p_niemisen_porme/

Prosenttitaitteen vuoksi Suunnittelusta toteutukseen
<http://www.art360.fi/wp-content/uploads/Tarja-Kekäläinen.pdf>

Public Art Fund
<http://www.publicartfund.org/>

Samaa seittiä kutomaan http://www.lut.fi/fi/eki/publications/Documents/Samaa%20seitti%C3%A4%20kutomaan_nettiin.pdf

Salon taidemuseo Veturitali Kokoelmapoliittinen ohjelma http://www.salomus.fi/taidemuseo/taidemuseo/suomi/frameset/ajankohtaista_html/kokoelmapoliittinen%20ohjelma.pdf

Stockholm Konst
<http://www.stockholmkonst.se/>

Strata Project
<http://www.strata.fi/nancy-holt.html>

Suomen arkkitehtuuripoliittikka. Valtion arkkitehtuuripoliittinen ohjelma http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/1999/liitteet/APOLI_SUOMI_xEDM_14_1479_1995x.pdf?lang=fi

Suomen Taiteilijaseuran tavoitteet hallitusohjelmaan 2011–2015. http://www.artists.fi/tietoa_toiminnasta/ajankohtaista/suomen_taitelijaseuran_tavoitteet_hallitusohjelmaan_2011_-_2015.723.news

Taideareena
<http://taideareena.metropolia.fi/tilu/tilu.php?osio=1&lang=1>

Taidemuseoiden kokoelmakartoitus. Valtakunnallinen taidekokoelmaprojekti. Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehys.2006. http://www.fng.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vtm/embeds/vtmwwwstructure/14638_TaidemuseoidenKokoelmakartoitus2006.pdf

Taide on mahdollisuuksia. Ehdotus valtion taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi.2002. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_41_TAO.pdf

Taide osana kestävän korjaamisen mallia. 2003. Toim. Marja-Liisa Torniainen ja Jorma Keränen. Esitutkimus Tampereen Vuokratalosäätiölle ja Suomen Kiinteistöliitto Ry:lle. 2003. FINNSURE/SUREURO – osaraportti. <http://www.marjatorniainen.net/valmiskirjaosaoptimoitu.pdf>

Taide sairaalassa
<http://taide-sairaalassa.blogspot.fi/>

Taidetaustaisen osaamisen hyödyntäminen yritysten kilpailukyvyyn vahvistamisessa. 2009. Eija Mäkirintala. Luovan Suomen julkaisuja 1. Luova Suomi / Cupore. http://www.luovasuomi.fi/Taidetaustainen_osaaminen_Makirintala_final_291009.pdf

Taiteen kaava
<http://www.art360.fi/wp-content/uploads/Taiteenkaava150410.pdf>

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/ec7681cf-4ed2-4946-991f-67b0cb6f642d>

Tampereen arkkitehtuuriohjelma.2007. Tampereen kaupunki. <http://www.tampere.fi/tiedostot/5AbG4W57X/arkkitehtuuriohjelma.pdf>

Tampereen kaupungin järjestämä Vuoreksen alueen meluseiniä ja melukaiteita koskeva taidekilpailu
<http://www.tampere.fi/tiedostot/5BYqGCxyx/arvostelupoytakirja.pdf>

Tampereen taidemuseon kokoelmapoliittinen ohjelma 2.0 http://www.tampere.fi/material/attachments/t/6AcgCqJJQ/Kokoelmapoliittinen_ohjelma_2012_-_e.pdf

Tarkoituksenmukaista kauneutta
<http://alk.tiehallinto.fi/julkaisut/pdf/3200871-vtarkoituksenmukkauneutta.pdf>

Tehtävä Suomelle! Miten Suomi ratkaisee maailman viheliäisimpiä ongelmia. Maabrändiraportti 25.11.2010. http://www.maakuva.fi/wp-content/uploads/2011/06/TS_koko_raportti_FIN.pdf

Tiehallinto. Uudenmaan tiepiiri
<http://alk.tiehallinto.fi/upiiri/taide/index.htm>

Tienvarsitaidetta
<http://www.hs.fi/autot/artikkeli/-/1135246657977?context=oikotie>

Tietotien lukion taidekokoelma
<http://www.peda.net/veraja/valkeakoski/lukio/taide>

The 10 best public works of art
<http://www.guardian.co.uk/culture/2010/apr/18/10-best-public-artworks-moore>

Uudenmaan tiepiiri ympäristötaide liittää tien maisemaan
<http://alk.tiehallinto.fi/upiiri/taide/index.htm>

Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taitelijapolitiikasta http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_159_opm20.pdf?lang=en

Valtion taideteostoimikunta. 2011. Toimintakertomus 2011. http://www.fng.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vtm/embeds/vtmwwwstructure/18427_Valtion_taideteostoimikunta_toimintakertomus2011.pdf

Vuoreksen Mäyränmäen korttelikilpailu.2005. Palkintolautakunnan arvostelupöytäkirja 1.12.2005. Tampereen kaupunki. Vuores-projekti. Kiinteistötoimi. http://www.tampere.fi/material/attachments/v/5yNd1XeSo/Vuores_Mayranmaen_korttelikilpailun_arvostelupoytakirja.pdf.0

Vuoreksen taideohjelma. 2007. Hankesuunnitelma 20.11.2007. Frei Zimmer Oy. http://www.freizimmer.fi/images/Vuores_taideohjelma.pdf 18.12.2012

Vuores Pikkukaupungin elämää luonnon kainalossa
<http://www.tampere.fi/vuores/kuvagalleria.html>

WSP-design-studio. Portfolio 2012. http://www.wspgroup.com/upload/documents/Finland/2012/WSP_Design_Studio_2012.pdf

Väyläarkkitehtuurin periaatteet Valtatien 6 parantaminen välillä Taavetti – Lappeenranta Tiesuunnitelma Destia http://www.eurakka.net/easydata/customers/eurakka/files/projektipankki/kas/projektiarkisto_kas/ts/vt6_taan-lpr_luumaki/osa_c/7.0t-1_vaylaarkkitehtuurin_periaatteet.pdf

Äijälänranta Äijälänrannan asuatomessualueen taidekonsepti 2011. Jyväskylän kaupunki, WSP Finland Oy. http://www2.jkl.fi/kaavakartat/asuatomessut/aijalanranta_taidekonsepti.pdf

Prosenttiperiaatteen toteutuminen ja julkisen taiteen hankintamallit 20 suurimmassa kaupungissa

Sari Karttunen ja Kaisa Herranen
Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö

Tausta ja toimeksianto

Kesäkuussa 2011 tehdyn hallitusohjelman koulutus-, tiede- ja kulttuuripolitiikkaa koskevassa osuudessa sanotaan, että ”[e]distetään julkisen rakentamisen ns. prosentti taiteeseen-periaatetta” (s. 36). Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuoden 2011 lopulla Ympäristötaiteen säätiölle avustuksen, jotta se laatisi selvityksen sekä malleja siitä, kuinka valtio voisi hallitusohjelman mukaisesti edistää prosenttiperiaatteen toteutumista. Ympäristötaiteen säätiö tekee selvitystä yhteistyössä Arkkitehtuurikeskus ry:n kanssa.

Käsillä oleva artikkeli koskee prosenttiperiaatteen käyttöä sekä yleisemmin julkisen taiteen hankintamalleja asukasluvultaan 20 suurimmassa kaupungissa. Se on tehty Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiössä (Cupore) Ympäristötaiteen säätiön tilauksesta valtiolle tehtävän selvitystyön taustaksi.

Toimeksianto sopii erinomaisesti Cuporen tutkimusohjelmaan, jossa yhtenä painopisteenä on ollut kuntien kulttuuripolitiikka. Cupore on mm. kehittänyt vuodesta 2006 lähtien Suomen Kuntaliiton ja 25 kaupungin kanssa kunnallisen kulttuuripolitiikan tietopohjaa. Hankkeen aikana on tehty kyselyitä kaupunkien kulttuuritoiminnan rakenteista ja kustannuksista sekä kehitetty kulttuuripolitiikan ydinindikaattoreita. Prosenttiperiaate ja julkiset taidehankinnat ovat teemoina sisältyneet sekä kustannuskyselyyn että indikaattori-hahmotelmaan.

Hankekaupunkien – joihin 20 suurinta kaupunkia sisältyvät – taidehankintakäytännöistä ei ole ollut saatavilla koottua, ajantasaista tietoa. Vuonna 2011 tehdyn kustannuskyselyn lomakkeessa oli kolme aihepiiriin liittyvää kysymystä, mutta ne voitiin raportoida vain yleisellä tasolla, koska osa kaupungeista oli vastannut niihin puutteellisesti tai jättänyt ne kokonaan väliin¹. Tämä saattoi johtua siitä, että kustannuskysely oli osoitettu kulttuuritoimen ja kirjanpidon asiantuntijoille. Taidehankintojen osalta lomaketta olisi pitänyt kierrättää kaupungeissa etenkin tilakeskuksissa, kuten käsillä olevasta selvityksestä ilmenee.

Ympäristötaiteen säätiön tilaus antoi Cuporelle mahdollisuuden tehdä prosenttiperiaatteen noudattamisesta ja julkisen taiteen hankinnasta pienimuotoisen peruskartoituksen. Sen avulla kuntien kulttuuritoiminnan kustannuskyselyä voidaan täsmentää niin, että prosenttiperiaatteen tilanne suurimmissa kaupungeissa saadaan päivitettyä muutaman vuoden välein. Kustannuskysely toteutettaneen seuraavan kerran vuonna 2014.

¹ Kysymykset olivat seuraavat: Sisältyikö kuntanne investointimenoihin vuonna 2010 taidehankintoja tai merkittäviä kulttuuri-investointeja? (kysymys nro 9.3), Onko kunnassanne tehty päätös prosenttiperiaatteen noudattamisesta? (9.4) sekä Lisätietoja prosenttiperiaatteeseen liittyen (9.5). (Ruusuvirta ym. 2012, 116.)

Prosenttiperiaate

Prosenttiperiaate tarkoittaa, että tietty osuus rakentamisen budjetista varataan taideteosten hankkimiseen rakennukseen tai sen ympäristöön. Osuus vaihtelee yleensä puolen ja kahden prosentin välillä. Varoja voidaan käyttää myös rakennuksen tai sen ympäristön taiteelliseen suunnitteluun. Prosenttiperiaatteeseen liittyy olennaisesti ajatus, että taide ja taiteilijat otetaan mukaan jo rakennuksen suunnitteluvaiheeseen. Prosenttiperiaatteen tavoitteena on parantaa kuvataiteen saatavuutta ja lisätä kuvataiteilijoiden työtilaisuuksia; yleisemmin kyse on rakentamisen ja ympäristön laadusta.

Prosenttiperiaate on kansainvälisesti jo 1920-luvulta lähtien levinnyt kulttuuripoliittinen idea ja väline. Suomessa eduskunta hyväksyi sitä koskevan toivomusponnen vuonna 1939, mutta sota-aika keskeytti periaatteen eteenpäin viemisen. Kun Valtion taidetoimikunta perustettiin vuonna 1956, sen määrärahoja ei sidottu rakentamisen kustannuksiin. Kuntiin prosenttiperiaate levisi 1960-luvulla, jolloin Suomeen perustettiin toistakymmentä uutta taidemuseota. 1960-luvun aikana suositus prosenttiperiaatteen käytöstä hyväksyttiin mm. Jyväskylässä, Kemissä, Kuopiossa, Oulussa, Porissa ja Vaasassa². 1980-luvulla prosenttiperiaatetta noudattavien kuntien joukko laajeni Suomen Kaupunkiliiton lähetettyä vuonna 1981 jäsenilleen yleiskirjeen. Taiteilijajärjestöt ovat omalta osaltaan kampanjoineet prosenttiperiaatteen puolesta sekä valtakunnallisesti että paikallisesti 1930-luvulta saakka. (Ks. esim. Hoikka 1966; Valkonen 1977; Kekäläinen 2008 ja 2010; Uimonen 2010.)

1990-luvulla monessa kunnassa prosenttihankinnat jäädytettiin tai periaate jopa kumottiin. Laman vaikutukset näkyivät Murron (2000) tekemässä kyselyssä, johon vastanneista kunnista 32:lla oli prosenttiperiaatepäätös mutta vain 17:llä oli ollut 1990-luvulla rakennuskohteita, joissa periaatetta oli käytännössä noudatettu. 2000-luvultaessa liittyen ajankohdan kulttuuripoliittiseen kehittämistyöhön prosenttiperiaatteen puolesta kampanjoitiin samaan tapaan kuin tällä hetkellä ja aiemmin 1980-luvun vaihteessa (ks. esim. Rantala 2003). Periaatteen käytöstä kuntakentällä tätä nykyä ei ole kattavia tietoja, sillä kaikkia tai edes valtaosaa kunnista koskevaa selvitystä ei sitten vuoden 2000 ole tiettävästi tehty.

Prosenttiperiaate on nostettu viime vuosina esiin useissa kulttuuripoliittisissa dokumenteissa³. Vuonna 2009 opetus- ja kulttuuriministeriön asettama visuaalisten alojen taidepoliittista ohjelmaa pohtinut työryhmä kiinnitti erityistä huomiota kuntien merkitykseen prosenttiperiaatteen soveltajina sekä niiden mahdollisuuksiin vaikuttaa kaavoituksen kautta yksityisiin rakennuttajiin. Työryhmä korosti, että prosenttiperiaate tulee ottaa käyttöön kaikessa rakentamisessa. Tavoitteena on, että taide tuodaan mukaan kaavoitukseen ja rakennushankkeisiin jo suunnitteluvaiheessa. (Opetusministeriö 2009, 45.)

Hallitusohjelmaan prosenttiperiaatetta esitti Cronberg (2011) tehtyään opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta luovaa kasvua ja taiteilijoiden toimeentuloa koskevan selvityksen (2010). Cronberg katsoo, että periaatteen toteutumista olisi valvottava tehokkaammin ja sen noudattamisesta tulisi palkita verohelpotuksin. Hän esitti selvitettäväksi kahta asiaa: 1) millaisia mahdollisuuksia valtiolla on tukea kuntia silloin, kun ne noudat-

2 Tieto Porin (1964) ja Vaasan (1960) päätöksistä on peräisin Valkosen (1977) tutkimuksesta. Hänen mukaansa kummassakaan kaupungissa päätöstä ei ollut kuitenkaan tuohon mennessä koskaan sovellettu käytännössä. (Mts. 125 ja 129.)

3 Se sisältyi mm. valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseen periaatepäätökseen (2003) ja valtioneuvoston selontekoon kulttuurin tulevaisuudesta (2011). Prosenttiperiaate mainittiin keskeisesti myös nk. Taisto-toimikuntien mietinnöissä (1995 ja 2000) sekä niiden seurantatyöryhmän raportissa (2003).

tavat prosenttiperiaatetta rakennushankkeissaan, ja 2) kuinka valtio voi kannustaa kuntia ottamaan huomioon prosenttiperiaatteen jo aluesuunnittelu-, maankäyttö- ja kaavoitusvaiheessa. (Cronberg 2011, 28–29.)

Prosenttiperiaate mainitaan Suomen Kuntaliiton vuonna 2011 hyväksymässä sivistyspoliittisessa ohjelmassa otsikon ”Asiakaslähtöiset palvelut” alla. Julkisen rakentamisen tavoitteeksi asetetaan, että yksi prosentti rakennuskustannuksista varataan taiteen hankkimiseen, jolloin taide levittäytyy kunnan kaikkiin palvelupisteisiin. Ohjelma edellyttää, että kulttuuripalvelujen ja -tuotannon tilatarpeet ja sijoittuminen rakennettuun ympäristöön huomioidaan aktiivisesti kuntien kaavoituksessa. (Mts. 47.) Prosenttiperiaatetta ei suoraan kytketä kaavoitukseen, mutta tavoitteeksi asetetaan, että ”kulttuurinen infrastruktuuri” huomioidaan yhteiskuntasuunnittelussa ja kaavoituksessa. (Mts. 48.)

Aikaisemmat tutkimukset ja selvitykset

Selvityksen pohjaksi aihepiiristä tehtiin sanomalehti-, kirjallisuus- ja internethakuja. Prosenttiperiaatteen noudattamisen ja julkisen taiteen hankintatapojen vaiheista kohdekaupungeissa kerättiin tietoja eri lähteistä. Näihin kuuluivat mm. Valkosen (1977), Karttusen (1990) ja Murron (2000) tutkimukset sekä Suomen Kuntaliitossa⁴ tehdyt selvitykset (esim. Porna 1984; Putkonen 1984). Joillakin kaupungeilla (ainakin Helsingillä, Hämeenlinnalla, Jyväskylällä, Oululla, Salolla, Turulla ja Tampereella) on julkista taidetta koskevat internetsivut, joissa esitellään hankintakäytäntöjä ja eri paikoissa sijaitsevia teoksia.

Viime vuosina julkaistuihin taidehankintaoppaisiin sisältyy runsaasti tietoa eri kaupunkien käytännöistä (ks. esim. Järvipetäjä ja Nikkilä 2012). Suomen Taiteilijaseura on myös äskettäin laatinut taiteen hankintamallin (www.art361.fi/taiteen-hankintamalli). Julkisen taiteen ja prosenttiperiaatteen tiimoilta järjestetyt seminaarit valaisevat osaltaan tilannetta ja keskustelua eri kunnissa. Niiden materiaalia on usein saatavilla internetistä. Viimeaikaisista seminaareista voidaan esimerkkeinä mainita Turussa 18.3.2011 järjestetty ”Taidekaava”, Jyväskylässä 20.5.2011 järjestetty ”Kuvataiteen %-seminaari”, Kiasmassa 26.9.2012 järjestetty ”Ar(t)chitecture” ja Espoon Hanasaaressa 3.10.2012 järjestetty ”Prosentilla taidetta kaikille”.⁵

Varsinais-Suomen taidetoimikunnan vuonna 2010 lanseeraama prosenttimerkki on nostanut julkisuuteen esimerkkitapauksia. Ensimmäisten palkittujen joukossa olivat mm. Salon ja Turun kaupungit sekä Maskun kunta. Vuonna 2011 palkittiin Oulun kaupunki (taidemuseo). Palkinnot myöntää Suomen Kuvataidejärjestöjen liitto.

Yksittäisten kaupunkien taidehankintapolitiikoista on julkaistu lukuisia tutkielmia ja artikkeleita. Esimerkkinä voidaan mainita Jyväskylä (Myllyntaus 2009), Kankaanpää (Anttila 2008), Oulu (Kekäläinen 2008), Seinäjoki (Kohtakangas 1995), Turku (Kormanen 2012b; Tiainen 2012) ja Vantaa (Hirvonen 2001). Alueelliset taidetoimikunnat ovat tehneet kartoituksia toimialueidensa kuntien taidehankinnoista (esim. Juutilainen 1989; Luukinen 2011); nämä ovat tyypillisesti liittyneet prosenttiperiaatekampanjointiin. Eräiden kaupunkien osalta prosenttiperiaatteen noudattamisesta saa tietoa Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehyksen vuonna 2006 tekemästä taidemuseoiden kokoelmakartoituksesta (Harju ym. 2006). Uimosen (2010) taiteen ja kaupunkisuunnittelun kytköksiä käsittelevässä väitöskirjassa käydään läpi usean kunnan taidehankintakäytäntöjä.

⁴ Mukaan lukien Kuntaliiton edeltäjät. Suomen Kuntaliitto syntyi kesäkuun alussa vuonna 1993, kun Suomen Kaupunkiliitto, Suomen Kunnallisiitto (aikaisemmalta nimeltään Maalaiskuntien Liitto) ja Finlands Svenska Kommunalförbundet yhdistyivät.

⁵ Vastaavanlainen seminaarien ja oppaiden buumi koettiin 1980-luvulla (ks. esim. Valkonen 1986).

Tuorein useita kaupunkeja koskeva taidehankintaselvitys on Rapon (2012) Hämeen ammattikorkeakouluun laatima lopputyö. Hänen sitä varten tekemänsä kysely kattoi 20 suurinta kaupunkia, mutta sen vastausprosentti jäi alhaiseksi. Raportissa ei kuvata yksittäisten kaupunkien tilannetta muutamia esimerkkitapauksia lukuun ottamatta. Rakennuttajahortonomina toimiva Rapo teki selvityksensä Jyväskylän taidehankintamallin kehittämiseksi, jolloin tilastollisilla yleiskuvauksilla oli toissijainen merkitys.

Selvityksen aineistot ja menetelmät

Selvityksen pääaineisto hankittiin kaupungeille tehdyn internetkyselyn avulla (SurveyPal). Lomakkeet lähetettiin lokakuussa 2012. Kaupunkien kulttuuritoimen edustajilta, jotka ovat olleet mukana kuntien kulttuuripolitiikan tietopohjahankkeessa, tiedusteltiin jo ennen lomakkeen lähetystä, mille tahoille kysely tulisi osoittaa ja kuka voisi koordinoida tiedonkeruuta⁶. Muutamissa kaupungeissa vastaajien löytäminen osoittautui kuitenkin niin hankalaksi, että viimeinen kyselyvastaus saatiin vasta helmikuussa 2013. Seitsemässä kaupungissa 20:stä vastaajia oli yksi, ja enimmillään lomake kiersi viidellä eri henkilöllä.

Yhteydenotto kulttuuritoimen edustajiin kyselyvastaajien identifioimiseksi tuotti samalla monenlaista taustatietoa kaupunkien taidehankinnoista. Selvityksen tekijöillä on ollut myös käytettävissään tietohankekaupungeille vuonna 2011 tehdyn kulttuuritoiminnan kustannuskyselyn aineistot prosenttiperiaatetta ja julkisen taiteen hankintaa koskevilta osiltaan.

Lomakkeen laadinnassa käytettiin pohjana aikaisempien tutkimusten antamia malleja (mm. Murto 2000; Rapo 2012). Asiasisällön rajauksessa lähtökohtana olivat yhtäällä opetus- ja kulttuuriministeriön tilaaman selvitystyön tietotarpeet ja toisaalla kuntien kulttuuripolitiikan tietopohjahanke. Lomaketta varottiin kuormittamasta liikaa, jotta kuntien vastaaminen varmistettaisiin. Tästä syystä kyselyn ulkopuolelle jätettiin eräitä ajankohtaisia teemoja, kuten taidehankinnoissa mahdollisesti käytetyt osallistamismenetelmät. Lahjoituksista ja rahankeräyksistä ei myöskään kysytty, mutta muutama vastaaja otti ne esiin keinona hankkia kaupunkiin julkista taidetta.

Selvitysaikana järjestetyt seminaarit antoivat osaltaan ideoita lomakkeeseen. Esimerkiksi Ar(t)chitecture-seminaarissa käydyn keskustelun pohjalta lomakkeeseen lisättiin kysymys prosenttiperiaatteeseen mahdollisesti liittyvistä ongelmista. Myös Ruotsissa 2009 tehdystä kuntien taidehankintoja koskevassa selvityksessä ilmeni prosenttiperiaatteeseen kohdistuvaa kritiikkiä (Stensmyr 2009).

Koska kaupunkien taidehankintamallit tiedettiin aikaisempien selvitysten perusteella vaihteleviksi ja vaikeiksi hahmottaa, lomakkeeseen sisällytettiin monivalintatehtävien ohella avokysymyksiä. Jokaisen osion loppuun varattiin tilaa lisäselvityksille, jotta taidehankintakäytäntöjen moninaisuus eri kaupungeissa saataisiin esiin. Kyselyn voidaan olettaa tavoittaneen kaupunkien vakiintuneet taidehankintakäytännöt, mutta yksittäisten hallintokuntien satunnaisia teosostoja (esim. muotokuvia) on voinut jäädä sen ulkopuolelle.

Lomakeluonnos lähetettiin sähköpostitse kommentoitavaksi useaan kyselykaupunkiin, minkä lisäksi tehtiin muutamia henkilökohtaisia haastatteluita. Lomake oli arvioitavana myös opetus- ja kulttuuriministeriön selvitystyön ohjausryhmän jäsenillä sekä Suomen Kuntaliitossa.

⁶ Kysely koskee ainoastaan kaupunkien omia taidehankintoja; se ei kata kaupunkikonserneja kokonaisuudessaan eikä kuntayhtymiä.

Selvityskaupungit

Vuonna 2012 Suomessa oli yhteensä 336 kuntaa, joista 108 käytti nimitystä kaupunki. Selvityksessä oli mukana niistä 20 asukasluvultaan suurinta⁷. Oheisessa taulukossa näkyvät kohdekaupunkien asukasluvut ja pinta-alat. Asukasluvut vaihtelivat Helsingin liki 600 000:sta Mikkelin vajaan 50 000:een. Pinta-alan vaihtelu oli myös merkittävää: Rovaniemen yli 8 000 neliökilometristä Lahden noin 150:een. Kyselykaupunkien alueella asui 49 prosenttia Suomen väestöstä, ja niiden pinta-ala oli kahdeksan prosenttia koko maan pinta-alasta.

TAULUKKO. Kyselykaupunkien asukasluku ja pinta-ala

Kaupunki	Maakunta	Asukkaita	Pinta-ala (km ²)
		31.1.2012	1.1.2012
Helsinki	Uusimaa	596 233	715,6
Espoo	Uusimaa	252 730	528,1
Tampere	Pirkanmaa	215 315	689,6
Vantaa	Uusimaa	203 177	240,3
Turku	Varsinais-Suomi	178 784	306,4
Oulu	Pohjois-Pohjanmaa	143 988	1 513,4
Jyväskylä	Keski-Suomi	131 997	1 466,4
Lahti	Päijät-Häme	102 358	154,6
Kuopio	Pohjois-Savo	97 552	2 317,2
Kouvola	Kymenlaakso	87 592	2 883,3
Pori	Satakunta	83 192	1 704,1
Joensuu	Pohjois-Karjala	73 871	2 751,1
Lappeenranta	Etelä-Karjala	72 156	1 723,5
Hämeenlinna	Kanta-Häme	67 280	2 031,6
Rovaniemi	Lappi	60 707	8 016,7
Vaasa	Pohjanmaa	60 435	397,4
Seinäjoki	Etelä-Pohjanmaa	58 796	1 469,2
Salo	Varsinais-Suomi	55 231	2 168,3
Kotka	Kymenlaakso	54 837	949,7
Mikkeli	Etelä-Savo	48 952	2 124,6

Lähteet: Väestörekisterikeskus (asukasluku); Maanmittaushallitus (pinta-ala).

Prosenttiperiaatteen hyväksyminen ja noudattaminen

Kysymykseen, onko kaupungissa koskaan tehty päätöstä prosenttiperiaatteen käytöstä julkisen rakentamisen yhteydessä, vastasi myönteisesti 14 ja kielteisesti viisi kyselyn kohteena olleista 20 kaupungista. Päätöksen prosenttiperiaatteesta oli tehnyt yhdeksässä tapauksessa kaupunginhallitus ja viidessä kaupunginvaltuusto. Kysymykseen myönteisesti vastanneista

⁷ Kysely tehtiin lisäksi viidelle muulle kaupungille, jotka ovat mukana kuntien kulttuuripolitiikan tietopohjahankkeessa. Nämä olivat Porvoo, Kokkola, Rauma, Kajaani ja Savonlinna, jotka olivat vuoden 2012 alussa kuntien suuruusjärjestysluettelossa sijoilla 21, 22, 25, 28 ja 40. Jotta raportti olisi voitu laatia 25 suurimman kaupungin osalta, joukkoon olisi pitänyt liittää vielä Hyvinkää (nro 23) ja Nurmijärvi (24). Cuporen myöhemmin julkaistavassa laajemmassa raportissa ovat mukana kaikki tietopohjahankkeen 25 kaupunkia.

kaupungeista 12 noudattaa periaatetta tällä hetkellä joko systemaattisesti (3) tai vaihtelevasti (9). Systemaattisesti periaatetta noudattavat kaupungit ovat Helsinki, Hämeenlinna ja Oulu. Helsingissä periaate oli tehty vuonna 1991, Hämeenlinnassa 1982 ja Oulussa 1964. Vaihtelevasti prosenttiperiaatetta noudattavat kaupungit ovat Joensuu, Kotka, Kuopio, Mikkeli, Rovaniemi, Salo, Turku, Vaasa ja Vantaa. Salossa periaatetta on noudatettu 1970-luvulta lähtien, mutta varsinainen päätös siitä tehtiin vasta 2010.

Kielteisesti kysymykseen vastasivat Espoo, Jyväskylä, Kouvola, Pori ja Seinäjoki. Espoossa prosenttiperiaatetta on silti noudatettu isoissa rakentamiskohteissa. Lahdessa prosenttiperiaatetta oli käytetty rakennushankekohtaisesti 1980-luvun alkupuoliskolla, mutta sittemmin sitä ei ole noudatettu. Lappeenrannan vastauksen laatija ei tiennyt, oliko kaupungissa koskaan tehty varsinaista prosenttiperiaatepäätöstä. Periaatetta oli tiettävästi noudatettu 1970–1980-luvuilla mutta ei tätä myöhemmin. Tampereella prosenttiperiaatepäätös oli tehty vuonna 1964 mutta kumottu 1991. Kaupunkiin on kehittynyt toisenlainen taidehankintamalli, jota kuvataan tässä artikkelissa myöhemmin.

Useissa niistä kaupungeista, joissa prosenttiperiaatetta ei ollut tehty tai sitä ei ollut viime vuosina noudatettu, asia on ollut esillä viime aikoina. Porissa periaatteesta oli keskusteltu kaupungin uuden uimahallin (valmistui 2011) rakentamisen samoin kuin kaupunginsairaalan vuonna 2012 käynnistyneen remontin yhteydessä. Kouvolassa kulttuurilautakunta oli viime vuonna esittänyt prosenttiperiaatteen käyttöön ottamista ja myös Seinäjoella lautakunta oli ottanut asian käsittelyyn. Jyväskylässä, Lahdessa ja Lappeenrannassa prosenttiperiaatteeseen viitataan arkkitehtuuripoliittisissa ohjelmissa, joskin kahdessa viimeksi mainitussa käytetään laajempaa laatulisä-käsitettä⁸.

Usean kaupungin vastauksessa ilmeni epätietoisuutta prosenttiperiaatteen hyväksymisajankohdasta tai sen olemassaolosta ylipäättäen. Jotkut vastaajat ilmoittivat aiempien lähteiden vastaisesti, että kaupungissa ei ollut koskaan hyväksytty periaatetta, tai antoivat päätökselle huomattavasti myöhemmän hyväksymisajankohdan. Vastaukset heijastavat monien prosenttiperiaatepäätösten epämääräistä suosituksenluonteisuutta ja harkinnanvaraisuutta. Joillakin paikkakunnilla periaate oli joskus aiemmin jossain muodossa hyväksytty mutta jäänyt syrjään 1990-luvulla, eivätkä nykyiset viranhaltijat tunne varhaisempia vaiheita. Joissakin kaupungeissa periaatteesta oli myös 2000-luvulla tehty uusi päätös, joka saattoi sekoittaa käsityksiä. Oheisen asetelman alaviitteissä mainitaan muista lähteistä löytyneitä kyselyvastauksista poikkeavia tietoja. Prosenttiperiaatteen vaiheiden selvittäminen kussakin kaupungissa edellyttäisi arkistotutkimusta, sillä kyselyissä eri vuosina annetut vastaukset vaihtelevat niin suuresti.

⁸ Vaikka laatulisä määrittellään arkkitehtuuripoliittisissa ohjelmissa prosentuaalisena osuutena, se ei ole sama asia kuin julkisen taiteen prosenttiperiaate. Esimerkiksi Lappeenrannassa laatulisän käyttö on painottunut ”rakennusten arkkitehtonisiin ratkaisuihin, valaistukseen, energiatehokkuuteen ja pintamateriaaleihin taidehankintojen kustannuksella”. Näin todetaan kaupungin strategia- ja talousyksikön lausunnossa liittyen Kaakkois-Suomen taidetoimikunnan jättämään aloitteeseen prosenttiperiaatteesta (Lappeenrannan kaupunginhallituksen kokous 18.6.2012). Taidetoimikunta toteutti vuonna 2012 toimialueensa kunnissa prosenttiperiaatekiertueen.

ASETELMA. Prosenttiperiaatteen hyväksyminen ja sen noudattaminen suurimmissa kaupungeissa vuonna 2012

Kaupunki	Prosenttiperiaate	Hyväksymisvuosi	Noudattaminen tällä hetkellä	Huomautuksia	%-periaate-sidonnaiset taideohjelmat ja -kaavat
Helsinki	on	1991	systemaattisesti	%-periaatekäytännöt ja soveltamisalat päivitettiin 2011	Arabianranta (tontinluovutus-sopimukset 2000) ja Kalasatama (ympäristö-taideprojekti 2009 alkaen)
Espoo	ei	–	(ks. seur. kohta)	%-periaatetta noudatetaan isoissa rakennushankkeissa, vaikka yleistä päätöstä ei ole tehty	
Hämeenlinna	on	1982	systemaattisesti		
Joensuu	on	1987	vaihtelevasti		Penttilänranta (puitesuunnitelma 2008)
Jyväskylä	ei ^{a, b}	– ^c	–	arkkitehtuuri-politiisessa ohjelmassa 2002 ja kulttuuristrategiassa 2005 maininta %-periaatteesta; vaihtoehtoisia toimintatapoja kartoitetaan parhaillaan	
Kotka	on	1997	vaihtelevasti		
Kouvola	ei	–	–	kulttuurilautakunnan esitettyä %-periaatteen hyväksymistä kaupunginhallitus päätti 2012, että sen käyttöä harkitaan hankekohtaisesti	

Kuopio	on	1963, 2004	vaihtelevasti		(%-periaate mainittu Saaristo-kaupungin taiteen ja kulttuurin yleis-suunnitelmassa 2007 mutta ei toteutunut)
Lahti	on	ei tietoa	ei lainkaan	%-periaatetta noudatettu rakennus-hankekohtaisesti 1980-luvun alkupuoliskolla; kaupungin arkkitehtuuri-poliittisessa ohjelmassa 2010 maininta "laatulisästä"	tontinluovutus-kilpailu-ohjelmassa asuinkerros-talojen korttelialueella Keski-Lahden kaupungin-osassa esitetty taiteen sijoittamista %-periaatteen mukaisesti 2012
Lappeenranta	ei varmaa tietoa ^{a,b}	..	ei lainkaan	%-periaate ollut käytössä 1970–1980-luvuilla mutta sitä ei noudatettu enää 1990-luvulla; taidemuseo esittänyt %-periaatteen käyttöönottoa kaupunginhallitukselle tuloksetta; kaupungin arkkitehtuuri-poliittisessa ohjelmassa 2007 maininta "laatulisästä"	
Mikkeli	on	1979	vaihtelevasti		
Oulu	on	1964, 1999	systemaattisesti	%-periaatehankintoja ei liemmin tehty 1990-luvulla; periaate hyväksyttiin uudestaan 1999 ja sitä on käytetty systemaattisesti 2001 lähtien	

Pori	ei ^{a,b}	–	–	%-periaatteen käytöstä keskusteltu viime vuosina isojen rakennushankkeiden yhteydessä; %-periaate mainittu taidemuseon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa 2010	
Rovaniemi	on	2005	vaihtelevasti		%-periaatetta vastaava käytäntö Kiela-hankkeen 2010 ja Lapinalueen 2011 kaavoissa
Salo	on	2010	vaihtelevasti	%-periaatetta noudatettu 1970-luvulta lähtien mutta varsinainen päätös tehtiin 2010 (täsmennetty 2012)	
Seinäjoki	ei ^a	–	–	kulttuurilautakunta harkitsee %-periaatteen esittämistä	
Tampere	on (kumottu)	1964, 1974	–	%-periaate-päätös kumottu 1991; %-periaate mainittu kaupungin arkkitehtuuri-poliittisessa ohjelmassa 2007, kaupunkistrategiassa 2009, pormestariohjelmassa 2009–2012 sekä taidemuseon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa 2012	
Turku	on	2005 ^d	vaihtelevasti	%-periaatetta sovellettiin yksittäisessä rakennushankkeessa jo 1994 ^e	
Vaasa	on	1981, 1983	vaihtelevasti		

Vantaa	on	1988 ^f	vaihtelevasti	taidemäärärahat jäädettiin kaupungin talouden tervehdyttämisohjelmassa 2005–2008; vuodesta 2009 lähtien taidemäärärahan enimmäistaso on suhteutettu koko vuoden talonrakennusinvestointeihin
--------	----	-------------------	---------------	--

a Karttusen (1990) vuonna 1986 tekemän kyselyn mukaan %-periaate oli hyväksytty (joissakin tapauksissa vastaus oli kuitenkin tulkinnanvarainen).

b Valkosen (1977) kyselyn mukaan kaupungissa oli tehty %-periaate (osalla ei kuitenkaan sovellettu käytännössä).

c Castrénin (2005, 38) mukaan 1960-luvulla.

d Uimosen (2010, 187) mukaan vuonna 1990.

e Korhonen 2012a, 50.

f Hirvosen (2001) mukaan 1972.

Taidekaavat ja -ohjelmat

Seitsemässä kaupungissa oli viime vuosina tehty jotakin tiettyä aluetta koskeva taidekaava tai ohjelma. Helsingissä kyseessä oli Kalasatama, Vantaalla Leinelän kaupunginosa ja Tikurilan keskustan yleiset alueet, Jyväskylässä Äijälänranta, Joensuussa Penttilänranta, Tampereella Vuores, Kuopiossa Saaristokaupunki ja Rovaniemellä Lapinaukea ja Kiela-hanke. Oulussa ei ole laadittu varsinaisia taidekaava- tai taideohjelmahankkeita, mutta prosenttitaiteen hankinta on liitetty kaupunginosien kaavoitussuunnitelmiin mm. Toppilansaaren ja -salmen sekä Etu-Lyötyn alueilla.

Moni edellä mainituista taideohjelmista on ainakin osin kytköksissä asuntomessukoh-teisiin. Asuntomessut järjestettiin Kuopiossa vuonna 2010 (Saaristokaupunki) ja Tam-pereella vuonna 2012 (Vuoreksen alueet Mäyränmäki ja Virolainen). Jyväskylän Äijälän-rantaan asuntomessut taideohjelmiseen ovat tulossa vuonna 2014 ja Vantaan Kivistöön (Marja-Vantaa) vuonna 2015. Oulun Toppilansaaren asuntomessualueen kaavoitus- ja rakennushankkeeseen liittyi taideteoskokonaisuus jo vuonna 2005 (Kekäläinen 2008, 46).

Osaan alueellisista taideohjelmista kytkeytyy prosenttiperiaate, joskaan se ei aina ole käytännössä toteutunut. Taidekaavojen esikuvana on toiminut Arabianranta, jossa Hel-singin kaupunki velvoitti vuonna 2000 tontinluovutus-sopimusten ehdoissa rakentajat käyttämään 1–2 prosenttia kohteen hankinta-arvosta taiteeseen. Taidehankintoja Arabian-rantaan valmisteli kaupungin valitsema ulkopuolinen konsultti. Taideteokset on sijoitettu osittain taloyhtiöiden omistamiin rakennuksiin ja osittain niiden hallitsemien tonttien piha-alueille. Teokset ovat taloyhtiöiden omistuksessa, eikä niistä aiheudu kaupungille kustannuksia. (Ks. Isohanni 2010 ja 2011.) Kalasataman alueelle, jonka rakentaminen jatkuu 2030-luvulle saakka, ympäristötaidetta hankitaan rakennuttajilta perittävällä ker-rosneliökohtaisella maksulla. Pysyväle ympäristötaiteelle on varattu runsaasti paikkoja julkisilla katualueilla, puistoissa ja aukioilla. Väliaikaista ympäristötaidetta ja muuta toi-mintaa sijoitetaan alueille, joilla ei parhaillaan rakenneta. Kalasataman taideprojekti alkoi vuonna 2009.

Vantaalla on tehty viime vuosina useita aluekohtaisia taideohjelmia, ja kumppanuuskäytännöt ovat siellä jo pitkälle hioutuneita. Vantaalla on pyrkimyksenä kokonaisvaltainen suunnittelu, jossa taiteilijat ovat mukana mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Esimerkiksi voidaan ottaa Leinelän kaupunginosa, jota varten laadittiin vuonna 2008 taiteen yleissuunnitelmat sekä yleisille että korttelialueille. Asuinalueen arvioidaan olevan valmis vuonna 2016. Leinelässä taiteen yleissuunnitelma liittyy rakentamishojeeseen. Rakentajat veloitetaan ottamaan taide osaksi rakentamista, mutta sen prosentuaalista osuutta kustannuksista ei ole määritely. Taiteen yleissuunnitelmaa valmistelleessa Leinelän tila ja taide -työryhmässä olivat edustettuina Vantaan kaupunki ja Leinelän kehitys Oy. Yhtiön taustalla ovat alueella rakentajina toimivat Asuntosäitiö, Avara, VVO, Lemminkäinen ja Skanska. Leinelään tulee kehäradalle sijoittuva asema, jonne sijoitettavan teoksen luonnosvaiheessa oli mukana myös Ratahallintokeskus. Teoksen tilaajana on Vantaan kaupunki. Leinelän päiväkodissa Vantaan kaupunki itse noudattaa prosenttiperiaatetta.

Tampereen Vuoreksesta kasvaa ajan mittaan 13 000 asukkaan kaupunginosa. Vuores-hankkeessa taide on pyritty nivomaan osaksi alueella asuvien ja työssäkäyvien arkea. Osana kumppanuuskaavoitusmenettelyä ja tontinluovutusehtoja edellytetään, että kaikkien asuin- ja liikerakentamiseen (ei kuitenkaan omakotitaloihin) kytketään ympäristöteoksen toteutus. Sen kustannuksia ei ole määritely prosenttiosuuden avulla. Kuopion Saaristokaupunkia varten tehdyssä Taiteen ja kulttuurin yleissuunnitelmassa (2007) mainittiin prosenttiperiaate, mutta käytännössä taiteeseen käytettyä kustannusta ei sielläkään ole sidottu rakentamisen kustannuksiin.

Alueita koskevat taidekaavat ja ohjelmat ovat olennaisesti keino edistää yksityisen rakentamisen taidehankkeita. Kunnan oma rahallinen panostus niissä voi jäädä suhteellisen vaatimattomaksi. Esimerkiksi voidaan ottaa Joensuun Penttilänrannan asuinalue, jossa prosenttiperiaate on viety tontinluovutus sopimukseen. Seuraavien 20–30 vuoden aikana rakentuvan 33 hehtaarin alueen noin 400 miljoonan euron investoinneista käytetään taiteeseen neljä miljoonaa. Kaupungin oma osuus tästä on noin 350 000 euroa, mikä on yksi prosentti maaperän kunnostuksen ja yleisten alueiden toteuttamisen kustannuksista.

Kuten Arabianrannan tapauksessa edellä kävi ilmi, alueelliset taideohjelmat ovat usein niin mittavia, että niitä vetämään palkataan koordinaattori, joka voi olla arkkitehti, kuvataiteilija tai muu taiteen asiantuntija. Penttilänrannan hanketta koordinoi Pohjois-Karjalan taidetoimikuntaan läänintaiteilijaksi palkattu kuvanveistäjä Hannu Aaltonen. Suomessa toimii tällä hetkellä muutamia taideohjelmiin erikoistuneita konsultteja ja konsulttitoimistoja. Vantaalla Leinelän alueelle taiteen yleissuunnitelman teki kuvataiteilija Vesa-Pekka Rannikko ja korttelialueiden taideprojektit tuotti Tmi Markku Pääkkönen Art in Architecture. Kuopion Saaristokaupungin taideohjelman laati Partanen & Lamusuo Partnership Oy. Vuoreksen asuatomessualueen taidekoordinoinnista on vastannut WSP Finland Oy:n Design Studio ja Vuoreskeskuksen alueesta Frei Zimmer Oy (Heinävä 2012, 26). WSP on monialainen suunnitteluyritys, Frei Zimmerin taas muodostaa Jaana Partanen ja Heikki Lamusuo tapaan taiteilijan ja arkkitehdin yhdistelmä Tuula Lehtinen ja Lasse Kosunen.⁹

Isojen, monivuotisten taideohjelmahankkeiden yhteyteen voidaan perustaa rakennuttajien avuksi taiteilijapankki. Joensuussa alueellisen taidetoimikunnan kokoamaan Penttilänrannan taiteilijapankkiin on tähän mennessä ilmoittautunut jo yli 200 taiteilijaa. Taiteilijapankki on ollut käytössä myös Tampereella Vuores-hankkeessa¹⁰.

⁹ Taidekoordinaattorin roolista, ks. esim. Uimonen 2010, 193 ja 242–245; Isohanni 2012; Järvipetäjä ja Nikkilä 2012.
¹⁰ Myös Kokkolassa kootaan parhaillaan taiteilijapankkia prosenttiperiaatteeseen liittyen.

Prosenttiperiaatteen määrittely, ohjeistus ja käytännöt

Prosenttiperiaate ei ole missään kyselykaupungissa yleisesti sitova. Se voidaan kuitenkin määrätä sitovaksi tietyllä alueella, kuten edellä ilmeni. Useimmissa kaupungeissa prosenttiperiaate on luonteeltaan suositus, jota sovelletaan harkinnanvaraisesti riippuen rakennuksen luonteesta ja kaupungin taloudellisesta tilanteesta.

Espoossa isoissa rakennushankkeissa hankesuunnitelmissa varataan tilakeskuksen esityksestä taidemääräraha. Taideteos hankitaan rakennushankkeen yhteydessä ja kustannukset maksetaan rakennushankkeesta. Taiteilijan valintaan ja taideteoksen tilaamiseen perustetaan työryhmä, jossa ovat edustettuina tilakeskus, taidemuseo ja kohteen pääsuunnittelija. Hankintamallista ei ole tehty virallista päätöstä.

Yhdeksässä kaupungissa prosenttiosuudelle on määrätty jokin koko. Se vaihtelee puolesta kahteen prosenttiin; tavallisin on yksi prosentti. Käytännössä prosenttiosuudesta – ja ylittääkö periaatteen soveltamisesta – kuitenkin päätetään yleensä tapauskohtaisesti. Vaasassa kulttuurikäyttöön tarkoitetuissa rakennuksissa osuus on kaksi prosenttia, muutoin yksi. Helsingissä on voimassa yhden prosentin periaate, mutta kustannuksia pitää kurissa 100 000 euron rakennushankekohtainen katto. Muissa kaupungeissa ei ole asetettu teos- tai hankekohtaisia kattohintoja. Kotkassa prosenttiosuutta ei ole määritelty ja taidehankintamääräraha on käytännössä muotoutunut vakiosuuruiseksi riippumatta rakennushankkeen kustannuksista.

Vain kahdessa kyselykaupungissa, Oulussa ja Hämeenlinnassa, prosenttiperiaate koskee kaikkea rakentamista, ja kuten edellä todettiin, näissä kaupungeissa periaatetta myös noudatetaan systemaattisesti. Muissa kaupungeissa periaatteen soveltamisen ulkopuolelle jäävät vaihdellen korjaus- ja täydennysrakentaminen, viheralueet tai kadut ja tiet. Kuten sanottua, uudisrakentamistakin periaate koskee usein vain harkinnan mukaan.

Kirjalliset ohjeet prosenttiperiaatteen soveltamisesta on kuudella kaupungilla: Helsinki, Hämeenlinna, Joensuu, Kotka ja Kuopio. Niistä viidessä kiinnitetään huomiota vastaanottavan tahon kuulemiseen hankintaprosessissa, neljässä taiteellisen suunnittelun ja taiteilijan mukaan tulon vaiheeseen samoin kuin teosten hoitoon ja elinkaareen sekä kolmessa taiteilijalle asetettuihin edellytyksiin (kuten ammattilaisuuteen tai asuinpaikkaan)¹¹.

Päätöksenteko ja hankintaprosessi

Päätöksen prosenttiperiaatteen soveltamisesta tietyissä rakentamiskohteissa samoin kuin käytettävissä olevan määrärahan suuruudesta tekee useimmiten kaupunginvaltuusto tai hallitus, tekninen toimi tai tilakeskus. Esimerkiksi Helsingissä¹² kiinteistövirasto päättää sekä prosenttiperiaatteen soveltamisesta tietyssä kohteessa että käytettävissä olevasta rahasummasta ja Hämeenlinnassa nämä päätökset tekee Linnan Tilapalvelut. Vantaalla tilakeskuksen ohella asiakastoimialan (esimerkiksi koulun) harkinta vaikuttaa olennaisesti siihen, hankitaanko rakentamisen yhteydessä taidetta. Enemmistössä tapauksista (8) prosenttimäärärahat olivat tilakeskuksen tai teknisen toimen budjetissa. Lopuissa ne olivat kulttuuri- ja sivistystoimen (tai vastaavan) tai taidemuseon budjetissa.

Turussa ja Vaasassa prosenttiteosten käytännön hankinnasta vastaa taidemuseo (tai laajan museon taideyksikkö). Useissa muissa kaupungeissa käytännön vastuuta prosentti-hankintojen toteuttamisesta jakaa taidemuseon ohella tilakeskus (tai vastaava). Kuudessa

¹¹ Muita seikkoja ei erikseen kysytty. Kaupunkeja pyydettiin toimittamaan kirjalliset ohjeet tutkijoille, mutta vain harvat tekivät näin.

¹² Helsingin toimintamallin havainnollinen kuvaus, ks. Uimonen 2010, 189.

kaupungissa prosenttitaidehankintoja pohtii useiden eri toimialueiden edustajista koottu työryhmä, johon kuuluu tai joka kuulee myös vastaanottavaa tahoa. Joukkoon voidaan liittää myös Espoo, joka tekee työryhmämalliin nojaten prosenttihankintoja valikoiduissa isoissa rakennuskohteissa ilman varsinaista prosenttiperiaatepäätöstä. Muutamassa kaupungissa työryhmään kuuluu myös paikallisen taidekentän edustajia. Eräissä tapauksissa työryhmä tekee myös hankintapäätökset omien määrärahojensa puitteissa.

Kuopion prosenttitaidetyöryhmässä on sekä taidemuseon että rakentamisen edustus, mutta valmistelutyö tehdään käytännössä taidemuseossa. Oulussa hankintaprosessiin osallistuvat taidemuseon edustajat, tilakeskus, rakentajan edustaja, kohteen arkkitehti sekä käyttäjän edustajat. Salossa työryhmässä ovat mukana taidemuseo, kulttuuripalvelut, tekninen toimi sekä viherrakentaminen. Joensuussa Penttilänrannan PENTA-työryhmässä on mukana edustajat teknisestä toimesta, kulttuuritoimesta ja taidemuseosta sekä alueellisesta taidetoimikunnasta ja paikallisesta taiteilijaseurasta. Vantaalla keskeiset toimijat ovat taidemuseo, joka koordinoi prosenttitaidehankkeita, tilakeskus ja asiakastoimiala.

Kotkassa perustetaan suunnitteluvaiheessa taidehankintaryhmä, mikäli rakennushankkeeseen on myönnetty taidetta varten rahoitus. Ryhmään kutsutaan kohdetta suunnitteleva arkkitehti, isännöitsijä, käyttäjän edustaja, kuvataidesihtööri, paikallisen taiteilijaseuran nimeämä jäsen sekä tarvittaessa muita tahoja. Ryhmän työskentelyä johtaa kaupunginarkkitehti. Tilakeskus on vastuussa hankintojen käytännön toteutuksesta.

Prosenttihankinnat kyselykaupungeissa vuosina 2008–2012

Prosenttiperiaatteesta päätöksen tehneet kaupungit käyttivät viisivuotiskaudella 2008–2012 prosenttihankintoihin yhteensä 2,8 miljoonaa euroa. Vuotuinen kustannus oli enimmillään 347 000 euroa (Helsinki vuonna 2012). Kaksi kaupunkia ei ilmoittanut hankintojensa kustannuksia.

Seitsemän kyselykaupunkia vastasi myönteisesti kysymykseen, onko kaupungissa käynnissä myöhemmin valmistuvia rakentamishankkeita, joissa käytetään prosenttiperiaatetta. Kuudessa kaupungissa oli suunnitelmia tai keskusteluja isoista hankkeista tulevaisuudessa. Esimerkiksi Tampereella on keskusteltu prosenttiperiaatteen soveltamisesta Pyynikin sosi- ja terveysaseman sekä Tampereen teknillisen lukion uudisrakennushankkeissa.

Taulukko. Prosenttiteosten hankintaan käytetyt määrärahat kyselykaupungeissa vuosina 2008–2012*

Kaupunki	Yhteensä 2008–2012 (euroa)
Helsinki	1 282 000
Hämeenlinna	50 000
Joensuu	10 000
Kotka	293 000
Kuopio	197 000
Mikkeli	34 000
Oulu	429 000
Rovaniemi	..
Salo	54 900
Turku	374 000
Vaasa	..
Vantaa	70 000

* Mukana vain prosenttiperiaatteen hyväksyneet ja sitä tällä hetkellä systemaattisesti tai vaihtelevasti noudattavat kaupungit (12).

Muu kuin prosenttiperiaatteeseen nojautuva julkisen taiteen hankinta

Kaikissa kyselykaupungeissa julkista taidetta hankitaan myös tai pelkästään prosenttiperiaatteen ulkopuolella. Monessa kaupungissa osa taidemuseon hankinnoista sijoitetaan kaupungin laitoksiin ja palvelupisteisiin sekä julkisiin tiloihin ja piha-alueille. Näin on tehty esimerkiksi Helsingissä, Jyväskylässä, Kouvolassa, Porissa, Salossa, Seinäjoella ja Vaasassa. Osassa näistä kaupungeista tehdään myös prosenttihankeita.

Joissakin kaupungeissa julkista taidetta hankkii kulttuurilautakunta tai kulttuuriasiainkeskus. Rovaniemellä kulttuurilautakunta järjestää vuosittain ympäristötaiteen kilpailun. Sen kautta hankituista teoksista muodostuu ajan myötä kulttuurireitti. Kotkassa kulttuuriasiainkeskus tekee itse pienhankintoja. Lisäksi Kotkassa on 2000-luvun alusta lähtien muodostettu veistospuistoa yhden uushankinnan vuosivauhtia. Määräraha on puisto- toimen budjetissa. Teoksia hankkii luottamushenkilöistä, virkamiehistä ja kuvanveiston ammattilaisista koostuva työryhmä. (Ks. Laaksonen 2010.)

Kolmessa kaupungissa on selkeästi vakiintunut muu kuin prosenttiperiaatteeseen nojaava julkisen taiteen hankintamalli. Niissä oli saattanut olla aiemmin käytössä prosenttiperiaate, mutta siitä oli luovuttu 1990-luvun laman myötä. Nämä kaupungit ovat Jyväskylä, Tampere ja Vantaa, jotka kaikki nojaavat hankintakäytännössään työryhmämalliin. Työryhmien koostumus ja päätöksentekovalta kuitenkin vaihtelevat.

Tampereella kaikki taidehankinnat valmistelee kaupungin taidemuseon kuvataiteen asiantuntijaryhmä, johon kuuluvat museonjohtaja, kokoelmapäällikkö, museomestari ja kuvataideintendentti. Asiantuntijaryhmä tekee esitykset kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden johtokunnalle. Tämä organisaatio hankkii taidetta vuotuisella määrärahaltaan paitsi taidemuseon kokoelmaan myös uudis- ja saneerauskohteisiin sekä muihin kaupungin hallinnoimiin tiloihin. Vuonna 2011 määräraha oli 130 000 euroa. Asiantuntijaryhmä voi myös esittää, että tiettyyn kohteeseen anotaan lisärahoitusta, jolloin päätöksenteko ulottuu kaupunginvaltuustoon saakka. Tampereella toimii lisäksi kuvataiteen yhteistyöryhmä, johon kuuluvat museon asiantuntijaryhmän lisäksi tilakeskuksesta hankearkkitehti ja huoltomestari sekä kaupunkiympäristön kehittämisestä vastaava kaupunginpuutarhuri. Yhteistyöryhmä käy läpi rakennushankkeita ja tekee ehdotuksia taidehankintakohteista.

Jyväskylässä on vuodesta 2002 toiminut taidetyöryhmä. Siinä on nykyisin edustajat tilapalvelusta, kaupunkisuunnittelusta, yhdyskuntatekniikasta ja taidemuseosta sekä paikallisen taiteilijaseuran edustaja. Työryhmä ei varsinaisesti käytä omaa budjettia vaan toimii suosittelijana. Kaupungissa on tehty päätös, että merkittävimmissä investointihankeissa käytetään osa rahoituksesta taiteeseen mutta prosenttiperiaatteeseen ei ole sitouduttu. Vastaajan arvion mukaan vaihtoehtoinen toimintatapa on kuitenkin useana vuotena tuottanut enemmän taidetta kuin prosenttiperiaatteen nojalla olisi voitu hankkia. Vuonna 2011 taidehankinnan kustannukset olivat noin 200 000 euroa pelkästään yhdyskuntatekniikan osalta; tilapalvelun osalta arviota ei voitu esittää.

Vantaalla merkittävä osa julkisen taiteen hankinnoista tehdään nykyisin prosenttiperiaatteen ulkopuolella. Edellä kuvatussa Leinelän mallissa kaupunki vei yhdessä rakennuttajien edustajien kanssa asuinalueen taiteen yleissuunnitelmaa eteenpäin. Kaupungin omia prosenttiperiaatteen ulkopuolisia hankkeita valmistelevat kuntatekniikan työryhmät, joissa on mukana edustajat taidemuseosta, kaupunkisuunnitteluyksiköstä, kuntatekniikan keskukselta ja rakennusvalvonnasta. Niissä on kyse katujen ja viheralueitten yleissuunnitelmista. Esimerkiksi voidaan ottaa Tikkurilan keskustan yleisten alueiden taidekonsepti, joka on integroitu Tikkurilan keskustan viher- ja puistoalueiden yleissuunnitelmaan

(2011). Vuonna 2011 Vantaa käytti prosenttiperiaatteen nojalla tehtyihin hankintoihin 30 000 euroa ja sen ulkopuolisiin hankintoihin noin 100 000 euroa.

Yhteenvetoa kaupunkien taidehankinnoista ja pohdintaa tulevasta kehityssuunnista

Kyselyn perusteella Suomen 20 suurimmasta kaupungista 12 noudatti vuoden 2012 lopussa prosenttiperiaatetta joko systemaattisesti tai vaihtelevasti. Nämä kaupungit olivat Helsinki, Hämeenlinna, Joensuu, Kotka, Kuopio, Mikkeli, Oulu, Rovaniemi, Salo, Turku, Vaasa ja Vantaa. Lisäksi Espoo 13:nä noudatti periaatetta isoissa rakentamiskohteissa, vaikka varsinaista prosenttiperiaatepäätöstä ei katsottu kaupungissa olevan. Prosenttiperiaatteen nojalla näissä kaupungeissa oli hankittu vuosina 2008–2012 taidetta lähes kolmella miljoonalla eurolla.

Lahdessa prosenttiperiaatepäätös oli aikoinaan tehty, mutta sitä ei ollut noudatettu 30 vuoteen. Lappeenrannan päätöksen olemassaolo oli epäselvä, mutta käytetty sitä ei ainakaan ollut sitten 1980-luvun. Tampereella prosenttipäätös oli kumottu vuonna 1991.

Kaikki kyselykaupungit hankkivat julkisia teoksia myös (tai ainoastaan) prosenttiperiaatteen ulkopuolella. Muutamassa kaupungissa on julkisen taiteen keskeiseksi hankintakäytännöksi vakiintunut muu kuin prosenttiperiaatteeseen nojautuva malli. Näissä kaupungeissa saattaa silti olla myös prosenttiperiaate, jota väliin noudatetaan. Vaihtoehtoisen mallin nojalla merkittäviä määriä taidetta hankitaan Tampereella, Jyväskylässä ja Vantaalla. Nämä esimerkit osoittavat, että löyhästi muotoiltua prosenttiperiaatepäätöstä tärkeämpää voi olla vakiinnuttaa käytäntö, että kaupungin rakennushankkeiden kustannusarvioihin tehdään varaus taidehankinnoille. Hankintaprosessille on myös hyvä olla olemassa selkeä malli.

Yleistäen voidaan todeta, että useimmissa Suomen suurimmista kaupungeista prosenttiperiaate on jo käytössä tai sen käyttöön ottamisesta keskustellaan. Esimerkiksi Seinäjoen vastauksessa todettiin, että ”[k]iinnostusta on viedä %-periaatteen käyttöönottoa eteenpäin ja saada näin lisäpanostusta julkisen taiteen hankintoihin”. Muutamissa vastauksissa ilmeni kuitenkin myös kriittisyyttä periaatetta kohtaan. Esimerkiksi taidemuseossa rooli käytännön toteuttajana on saatettu kokea ongelmalliseksi. Se syö paljon henkilöresursseja, sillä hankinnan ohella kyse on myös luetteloinnista, esittelystä, ylläpidosta ja huollosta. Prosenttitaiteen hankinnan ei kaikkialla myöskään katsota täysin istuvan taidemuseolle asetettuun tehtävään.

Monista vastauksista ilmenee se ongelma, että prosenttiperiaate on usein hyväksytty niin löyhästi muotoiltuna, että se ei takaa taidemäärärahan saamista rakentamishankkeissa tai sen pysymistä budjetin kiristytessä. Moni vastaaja kaipaa kaupunkiinsa selkeästi kirjattua prosenttiperiaatetta ja tarkoin määriteltyä taidehankintamallia. Periaatetta ei yleensä ollut hyväksytty yleiseksi ja pysyväksi periaatteeksi vaan se on suositusluontoinen (”pyritään varaamaan”) ja sen käytöstä päätetään aina tapauskohtaisesti.

Verrattuna 2000-luvun vaihteessa tai sitä ennen tehtyihin selvityksiin kaupunkien tilakeskukset (tai vastaavat) nousevat tässä kyselyssä keskeisiksi toimijoiksi prosenttitaidehankinnoissa. Osassa kyselykaupungeista tilakeskuksen yhteistyö kaupungin taide- ja kulttuuripuolen kanssa sujuu hyvin ja näkemys, että taide kuuluu olennaisena osana infrastruktuuriin, on laajalti tunnustettu. Taide otetaan mukaan suunnitteluun jo alkuvaiheessa, taidehankintoihin käytetään tilakeskuksen ja teknisen toimen määrärahoja ja nämä tahot osallistuvat luontevasti myös teosten ylläpitoon ja hoitoon.

Toinen uusi ilmiö sitten 2000-luvun vaihteessa tehtyjen selvitysten ovat laajoihin alueisiin kohdistuvat taideohjelmat, joita koordinoimaan palkataan yleensä ulkopuolinen konsultti. Taide kytketään kaupunkisuunnitteluun ja kaavoitukseen eikä vain yksittäisiin rakennushankkeisiin. Taiteen hankintaa voidaan edellyttää tontinluovutusehdoissa, ja se voidaan sitoa tietyksi prosentuaaliseksi osuudeksi rakentamiskustannuksista. Velvoite taiteen hankintaan koskee yhtä lailla julkisia kuin yksityisiäkin rakentajia. Kaupunki hankkii taidetta paitsi omiin rakennuksiinsa myös yleisille alueille.

Taideohjelmiin liittyy uudenlaisia kumppanuuksia julkisen ja yksityisen tahon kesken. Perinteisetkin kumppanuudet julkisen taiteen ja erityisesti monumenttien hankinnassa (lahjoitukset ja keräykset) mainitaan yhä muutaman sellaisen kaupungin vastauksessa, joilla omat taidehankinnat ovat vähäisiä. Vantaan edustaja käyttää alueellisiin taideohjelmiin kytkeytyvistä uudentyypisistä yhteistyön muodoista termiä ”kumppanuushankkeet”. Ne ovat Vantaalla muotoutuneet kaupungin omaan rakentamiseen sidottua prosenttiperiaatetta tärkeämmiksi tavoiksi varmistaa julkisen taiteen hankinta. Ruotsissa muutama vuosi sitten tehdyssä kyselyssä katsottiin, että kumppanuuksien avulla taiteen hankintaan käytettävissä oleva rahamäärä voidaan kaksinkertaistaa (Stensmyr 2009).

Ruotsin kyselyssä nousi esiin myös ongelma, että kunnat eivät välttämättä rakenna enää paljon itse vaan vuokraavat tiloja yksityisiltä pitkäaikaiseen käyttöön. Suomen kaupunkien vastauksista ainoastaan kahdessa (Espoo ja Oulu) viitataan elinkaarirakentamiseen, mutta niissäkään ei esitetä arviota, millaisia vaikutuksia tällä yleistyessään voisi olla prosenttiperiaatteen soveltamiseen. Oulun vastaaja nostaa esiin myös kysymyksen, mitä tapahtuu, kun kaupungin tilakeskus muuttuu tilaliikelaitokseksi. Toimintaympäristö muuttuu monin tavoin ja edellyttää prosenttikäytäntöjen sopeuttamista uusiin tilanteisiin. Kuntien oman rakentamisen vähetessä ja kuntatalouden kiristyessä kaavoitukseen sidotut taideohjelmat muuttuvat oletettavasti entistä tärkeämmäksi julkisen teosten hankinnan ja ympäristön visuaalisen laadun kannalta.

Lähteet:

- Anttila, Maija (2008). Taidekehän tarina – Kankaanpään kulttuurinen ja fyysinen muutos taidekaupungiksi diskurssien valossa. *Arkkitehtuurin tutkimuksia 2008/33*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Castrén, Hannu (2005). Kulttuuri luo taloutta. Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 37–38.
- Cronberg, Tarja (2010). Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:6. Helsinki.
- Cronberg, Tarja (2011). Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Raportti selvitystoimenpiteistä ja selvittäjä Tarja Cronbergin esitys hallitusohjelmatoimenpiteiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:19. Helsinki.
- Harju, Virpi, Hälikkä, Siina ja Ketonen, Helka (2006). Taidemuseoiden kokoelmakartoitus. Valtakunnallinen taidekokoelmaprojekti. Helsinki: Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys.
- Heinävä, Auli (2012). Taide Vuoreksen uudessa kaupunginosassa Tampereella. Teoksessa Milla Järvi­petäjä, ja Aura Nikkilä (toim.) Taide rakennushankkeessa, 25–30. Helsinki: Suomen Rakennusmedia.
- Hirvonen, Harri (2001). Taidetta vantaalaisille. Teoksessa Anne Kaarna ja Kati Huovinmaa (toim.) Kaupunki herää, 102–109. Vantaan kaupungin museo/Kuvataideasiat julkaisuja nro 7.
- Hoikka, Paavo (1966). Kuntien kulttuuritoiminta. Helsinki: Maalaiskuntien liitto.
- Isohanni, Tuula (2010). Arabianrannan taide. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisuja 2/2010.
- Isohanni, Tuula (2011). Art in Arabianranta. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisuja 4/2011.
- Isohanni, Tuula (2012). Kokemuksia Arabianrannan taidekoordinoinnista. Teoksessa Milla Järvi­petäjä, ja Aura Nikkilä (toim.) Taide rakennushankkeessa, 37–43. Helsinki: Suomen Rakennusmedia.
- Juutilainen, Pia (1989). Keski-Suomen läänin kuntien taidemäärärahat 1985–1989. Jyväskylä: Keski-Suomen läänin taidetoimikunta.
- Järvi­petäjä, Milla ja Nikkilä, Aura (toim.) (2012). Taide rakennushankkeessa. Opas tilaajalle. Helsinki: Suomen Rakennusmedia.
- Järvi­petäjä, Milla ja Nikkilä, Aura (2012). Taidekoordinaattori. Teoksessa Milla Järvi­petäjä, ja Aura Nikkilä (toim.) Taide rakennushankkeessa, 33–34. Helsinki: Suomen Rakennusmedia.
- Karttunen, Sari (1990). Jokaisen silmissä, kaikkien hampaissa. Tutkimus Suomen kuntien taidehankinnoista 1980-luvun puolivälissä. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja 10. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kekäläinen, Tarja (2008). Prosenttiperiaatteen historia Oulussa. Teoksessa Prosenttitaiteen vuoksi, 11–19. Oulun taidemuseon julkaisuja 52. Oulu.
- Kekäläinen, Tarja (2010). Kuvataide rakennetussa ympäristössä. Teoksessa Hanna Mamia (toim.) Kuvanveisto ajassa ja tilassa, 46–53. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kohtakangas, Johanna (1995). Seinäjoen kaupungin julkiset taidehankinnat vuosina 1960-90. Julkaisematon pro gradu, Jyväskylän yliopisto, taidehistorian laitos.
- Kormano, Riitta (2012a). Päätöksenteko ja talous Turun kaupungin taidehankkeissa. Teoksessa Milla Järvi­petäjä ja Aura Nikkilä (toim.) Taide rakennushankkeessa, 49–53. Helsinki: Suomen Rakennusmedia.
- Kormano, Riitta (2012b). Turun julkisen taiteen suuntaviivoja. Teoksessa Riikka Niemelä ym. (toim.) Hetkinen ja muistijälki: Turun kaupungin taidekokoelman julkiset teokset, 8–28. Turun museokeskuksen julkaisuja.
- Laaksonen, Heikki (2010). Kotkan veistospuisto – rohkaiseva esimerkki. Teoksessa Hanna Mamia (toim.) Kuvanveisto ajassa ja tilassa, 54–61. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Luukinen, Henriikka (2011). Taideprosentin käyttö rakennushankkeissa Satakunnan alueella. <http://www.satakunnantaidetoimikunta.net/news.php?id=1433>
- Murto, Liisa (2000). Kuntien taiteellinen rakentaminen ja prosenttiperiaatteen käyttö. Kunnille tehdyn kyselytutkimuksen raportti. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

- Myllyntaus, Oona (2009). Our art. The reasoning for the acquisition and placing of the public sculptures of the Jyväskylä Art Collection in 1977–2007. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, taidekasvatus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011). Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:8. Helsinki.
- Opetusministeriö (2003). Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta 2003. Opetusministeriön julkaisuja 2003:20. Helsinki.
- Opetusministeriö (1995). Taiteilijan sosiaalinen ja taloudellinen asema -toimikunnan mietintö. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1995:10. Helsinki.
- Opetusministeriö (2000). Taiteilijoiden työllistämisedellytyksiä ja sosiaaliturvaa selvittävän toimikunnan muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 2000:22. Helsinki.
- Opetusministeriö (2003). Taisto II -seurantatyöryhmä. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:19. Helsinki.
- Opetusministeriö (2009). Päin näköä! Visuaalisten alojen taidepoliittinen ohjelma. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:53. Helsinki.
- Porna, Ismo (1984). Julkiset taidehankinnat maamme kaupungeissa. Toteutuuko prosenttiperiaate? Suomen Kunnallislehti 69 (14), 42–43.
- Putkonen, Marja-Liisa (1984). Kulttuurilautakunta on – entä resurssit? Suomen Kunnat 63 (12), 32–34.
- Rantala, Piia (2003). Prosenttiperiaate – taide osana arkea. Taide 2003 (6), 9–10.
- Rapo, Leena (2012). Julkisten ulkotilojen taidehankinnat. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, maisemasuunnittelun koulutusohjelma. Lepaa: Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Ruusuvirta, Minna, Saukkonen, Pasi, Ruokolainen, Vilja, Karttunen, Sari (2012). Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa. Helsinki: Kuntaliitto ja Cupore.
- Stensmyr, Gunhild (2009). 1 % regeln. En undersökning av hur den används i 25 kommuner. NICE Network in Culture. <http://www.statenskonstrad.se/se/Material/Files/Pdf/Seminarier/enprocents-regeln-hurnarkonstenut2009.pdf>
- Suomen Kaupunkiliitto (1981). Yleiskirje 21/81.
- Suomen Kuntaliitto (2011). Sivistyksen suunta 2020 – Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma. Helsinki.
- Tiainen, Riina (2012). Prosentin voimalla taidetta koko kansalle! Teoksessa Riikka Niemelä ym. (toim.) Hetkinen ja muistijälki: Turun kaupungin taidekokoelman julkiset teokset, 182–194. Turun museokeskuksen julkaisuja.
- Uimonen, Laura (2010). Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. Helsinki: Aalto-yliopisto, Taideteollinen korkeakoulu.
- Valkonen, Anne (1977). Raportti julkisista taidehankinnoista Suomessa. Valtion taidehallinnon julkaisuja 9. Helsinki.
- Valkonen, Anne (1986). Taide rakennetussa ympäristössä. Monumenttiteoksen hankinta julkiseen tilaan. Helsinki: Rakentajain kustannus.
- www.art360.fi/taiteen-hankintamalli
- www.hameenlinna.fi/Kulttuuri/Museot/Taidemuseo/Julkinen/Veistokset
- www.hel.fi/hki/taimu/fi/Kokoelmatoiminta/Julkinen_taide
- prosenttitaide.ouka.fi
- www.salonprosenttitaide.fi
- www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/patsaat
- www.turku.fi/public/default
- www3.jkl.fi/taidemuseo/veistokset/

Pohdintoja Prosentti taiteeseen -periaatteen toteuttamisesta arkkitehtuurin näkökulmasta

Ville Hara

Kulttuurilla on keskeinen rooli yhteiskuntarakenteessa. Se muovaa identiteettiämme, toiveitamme ja suhteitamme muihin ja muuhun maailmaan. Lisäksi se muovaa elinpaikkojamme ja elämäntapojamme. Kulttuuriperintö ja nykykulttuuri näkyvät vahvasti jokapäiväisessä elämässämme. Edelleenkaan ei kuitenkaan täysin tunnusteta sitä panosta, jonka luovat toimialat voivat antaa sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitykseen. Näiden alojen tulisi voida täyttää koko potentiaalinsa ja aloilla jo pitkään ollutta huippuosaamista tulisi arvostaa paremmin kilpailuetuna maailmannäyttämöllä.

Jotta luovien alojen potentiaali saadaan täysin hyödynnettyä, tarvitaan eri alojen kumppanuutta ja kaikkien asiaan liittyvien julkisten ja yksityisten sidosryhmien osallistumista.

(Komission tiedonanto "Kulttuurialalta ja luovilta toimialoilta kasvua ja työpaikkoja EU:lle", COM(2012) 537 final)

Yhteistyön merkitys rakentamisen prosessissa

Tässä prosenttiperiaateselvityksen arkkitehtuuria koskevassa tausta-artikkelissa avataan lyhyesti kontekstia, rakentamisen prosessia, jossa prosenttitaidetta tehdään.

Rakentamisprosessi on taiteen kannalta vaativa. Se on pitkäkestoinen ja sitoutumista edellyttävä hanke, jossa on useita toimijatahoja ja jota ohjataan monentasoisilla keinoilla. Rakentamisprosessi on yhteistyötä, jossa eri osapuolet tuovat oman osaamisensa ja kokemuksensa ryhmän käyttöön. Onnistuneen yhteistoiminnan edellytys on eri osapuolten prosessien ja työtapojen tuntemus. Eri ammattialojen perusteiden lisäksi taide- ja rakennusalan koulutuksessa onkin syytä paneutua erityisesti yhteistoiminnan kehittämiseen.

Taiteen sisällyttäminen rakennushankkeeseen haastaa vakiintuneet toteuttamismenettelyt. Tässä pääsuunnittelijana toimiva, eri osapuolten työn yhteensovittamiseen kouliintunut arkkitehti on taiteilijan paras kumppani. Yhdessä arkkitehti ja taiteilija voivat parhaiten vakuuttaa myös rakennuttajan siitä, että taide tuo lisäarvoa kohteeseen.

Julkinen taide poikkeaa museoissa ja gallerioissa esiteltävästä ns. vapaasta taiteesta monin tavoin. Voidakseen hahmottaa tilan, johon teos on tilattu, taiteilija tarvitsee riittävää ymmärrystä arkkitehtuurista. Piirustuksista ja muista suunnitteluasiakirjoista on ilman riittävää harjaannusta vaikea saada oikea käsitys tilan mittakaavasta, materiaaleista, valaistuksesta tai tunnelmasta. Näiden tekijöiden huomioon ottaminen on kuitenkin välttämätöntä,

jotta tilan luonne hahmottuu oikein ja teos osataan sovittaa ympäristöön rikastuttavaksi elementiksi. Rakennetun ympäristön hankkeissa toimivat taiteilijat saattavatkin tarvita ympäristön lukutaitoon liittyvää täydennyskoulutusta. Kontekstin ja rakentamisen tuntemus tukee luomisprosessia ja avaa taiteilijalle myös uusia toimintamahdollisuuksia.

Jotta yhteistyö olisi mahdollista, tarvitaan uusia foorumeita taiteilijoiden ja arkkitehtien kohtaamiselle. Prosenttiperiaate saattaa tarjota keinon palauttaa taiteilijoille luonteva ja kiinteä rooli arkkitehtuurissa ja rakentamisessa. Periaatteen soveltamisen kautta syntyvät kontaktit voivat vakiinnuttaa taiteilijan aseman työryhmän jäsenenä ja arkkitehdin kumppanina. Verkostot mahdollistavat taiteen käytön muutenkin kuin prosenttiperiaatteen yhteydessä. Haastatteluissa suunnittelijat halusivat hyödyntää taiteilijoiden osaamista kevyemmälläkin prosesseilla ja pienemmälläkin resursseilla.

Rakentamisen ohjaus

Valtio ohjaa rakentamista suurella määrällä lakeja ja määräyksiä. Tärkeimmät ovat maankäyttö- ja rakennuslaki sekä rakennusmääräyskokoelma. Myös monella yleisempiä asioita käsittelevillä laeilla, kuten hankintoja ja kuluttajasuojaa koskevalla lainsäädännöllä, on välillisesti vaikutusta niin rakennetun ympäristön laatuun kuin taideteokseen liittyviin vastuisiin. Jälkimmäisiin kuuluvat muun muassa teoksen käyttö- ja huoltoturvallisuus, ylläpito ja korjaaminen. Rakennetussa ympäristössä taidetta koskevat samat määräykset kuin rakentamista, etenkin silloin kun taideteos on kiinteä osa rakennusta.

Rakennushankkeeseen osallistuvan taiteilijan on tärkeää hahmottaa rakentamista ohjainten tahojen roolit, jotta taidehanke saadaan etenemään hyvin. Työn onnistumisen kannalta on olennaista ymmärtää myös viranomaisien toimintatapoja.

Viranomaisohjaus on organisoitu sektoreittain ja erillisten sektoreiden välinen yhteistyö on usein vähäistä. Taidehankkeiden syntymiselle on keskeistä kulttuuri- ja teknisen toimen välinen yhteistyö. Haastatteluiden mukaan esim. Helsingin Arabianrannan hankkeen kannalta oli merkittävää, että kiinteistö-, rakennus- ja kaupunkisuunnitteluvirastolla oli yhteinen tahtotila.

Kunnat ovat valtion ohjauksessa velvollisia tuottamaan peruspalveluita ja julkinen rakentaminen on tärkeä osa palveluiden tuottamista. Paitsi, että kunta rakennuttaa itse, se vaikuttaa rakentamiseen alueellaan kaavoituksen ja rakennusvalvonnan kautta. Kaavaan liittyvä tarkentava rakentamistapaohje on hyvä väline taiteen tuomiseksi mukaan rakentamiseen. Taidetta voidaan edistää myös kaavoitussopimuksella tai tontinluovutusehdoilla. Näitä on sovellettu hyvin tuloksin lukuisissa hankkeissa.

Rakentamishankkeen osapuolet

Pääpiirteissään rakentamishankkeen osapuolet voidaan jakaa viiteen ryhmään: käyttäjä, rakennuttaja, suunnittelija, rakentaja ja viranomainen. Rakentaminen on yhä monimutkaisempaa ja eri osapuolia on tullut prosessiin lisää. Lisäksi osapuolten roolit ovat monipuolistuneet ja sekoittuneet: julkinen toimija voi toimia vuokralla yksityisen rakennusliikkeen rakennuttamassa, suunnitteluttamassa, rakentamassa ja ylläpitämässä kiinteistössä. Taidehankintojen edistämisessä on olennaista ymmärtää eri osapuolten intressit, jotta heidän kanssaan kommunikoidessa osataan vedota oikeisiin seikkoihin. Rakentamishankkeiden osapuolten ”kielet” ovat keskenään erilaisia ja prosessiin osallistuvan tulee tuntea erilaiset viestinnän tavat.

Taiteen kannalta tilaajan rooli on hyvin merkittävä, sillä tilaaja usein tekee myös taiteilijavalinnat. Tärkeintä taiteen saamiseksi rakennushankkeeseen on tilaajan oma tahtotila. Taiteilijan puolestaan on osattava myydä oma ammattitaitonsa ja osaamisensa rakennuttajalle. Käyttäjän sitouttaminen on olennaista, sillä tämä lopulta maksaa taidehankkeen kustannukset. Myös muut osapuolet tulee motivoida hankkeeseen ja luoda yhteinen kokemus ”meidän hankkeesta”.

Taiteilija tarvitsee suunnittelijoiden ja rakentajien apua työssään. Esimerkiksi töiden asentaminen ratkaistaan yhdessä rakennuksen ja/tai taiteilijan hankkiman rakennesuunnittelijan kanssa. Sähköä tarvitsevat työt ja teoksen valaisu vaativat yhteistyötä sähkösuunnittelijan ja mahdollisesti valaistussuunnittelijan kanssa. Kokonaisuudesta vastaava pääsuunnittelija (talonrakennushankkeissa arkkitehti) on luonteva kumppani auttamaan taiteilijaa yhteistoiminnan järjestämisessä, mutta myös taiteilija tarvitsee hyvät kommunikaatiotaidot sekä koulutusta ja kokemusta viedäkseen hankkeensa onnistuneesti läpi monitoimijaisessa ympäristössä. Tarvittaessa apuna voi toimia erillinen taidekoordinaattori. Tästä on erinomaisia kokemuksia mm. Arabianrannan hankkeessa.

Rakennushankkeessa tulee olla nimettynä työn suorituksesta ja sen laadusta vastaava. Vastaava työnjohtaja on taiteilijalle tärkeä yhteistyökumppani työmaan aikana - erityisurakoitsijoiden (sähkö ja lvi) merkitystä unohtamatta.

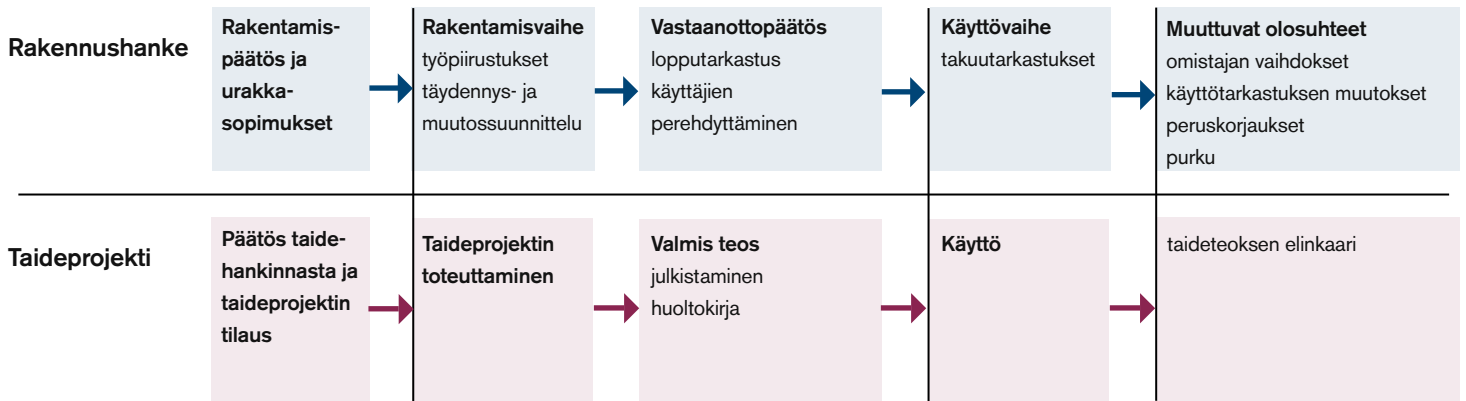
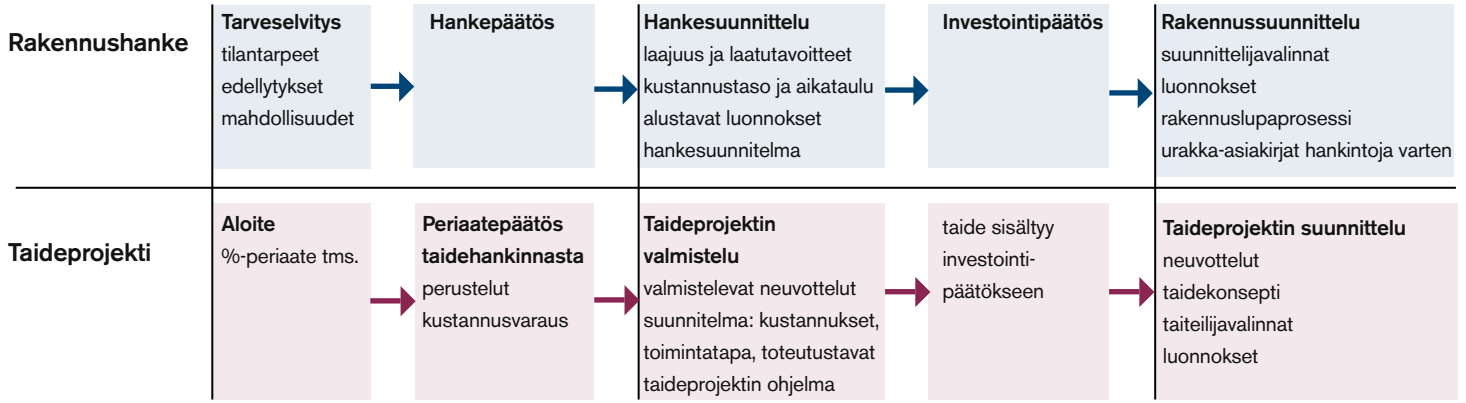
Rakennushankkeen vaiheet

Rakennushankkeen vaiheet on esitetty pääpiirteissään kaaviossa 1. Oikealla ajoituksella on suuri merkitys onnistuneen lopputuloksen tekemisessä. Taiteilijan tulee tuntea rakennusprosessin kulku ja olla valmis sitoutumaan pitkään prosessiin. Suunnittelun ja työmaan aikataulut ovat usein hyvin kireät, jolloin taiteilijan tulee osaltaan kyetä sitoutumaan rakentamisen aikatauluun ja osata toimia juuri oikealla hetkellä.

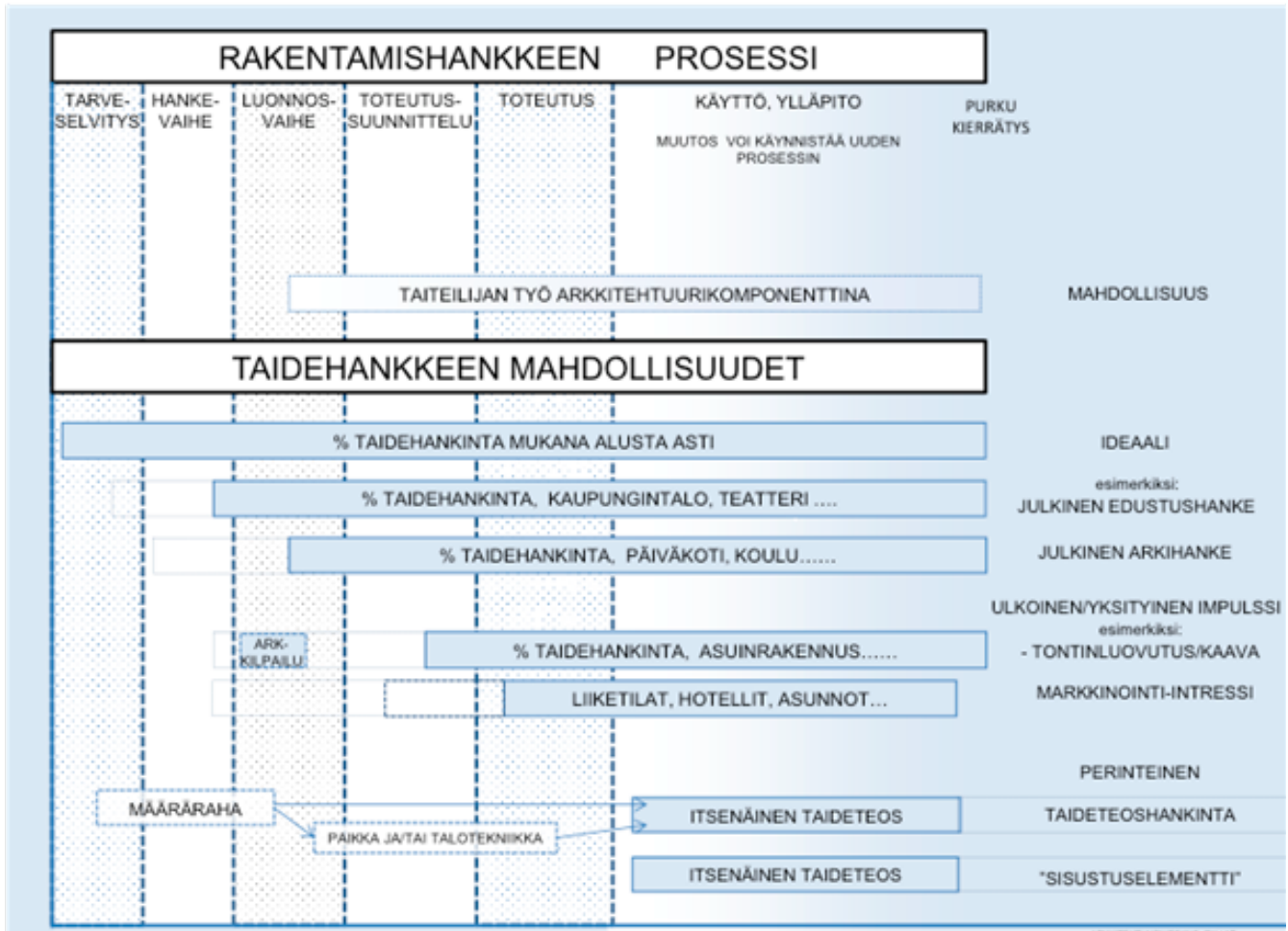
Hankekohtainen päätös prosenttiperiaatteen soveltamisesta tulisi tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kaavio 2 esittelee taidehankkeen erilaisia kytkentämahdollisuuksia rakennusprosessiin. Haastateltavat tahot pitivät tärkeänä taiteen mukaan ottamista jo kaava-, tarve- tai hankesuunnitteluvaiheessa. Esimerkiksi kaavoitussopimukseen ja tontinluovutusehtoihin voi sisällyttää vaatimuksen taiteesta. Myös tontinluovutuskilpailussa voidaan vaatia taiteen mukanaoloa. Taidetta on vaikeampi kytkeä prosessiin mukaan enää jälkikäteen. Taiteen myöhäinen mukaan ottaminen myös rajoittaa taideteoksen suunnittelua ja toteutusta. Pahimmillaan taide kutistuu pelkäsi koristamiseksi ja arkkitehtuurin ja taiteen suhde jää ohueksi. Taide pitäisikin saada mukaan prosessiin viimeistään rakennusvaiheessa. Vielä silloin sen toteutus voidaan luontevasti ja kustannustehokkaasti integroida hankkeeseen. Taiteesta aiheutuva kustannus on hyvin pieni työmaavaiheessa. Esim. väri-tykseen voi tässä vaiheessa vielä vaikuttaa ilman minkäänlaisia lisäkustannuksia.

Rakentamisesta jo yli puolet on korjausrakentamista. Prosenttiperiaatteen soveltamisessa peruskorjauksissa piilee suuri potentiaali.

Rakennus- ja taidehankkeen vaiheet

Lähteet: RT RT 10-10387 Talonrakennushankkeen kulku ja Eeva-Liisa Rautalahti: Taidehankintamalli, Taide Rakennushankkeessa - Opas tilaajalle, Suomen rakennusmedia Oy s. 140–141

Taiteen ja arkkitehtuurin suhde

Haastattelujen mukaan taide tarvitsee ympäristön tuen, hyvää arkkitehtuuria ympärilleen. Prosenttiperiaatetta sovellettaessa pitää ymmärtää, että myös taidehankkeen ulkopuolisella 99 %:lla on väliä. Hyväkin taideteos voi menettää arvonsa huonossa ympäristössä. Taide vaatii arvoisensa puitteet. Sama pätee toisin päin: arkkitehtuuri vaatii arvoisensa taideteokset. Arkkitehtonisen laadun ja julkisen taiteen suhteen havainnollistamisessa on onnistuneilla esimerkeillä suuri rooli.

Ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa tehdä taiteelle puitteita. Hyvä arkkitehtuuri tarjoaa taiteelle paljon mahdollisuuksia. Julkiseen tilaan toteutettu taide voi kommentoida ympäristöään ja tuoda siihen uusia merkityksiä. Taidetta ei kuitenkaan saa nähdä epäonnistuneen rakennetun ympäristön ehostamisena ja ajatella että prosentit taiteeseen satsaamalla voidaan säästää useampi prosentti muun rakentamisen kustannuksista. Parhaimmillaan taide ja arkkitehtuuri yhdessä muodostavat enemmän kuin osiensa summan ja ovat erottamattomat. Historiallisten esimerkkien valossa tämä on ilmeistä: barokkikirkkoa on mahdotonta ajatella ilman freskoja ja veistoksia. Toisaalta myös itsenäinen taideteos rakennuksen vaikutuspiirissä voi oleellisesti lisätä kohteen merkityksellisyyttä sekä ympäristön sosiaalista ja kulttuurista vetovoimaa. Tästä hyvä esimerkki on Hannu Sirénin Stoa-veistos Itä-Helsingin kulttuurikeskuksen edessä.

Taideteos voidaan hankkia valmiina tai tilata varta vasten johonkin tiettyyn paikkaan. Molemmissa tapauksissa teoksen ja sen ympäristön välille syntyy suhde. Paikkaan sidottu taideteos ei ole vain rakennuksen koriste, vaan taideteos kommentoi, nostaa esiin ja korostaa jotakin olennaista rakennuksen arkkitehtuurista ja käyttötarkoituksesta, sellaista, joka ehkä muuten olisi kätkössä.

Taide voi sijaita rakennuksen sisällä, ulkotilassa osana rakennusta tai itsenäisenä esimerkiksi aukiolla tai puistossa. Taide voi olla kosketuksessa suoraan ympäristöönsä tai perinteisesti jalustalla tai kehyksissä. Taideteos voi olla rakennukseen kiinteästi integroitu tai irrallinen. Missä ovat taiteen ja rakennustaiteen rajat? Parhaimmillaan taide ja arkkitehtuuri ovat erottamattomat. Esimerkiksi Arabianrannan Flooranaukion suunnittelussa jätkekeramiikasta tehty taideteos on yhdistetty hulmuilevaan julkisivuun, mikä viittaa paikalla toimineen Arabian tehtaiden historiaan. Samanlainen suhde taiteella ja arkkitehtuurilla on Vantaan Pyhän Laurin kappelissa, jossa reliefiteokset on muurattu suoraan osaksi tiilimuureja. ”On kiehtovaa, että taide on fyysisesti kiinni rakennuksessa. Mihin loppuu rakentaminen ja mistä alkaa taide?” Pauno Pohjolainen pohti Lujaviestissä 2/2012. Gordon Matta-Clark on määritellyt arkkitehtuurin ja kuvanveistotaiteen eron: ”Arkkitehtuurin ja veistoksen ero riippuu siitä, onko siinä vesijohto vai ei”. Määritelmä viittaa nasevasti arkkitehtuuriin sovellettuna käyttötaiteena.

Rakennus itsessään voi olla kokonaistaideteos, johon taide ei enää tuo lisäarvoa. Esimerkiksi Antoni Gaudin työt ovat visuaalisesti niin rikkaita, ettei niiden yhteyteen voi kuvitella taideteoksia. Joskus rakennus voi olla pikemminkin kuvataiteen kenttään kuin rakennustaiteeseen kuuluva teos. Esimerkiksi kuvataiteilija Jan-Erik Anderssonin Life on a Leaf -talo on sekä rakennus- että taideprojekti ja liikkuu alueiden rajapinnalla.

Taide ja arkkitehtuuri voivat olla ”sävy sävyyn” tai keskenään kiinnostavassa kontrastissa. Ei ole olemassa yhtä oikeaa arkkitehtuurin ja taiteen suhdetta toisiinsa. Kohtaamisessa tarvitaan aina keskinäistä kunnioitusta ja molempien alojen luovuuden ominaispiirteiden tunnistamista ja tunnustamista. Esimerkiksi Villu Jaanison ”Everything is possible” vuodelta 2010, taideteos joka on käytännössä jättimäinen autonrenkaista tehty istuva kumigorilla, herätti Viikin kirjaston arkkitehdeissa luonnosvaiheessa hämmennystä.

Toteutunut taideteos yllätti kuitenkin positiivisesti: taiteilija rikastutti kokonaisuutta uudella täysin ennalta arvaamattomalla elementillä.

Taiteeseen voi myös yhdistää jonkin käyttötarkoituksen, mutta jotkut kokevat tähän liittyvän riskejä ja vaativat taiteen riippumattoman roolin säilyttämistä. Kuitenkin taiteen mahdollisuuksien laajempi hyödyntäminen lienee positiivista sekä taiteilijoille ammattikuntana (uudet työtilaisuudet) että rakennetun ympäristön käyttäjille.

Termi ”taiteen kaltainen” on syntynyt, kun taidetta on ryhdytty käyttämään osana hyötyrakenteita. Esimerkiksi Aiha Environments muotoili Länsilinkki-alikulkutunnelin ja Pertti Kukkonen taidetta muistuttavia betonisia penkkejä. Molemmat taiteilijat astuivat ulos taiteilijan perinteisestä roolista infrarakentamisen ja kaupunkimuotoilun kentille. Toisaalta taiteilijat ovat historiallisesti toimineet osana rakennetun ympäristön suunnittelua, mutta rakentamisen teknistyessä ja teknisten ja taloudellisten seikkojen painoutuessa jääneet pois rakentamisen kentältä. Samalla ympäristöjemme kulttuurinen kerroksellisuus on ohentunut. Taiteen uudet roolit tulisi siis nähdä pikemminkin mahdollisuutena kuin uhkana. Tiettyyn käyttötarkoitukseen yhdistetty taide on eri asia kuin vapaa taide ja molemmille on oma paikkansa. Taidemuodot voivat hyvin elää rinnan ja saada vaikutteita toisiltaan.

Taiteilijan ja arkkitehdin suhde

Taiteilijaa ei tule nähdä vain yhtenä yksittäisenä konsulttina rakennusprosessissa. Rakennettuun ympäristöön sijoitettujen taidehankkeiden yhteydessä on havaittu, että työskentely on sujuvinta, kun taiteilija ja arkkitehti toimivat tiiviisti yhdessä, työparina, jossa molemmat kunnioittavat toistensa luovuutta ja erikoisosaamista. Taiteilijan mukanaolo rakennusprosessissa voi tuottaa muutakin kuin perinteisen fyysisen taideteoksen. Esimerkiksi Robert Wilsonin suunnittelema Helsingin Arabianrannassa sijaitseva Tapio Wirkkalan puisto hahmottuu pikemminkin maisema-arkkitehtuurina kuin perinteisenä taiteena. Suunnittelijoiden ei tulekaan pelätä taiteilijan astumista ulos perinteisestä roolistaan, sillä prosessissa tarvitaan joka tapauksessa myös suunnittelijan osaamista. Yhteistyö tarjoaa pikemminkin uusia työtehtäviä kuin heikentää suunnittelijoiden asemaa. Prosenttiperiaate antaa molemmille mahdollisuuden rikkoa vakiintuneita rajoja.

Taiteilijan roolia rakennushankkeessa ja suhdetta muihin osapuoliin määrittävät sekä hänen ammatillinen profiloitumisensa että hankkeen vaatimustaso. Haastatteluissa korostui erillisen taidekoordinaattorin tarve ainakin isommissa hankkeissa. Taidekoordinaattori toimii rakennusprosessissa välittäjänä, joka luotsaa taidehanketta tilausvaiheesta toteutukseen. Tässäkin tapauksessa arkkitehti on taiteilijan luonteva yhteistyökumppani, koska hän pääsuunnittelijana valvoo joka tapauksessa muiden suunnittelijoiden työtä ja hahmottaa siten kokonaisuuden parhaiten.

Parhaimmillaan rajoja ylittävä yhteistyö saa aikaan $1+1>2$ -vaikutuksen, kun molemmat osapuolet saavat työstään enemmän irti vuorovaikutuksen ja toisen asiantuntemuksen avulla. Arkkitehtuurin historiassa tämä on ilmeistä, mutta nykyarkkitehtuurikin tarjoaa kiinnostavia esimerkkejä. Esimerkiksi Reykjavikin konserttitalo Harpania olisi vaikea kuvitella ilman taiteilija Olafur Eliassonin suunnittelemaa julkisivua. Bauhausin aikainen käsite Gesamtkunstwerk elää siis edelleen.

Rakennusalan ollessa taloudellisiin seikkoihin painottunutta ja siten pyrkiessä standardoituihin ratkaisuihin, taiteilijan odotetaan tuovaan hankkeeseen raikkaan ulkopuolisen näkemyksen. Parhaiten tämä onnistuu ottamalla taiteilija mukaan jo suunnitteluvaiheessa, sillä rakennusvaiheessa monet asia on jo lyöty lukkoon. Totutut kaavamaiset ratkaisut

on syytä kyseenalaistaa ja tässä taiteilija voi toimia paitsi arkkitehdin työparina, koko hankkeeseen uusia tuulia puhaltavana innostajana ja kommentaattorina. Rakennushankkeessa kaikilla osapuolilla on vakiintuneet roolit. Lakiin, sopimuksiin ja omaksuttuihin käytäntöihin perustuvat vastuut ja ennako-odotukset ohjaavat sekä suunnittelijoiden että rakentajien toimintaa. Sen sijaan taiteilija on hankkeessa uusi osapuoli, jolle sallitaan muita vapaampi toiminta. Häneltä nimenomaan odotetaan luovuutta ja ennakkoluulottomuutta. Rakennusmaailman ulkopuolelta tulevan taiteilijan kysymykset saattavat olla todella hedelmällisiä kyseenalaistaessaan vakiintuneita, mutta toimimattomia käytäntöjä, jotka muut osapuolet ottavat itsestäänselvyytenä.

Haastatteluisia kerrottiin myös yhteistyötä rasittaneista ristiriidoista ja ennakkoluuloista. Tieto auttaa välttämään tarpeettomia vastakkainasetteluita. Tarvitaan keskinäistä kunnioitusta ja arvostusta, mikä syntyy siitä, että ymmärretään toisen osapuolen vahvuudet ja työn merkitys. Tarvitaan myös monialaista koulutusta ja yhteistyötä koulutusalojen välillä. Esimerkiksi Aalto-yliopisto ja uusi taideyliopisto tarjoavat alustoja poikkitieteelliselle ja -taiteelliselle koulutukselle.

Yhteistyön edellytys on nähdä, että vastakkainasettelu on keinotekoista ja ettei taiteeseen sijoitettu raha ole automaattisesti pois muusta, esimerkiksi suunnittelijan palkkiosta. Panostamalla rakentamisen kauneuteen ja elämyksellisyyteen saadaan aikaiseksi entistä korkeatasoisempaa ympäristöä. Kun rakennetun ympäristön käyttäjät näkevät onnistuneita esimerkkejä, osataan laatua vaatia myös omassa ympäristössä.

Taidehankkeet voivat olla myös arkkitehtien ja taiteilijoiden yhteistä yritystoimintaa tai osuuskuntatyyppistä non-profit työtä, jolle voidaan antaa verovapaus tai -huojennus. Taiteilijat ovat perinteisesti vierastaneet konsultin tai yrittäjän roolia, mutta uudet toiminnan muodot tarjoavat paljon käyttämättömiä mahdollisuuksia, joihin kannattaisi tarttua. Esimerkkejä arkkitehtien ja taiteilijoiden laaja-alaisen ammattitaidon ja ennakkoluulottoman asenteen hyödyntämisessä kokonaisvaltaisissa hankkeissa arkkitehtuurin, taiteen ja muotoilun sarjoilla onkin jo ilmestynyt.

Kuvataiteen hankkiminen ja hankintalaki

Terhi Aaltonen

Seuraavassa on yleiskuvaus hankintalaista ja kuvataiteen suorahankinnasta. Teksti on luonteeltaan yleisluontoista. Todellisissa hankintatilanteissa on syytä käyttää apuna hankintalain asiantuntijoita.

Mikä on julkinen hankinta?

Julkisella hankinnalla tarkoitetaan tavaroiden ja palvelujen ostamista sekä rakennusurakoiden teettämistä julkisilla varoilla. Julkisia hankintoja ovat sellaiset tavara-, palvelu- ja rakennusurakkahankinnat, joita valtio, kunnat, valtion liikelaitokset sekä muut hankintalainsäädännössä määritellyt hankintayksiköt tekevät oman organisaationsa ulkopuolelta.

Myös kuvataiteen hankinnat voivat olla hankintalain tarkoittamia julkisia hankintoja. Kuvataiteen hankintaan on sovellettava hankintalakia, kun lain edellytykset täyttyvät. Kuvataiteen hankinnoissa ei ole kilpailuttamisvelvollisuutta, jos hankintamenettelynä on suorahankinta. Suorahankinnan käyttämistä kuvataidehankinnoissa käsitellään jäljempänä.

Hankinnalla tarkoitetaan sellaisen kirjallisen hankintasopimuksen tekemistä, jossa ostajana on hankintayksikkö ja myyjänä yritys tai muu toimittaja. Sopimuksessa sovitaan tavaroiden hankinnasta, palvelun suorittamisesta tai urakan teettämisestä taloudellista vastiketta vastaan. Julkiset hankinnat tulee tehdä hankintalainsäädännössä säädettyjä menettelytapoja noudattaen.

Laki julkisista hankinnoista (30.3.2007/348) löytyy mm. maksuttomasta Finlex-palvelusta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070348>

Hankintojen kilpailuttamisella pyritään tehostamaan julkisten varojen käyttöä, edistämään laadukkaiden hankintojen tekemistä sekä turvaamaan yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuolisia mahdollisuuksia tarjota tavaroita, palveluita ja rakennusurakointia tarjouskilpailuissa. Syrjimättömyys- ja tasapuolisuusvelvoitteiden vuoksi oman alueen yrityksiä tai maan muista osista tulevia yrityksiä ei saa asettaa etusijalle hankinnoissa. Kilpailun lisääntymisen ja markkinoiden avautumisen vuoksi myös ulkomaiset yritykset saavat myydä tavaroitaan ja palvelujaan tasapuolisin ehdoin kotimaisten yritysten kanssa.

Mikä on hankintayksikkö?

Hankintayksiköitä eli julkisia ostajia ovat hankintalain (6 §) mukaan:

- 1 Valtio, kunnat ja kaupungit, kuntayhtymät, kunnalliset liikelaitokset;
- 2 Evankelis-luterilainen kirkko ja ortodoksinen kirkko sekä niiden seurakunnat ja muut viranomaiset;
- 3 Valtion liikelaitokset;
- 4 Julkisoikeudelliset laitokset;
- 5 Ostaja, joka saa hankintaan hankintayksiköltä tukea yli puolet hankinnan arvosta.

Kuvataiteen hankinnassa hankintayksikkö voi olla esimerkiksi kaupungin rakennusvirasto tai kunnallinen taidemuseo.

Kuka on tarjoaja?

Tarjoaja on toimittaja, joka on jättänyt tarjouksen julkisen hankinnan toteuttamiseksi. Tarjoaja kuvataidehankinnassa on esimerkiksi kuvataiteilija taikka yritys tai yhteisö, joka edustaa häntä.

Minkä suuruisiin hankintoihin lakia sovelletaan?

Hankintalakia sovelletaan vain sellaisiin hankintoihin, joissa hankinnan arvo ylittää kansallisen tai EU-kynnysarvon. Kansallinen kynnyсарvo ylittyy, jos kyseessä on tavara- ja palveluhankinta, suunnittelukilpailu tai palveluja koskeva käyttöoikeussopimus, jonka ennakoitu arvo (ilman arvonlisäveroa) on 30 000 euroa tai enemmän (hankintalaki 15 §). EU-kynnysarvo ylittyy, jos hankinnan ennakoitu arvo on (ilman arvonlisäveroa):

- 1 137 000 euroa valtion keskushallintoviranomaisten tavara- ja palveluhankinnoissa;
- 2 211 000 euroa muiden hankintayksiköiden tavara- ja palveluhankinnoissa; sekä
- 3 5 278 000 euroa rakennusurakoissa ja käyttöoikeusurakoissa (hankintalaki 16 §).

Hankintayksikön on arvioitava hankinnan toteuttamistavasta riippumatta, mikä on suurin mahdollinen hankintakokonaisuuden arvo. EU-kynnysarvon ylittäviin hankintoihin on sovellettava osin tiukempia menettelyjä kuin kansallisissa hankinnoissa. Tarvittaessa hankinnan arvon määrittämiseksi asiassa on laadittava hintakartoitus – mahdollisesti laajastikin.

Hankinnan kokonaisarvo on laskettava kaikissa hankinnoissa, jotta tiedetään minkälaisia menettelyjä ja määräaikoja niissä on sovellettava. Hankinnan ennakoitua arvoa laskettaessa perusteena on käytettävä suurinta maksettavaa kokonaiskorvausta ilman arvonlisäveroa. Arvoa laskettaessa on otettava huomioon myös mahdolliset vaihtoehtoiset toteuttamistavat ja hankintasopimukseen sisältyvät optio- ja pidennysehdot sekä ehdokkaille tai tarjoajille maksettavat palkkiot tai maksut (hankintalaki 17 §). Näin on siitä huolimatta, tullaanko esim. optio-oikeutta käyttämään vai ei. Hankinnan arvon laskentaa koskevia säännöksiä on sovellettava kaikissa hankinnoissa. Ennakoidun arvon on pädeittävä vielä siinä vaiheessa, kun hankintayksikkö toimittaa hankintailmoituksen julkaistavaksi tai muuten aloittaa hankintamenettelyn. Huolellinen hankintayksikkö huomioi kuitenkin tiedossa olevat hinnanmuutokset jo hankinnan kokonaisarvoa laskettaessa. Hankinnan kilpailuttamista suositellaan epäselvissä tilanteissa tai tilanteissa, joissa hankinnan arvo jää vain hieman alle kynnyсарvon.

Hankintaa tulee arvioida hankintakokonaisuutena. Hankintaa ei saa keinotekoisesti jakaa eriin, osittaa tai laskea poikkeuksellisin menetelmin hankintalain säännösten soveltamisen välttämiseksi. Tavarahankintaa tai palveluhankintaa ei myöskään saa liittää rakennusurakkaan tai hankintoja muutoin yhdistellä keinotekoisesti (hankintalaki 20 §). Hankinnan pilkkoneen hankintayksikön tulee kyetä osoittamaan, että jakamisella on tarkoitus. Hankintojen jakaminen ei ole sinänsä kielletty, mutta jos hankinta toteutetaan samanaikaisesti erillisinä osina, on kaikkien osien ennakoitu arvo otettava huomioon koko hankintasopimuksen ennakoitua kokonaisarvoa laskettaessa. Tällöin näiden osien yhteenlaskettu arvo määrittää sen, miten hankinta tulee kilpailuttaa. Mikäli kokonaisarvo ylittää

kansallisen kynnsarvon tai EU-kynnsarvon, on jokaisen osan hankinnassa noudatettava kyseisen kynnsarvon ylittäviä hankintoja koskevia säännöksiä.

Taideteoksen hankintaa voitaneen yleensä pitää hankintalain mukaisena tavarahankintana. Taidehankinta voi olla myös palvelun hankkimista, esimerkiksi silloin kun hankitaan yhteisötaiteen projekti tai vaikkapa performanssi.

Eri hankintamenettelyt

Eri hankintamenettelyjen keskeinen sisältö on seuraavanlainen:

- Avoimeen menettelyyn voivat osallistua kaikki halukkaat toimittajat. Tällöin hankintayksikkö julkaisee hankinnasta julkisen hankintailmoituksen. Hankintailmoituksen ohella hankintayksikkö voi lähettää tarjouspyyntöjä soveliaiksi katsomilleen toimittajille.
- Rajoitetussa menettelyssä, neuvottelumenettelyssä ja kilpailullisessa neuvottelumenettelyssä hankintayksikkö voi ennalta rajata niiden ehdokkaiden määrää, jotka kutsutaan tarjousmenettelyyn. Rajoitetussa menettelyssä ainoastaan hankintayksikön valitsevat ehdokkaat voivat tehdä tarjouksen.
- Neuvottelumenettelyssä halukkaat toimittajat pyytävät hankintailmoituksen perusteella saada osallistua, jonka jälkeen hankintayksikkö neuvottelee hankintasopimuksen ehdoista valitsemiensa toimittajien kanssa.
- Kilpailullisella neuvottelumenettelyllä tarkoitetaan hankintamenettelyä, jossa hankintayksikkö julkaisee hankinnasta hankintailmoituksen ja johon kaikki toimittajat voivat pyytää saada osallistua. Tämän jälkeen hankintayksikkö neuvottelee menettelyyn hyväksytyjen ehdokkaiden kanssa löytääkseen yhden tai useamman ratkaisun, joka vastaa sen tarpeita ja jonka perusteella valittuja ehdokkaita pyydetään tekemään tarjouksensa.
- Suorahankinnasta on kyse, kun hankintayksikkö julkaisematta hankintailmoitusta valitsee menettelyyn mukaan yhden tai useamman toimittajan, jonka kanssa hankintayksikkö neuvottelee sopimuksen ehdoista.
- Puitejärjestelyllä tarkoitetaan yhden tai usean hankintayksikön ja yhden tai useamman toimittajan välistä sopimusta, jonka tarkoituksena on vahvistaa tietyn ajan kuluessa tehtäviä hankintasopimuksia koskevat ehdot, kuten hinnat ja suunnitellut määrät.

Riippumatta siitä, mihin menettelyyn päädytään tai mikä on hankinnan arvo, hankinnasta on tehtävä hankintapäätös. Päätös hakemusosoituksineen on annettava tiedoksi myös hylätyille tarjoajille. Useimpia julkisilla varoilla toteutettavia hankintoja koskee kilpailuttamisvelvoite, mutta hankintalain mukaan joissakin tapauksissa voidaan käyttää myös muita menettelytapoja. Jos hankintaa ei jostakin syystä kilpailuteta, hankintamenettelyn perusteet on syytä muuten dokumentoida mahdollisten valitusten varalta.

Kuvataiteen hankinnoissa käytetään yleensä hankintamenettelynä suorahankintaa, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Muista hankintalain mukaisista hankintamenettelyistä löytyy lisätietoa osoitteesta www.hankinnat.fi.

Taidehankinnan yleisin käytäntö: suorahankinta

Suorahankinnaksi kutsutaan sellaista hankintaa, jota ei kilpailuteta. Hankinnasta ei julkaista hankintailmoitusta HILMA-järjestelmässä, vaan hankintayksikkö valitsee menettelyyn mukaan yhden tai useamman tarjoajan, esimerkiksi kuvataiteilijan. Hankintayksikkö neuvottelee sitten tarjoajan tai tarjoajien kanssa sopimuksen ehdoista.

Suorahankinnan käyttömahdollisuudet ovat rajalliset. Kuvataiteen osalta suorahankinta on useimmiten mahdollista silloin, jos kansallinen kynnyksarvo alittuu (ns. pienhankinta) taikka kansallisen kynnyksarvon ylittyessä, jos muut edellytykset suorahankintaan täyttyvät.

Pienhankinnoilta edellytetään, että hankinnan arvo on vähäinen tai kilpailuttaminen on muutoin epätarkoituksenmukaista. Hankinnan vähäisyys on arvioitava hankintayksikön hankintavolyymien ja hankintojen luonteen pohjalta. Yleisesti ottaen kilpailuttamisen tarve on arvioitava tapauskohtaisesti. Alle 5 000 euron suuruisia (muita kuin sosiaali- ja terveysalan palveluhankintoja) voidaan pitää sellaisina, joissa kilpailuttaminen ei ole yleensä tarkoituksenmukaista. Pienhankinnan tekeminen on mahdollista esimerkiksi silloin, jos tarjouskilpailussa mahdollisesti saavutettavat paremmat hinta- tai muut ehdot eivät ilmeisesti ylitä kilpailun järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia. Pienhankinnoissa voi käyttää kevyempiä ja joustavampia menettelytapoja. Hankintoja ei saa keinotekoisesti pilkkoa pienhankinnoiksi.

Kuvataiteen osalta suorahankintaa voidaan käyttää kansallisen kynnyksarvon ylittyessäkin silloin, jos taiteellisista taikka yksinoikeuden suojaamiseen liittyvistä syistä ainoastaan tietty toimittaja voi valmistaa tai toimittaa hankittavan tavaran tai palvelun taikka ainoastaan tietty urakoitsija voi toteuttaa hankkeen. Taiteellista syytä suorahankinnan perusteena käsitellään tarkemmin jäljempänä.

Myös suorahankinnassa on muilta osin sovellettava hankintalakia, vaikka kilpailuttamista ei tarvitse tehdä. Hankinnassa tulee noudattaa esimerkiksi syrjimättömyyden ja tasa-
puolisen kohtelun periaatteita sekä tavoitella kokonaistaloudellista edullisuutta.

Päätös suorahankinnan käyttämisestä on perusteltava. Perusteluissa on viitattava suorahankintaa koskeviin hankintalain pykäliin, todettava perusteiden olemassaolo ja myös dokumentoitava perusteet asianmukaisesti. Hankintayksikön on myös jälkikäteen kyettävä perustelevaan ja näyttämään toteen, että sillä on ollut päätöstä tehdessään perusteet suorahankinnan tekemiselle.

Suorahankinta on erotettava tilauksista, joita hankintayksiköt tai niiden alaiset organisaatioon kuuluvat toimijat tekevät aiemmin kilpailutettujen sopimusten mukaisesti. Tilaukset ovat tällöin jo kilpailutettujen sopimusten laittamista täytäntöön, eivätkä itsenäisiä muutoksenhakukelpoisia päätöksiä.

Hankintalaissa (27–28 § ja 67 §) säädetään tilanteista, jolloin suorahankinnan käyttäminen on mahdollista:

- 1 avoimessa tai rajoitetussa menettelyssä ei ole saatu lainkaan ehdokkuushakemuksia (osallistumishakemuksia) tai tarjouksia taikka sopivia tarjouksia edellyttäen, että alkuperäisiä sopimusehtoja ei olennaisesti muuteta;
- 2 teknisistä tai taiteellisista taikka yksinoikeuden suojaamiseen liittyvistä syistä ainoastaan tietty toimittaja voi valmistaa tai toimittaa hankittavan tavaran tai palvelun taikka ainoastaan tietty urakoitsija voi toteuttaa hankkeen;
- 3 sopimuksen tekeminen suoraan yrityksen kanssa on välttämätöntä hankintayksiköstä riippumattomasta ennalta arvaamattomasta syyistä aiheutuneen äärimmäisen kiireen vuoksi;
- 4 tavara valmistetaan tai työ tehdään vain tutkimusta, kokeilua, tuotekehitystä tai tieteellistä tarkoitusta varten eikä valmistus tapahdu teollisesti tai tutkimus- ja kehittämiskustannusten kattamiseksi;
- 5 kysymys on raaka-ainemarkkinoilla noteeratut ja sieltä hankittavat tavarat (raaka-ainepörssi);
- 6 hankinta voidaan tehdä poikkeuksellisen edullisesti esimerkiksi toimittajan liiketoiminnan lopettamisen yhteydessä;

- 7 kysymyksessä on sääntömääräisen suunnittelukilpailun (ideakilpailun) jälkeen tapahtuva toteutussuunnittelusta vastaavan suunnittelijan valinta;
- 8 kysymyksessä on tavarahankinnan lisätilaus, palveluhankinnan lisäpalvelu tai lisäurakka alkuperäiseltä toimittajalta, jos toimittajan vaihtaminen aiheuttaisi laista tarkemmin ilmeneviä suhteettoman suuria teknisiä vaikeuksia, lisäkustannuksia ym. Sopimus tavaran lisätoimituksesta saa vain poikkeuksellisesti ylittää kolmen vuoden. Lisäpalveluja tai lisätöitä koskevan sopimuksen kokonaisarvo saa olla enintään 50 % alkuperäisen hankinnan arvosta;
- 9 kysymyksessä on palveluhankintaa tai rakennustyötä koskeva toisinto hankintalaissa mainitulla tavalla (hankintaoptiot) kolmen vuoden kuluessa alkuperäisen sopimuksen tekemisestä;
- 10 yksittäisissä sosiaali-, terveys- tai koulutuspalvelujen hankinnoissa perinteinen kilpailuttaminen tai toimittajan vaihtaminen olisi ilmeisen kohtuutonta tai erityisen epätarkoituksenmukaista asiakkaan kannalta merkittävän hoito- tai asiakassuhteen turvaamiseksi.

Taiteellinen syy suorahankinnan perusteluna

Kuvataidesektorilla taiteellisesta syystä tapahtuva hankinta on tärkein syy kilpailuttamisesta luopumiselle. Hankintalain mukaan taiteelliseen syyhyn voidaan vedota suorahankinnassa ainoastaan, jos vain tietty toimittaja voi toteuttaa hankinnan eli kukaan muu ei pysty tarjoamaan vastaavaa tavaraa tai palvelua.

Julius Parikka ja Panu Pöykkö (2011) katsovat, että suorahankinnalta edellytetään varsin vahvoja näyttöjä ”taiteellisuudesta”. Heidän mukaansa tällä tarkoitetaan ilmeisesti sitä, että kysymyksessä on tietty uniikki taideteos tai sitä, että pyrkimyksenä on saada jokin tietty taiteilija tekemään jokin tietty työ.

Sue Arrowsmithin (2005) mukaan suorahankinta edellyttää paitsi varsin vahvaa näyttöä teoksen ”taiteellisuudesta”, myös varsin korkeaa ”taiteellista tasoa”. Arrowsmith kysyy, että vaikka Picasso on varmasti taiteilijana ”uniikki”, voidaanko samaa sanoa esimerkiksi ”maakuntasarjan” taiteilijoista? Esimerkiksi moni taiteilija voisi maalata lähes samanlaisen henkilömuotokuvan, kun käyttöön annettaisiin samanlaiset välineet, valaistus ja muotokuvan kohde. Arrowsmith katsoo, että taiteellisin perustein tehtävässä suorahankinnassa ”vastaavan” tuotteen vaatimusten täytyy olla vähäisemmät. Käytännössä hankintayksiköllä on siis oikeus hankkia taiteellisia tuotteita ilman tarjouskilpailuja, kun ”kohtuullista” vastaavaa tuotetta ei ole saatavilla.

Oikeuskäytännön mukaan hankintalain suorahankinnan edellytyksiä on tulkittava suppeasti. Tämä tarkoittaa sitä, että taiteellisen syyn vuoksi tehtävältä suorahankinnalta edellytettäneen varsin vahvoja näyttöjä hankinnan taiteellisuudesta. Oikeuskäytäntöä taiteelliseen syyn arvioinnista ei ole tiedossamme.

Hankintayksikön kannattaakin toimia ”varman päälle” ja valita suorahankinnalla toteutettavaksi vain sellaisten toimittajien teoksia, joita voidaan pitää taiteellisesti korkeatasoisina taidemaailman kriteerein arvioituna.

Kilpailuttaminen

Kuvataiteessa hankintalain mukainen kilpailuttaminen on poikkeuksellista. Yleensä taidehankinnat tehdään suorahankintoina. Muiden tavaroiden ja palvelujen hankinnoissa kilpailuttaminen on kuitenkin normaali käytäntö. Kilpailuttamisella tarkoitetaan tavaran,

palvelun tai urakan hankintamenettelyä. Kilpailuttaminen alkaa tarvekartoituksella ja hankinnan määrittämisellä. Kun hankinnan kohde ja arvo on määritelty, päättää hankintayksikkö hankintamenettelyn muodosta. Hankintalaki velvoittaa kilpailuttamaan hankinnat laissa määritellyjä menettelyjä noudattaen. Hankintamenettelyn valinta perustuu paitsi hankinnan arvoon ja kynnyksarvon ylittymiseen myös hankinnan luonteeseen – palvelu vai tavara. Hankintayksikön tulee kilpailuttaa hankintansa siten, että säästöjä saavutetaan laadusta tinkimättä. Hankintalain mukaista kilpailuttamista ei tässä yhteydessä tarkastella tämän laajemmin.

Tarjouspyyntö suoramankinnassa

Hankintalaissa ei ole varsinaisia säännöksiä suoramankinnan menettelyistä. EU:n hankintadirektiivi näyttäisi kuitenkin edellyttävän, että suoramankinnassa noudatetaan tavallisen neuvottelumenettelyn prosessisäännöksiä. Hankintayksikön tulee esimerkiksi laatia jonkinlainen alustava kirjallinen tarjouspyyntö, ennen kuin hankintaan voidaan ryhtyä (Parikka & Pöykkylä 2011). Suoramankinnassa voidaan myös julkaista hankintailmoitus, mutta se ei ole pakollista. Suoramankinnassa käytettävää hankintailmoitusta käsitellään jäljempänä. EU-kynnyksarvon ylittävistä suoramankinnasta on joka tapauksessa tehtävä ns. jälki-ilmoitus hankintasopimuksen tekemisen jälkeen.

Tarjouspyyntö on tehtävä kirjallisesti. Tarjouspyynnössä pyydetään tarjoajia esittämään kirjallisesti ja määräaikaan mennessä tarjouksensa (hankintalaki 40 §). Lopullinen hankintasopimus on yleensä laadittava samoin ehdoin kuin mitä hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä on käytetty. Siten hankintailmoituksessa ja tarjouspyynnössä on tuotava esille kaikki ne ominaisuudet ja ehdot, joita hankintasopimuksessakin lopulliselta taideteokselta tai palvelulta taikka urakalta edellytetään.

Hyvän tarjouspyynnön tunnusmerkkejä

Hyvä tarjouspyyntö määrittelee sen, mitä halutaan hankkia ja miten. Se sisältää ainakin tarvittavat tiedot hankintamenettelyn vaiheista ja hankintaprosessista. Tarjouspyynnössä tulee kertoa hankintayksikön odotuksista. Mikä on hankinnan kohde? Milloin tarjous on jätettävä ja kuinka kauan sen tulee olla voimassa? Mihin tarjous toimitetaan? Tarjouspyynnössä kannattaa määritellä myös asiakirjat ja liitteet, jotka tarjoajan tulee toimittaa tarjouksensa mukana. Tarjosten käsittelyä helpottaa myös se, että muut ehdot, kuten esimerkiksi toimitus- ja maksuehdot sekä sovellettavat yleiset sopimusehdot on määritelty etukäteen riittävän kattavasti. Tarjouspyynnön sisällöstä säädetään tarkemmin hankintalain 7. ja 9. luvuissa.

Hyvä tarjouspyyntö ei ole kuitenkaan vain hankintayksiköitä varten. Myös tarjoajan, esimerkiksi taiteilijan, on tärkeää tietää ennen tarjouksen jättämistä hankinnan olennaiset ehdot. Hyvän taideteoksen tarjouspyynnön laatiminen vaatiikin sekä aikaa että taiteen ja rakentamisen tuntemusta.

Hankintalaki ei ota kantaa hankinnan sisältöön tai sen ehtoihin eikä siinä säädetä hankintasopimuksen toteuttamiseen ja valvontaan liittyvistä asioista. Hankintayksiköllä on siis suuri määräysvalta hankinnassa. Hankinnasta päättäessään hankintayksikkö määrittelee itse, mitä ostetaan ja minkälaisella laadulla, mutta hankittaville tavaroille tai palveluille asetettavilla vaatimuksilla ei saa pyrkiä suosimaan tai syrjimään tarjoajaa. Jos hankinnasta tehdään hankintailmoitus, hankintayksikön on ilmoitettava siinä vaatimuksistaan ja tarvittavista selvityksistä sekä muista perusteista ja säännöistä (hankintalaki 56 §).

Suorahankintaa koskeva hankintailmoitus

Suorahankinnasta voidaan myös tehdä hankintailmoitus. Niillä pyritään lisäämään suorahankintojen avoimuutta. Koska suorahankinta on poikkeus kilpailuttamisvelvollisuudesta, voi olla perusteltua tehdä ilmoitus myös hankinnoissa, joissa on tulkinnanvaraista, onko kyse hankintalainsäädännön tarkoittamasta suorahankinnasta.

Kansallisen kynnysarvon ja EU-kynnysarvon alittavien hankintojen osalta sovelletaan hankintayksiköiden omaa ohjeistusta. Hankinnat voidaan ilmoittaa HILMA:ssa.

EU-kynnysarvon ylittävistä suorahankinnasta voi ilmoittaa HILMA-järjestelmässä erillisellä ilmoituslomakkeella. HILMA-järjestelmän kautta ilmoitus lähetetään muiden EU-ilmoitusten tavoin Euroopan virallisen lehden sähköiseen täydennysosaan TED:iin. Ilmoituksen voi tehdä hankintapäätöksen jälkeen, mutta vähintään 14 päivää ennen hankintasopimuksen tekemistä (hankintalaki 35 § ja 79 §). Mikäli hankinta ylittää EU-kynnysarvon, hankintasopimuksen tekemisen jälkeen hankinnasta on joka tapauksessa tehtävä ns. jälki-ilmoitus.

Yritykset ja muut toimijat voivat seurata eurooppalaisia hankintoja koskevia ilmoituksia myös sähköisten tietoverkkojen välityksellä. TED-tietokannasta löytyvät yhteenvetotiedot kaikista niistä kynnysarvot ylittävistä julkisista hankinnoista, jotka on tehty EU-maissa ja GPA-sopimuksen solmineissa maissa.

Suorahankintailmoituksella on yhteys muutoksenhakuun ja valitusaikoihin. Ilmoituksen tekemisestä TED-tietokantaan alkaa 14 päivän mittainen muutoksenhaku-aika, jonka aikana hankintapäätös voidaan saattaa valituksella markkinaoikeuden tutkittavaksi. Mikäli hankintayksikkö on julkaissut vain jälki-ilmoituksen, muutoksenhaku-aika on 30 päivää. Jos ilmoitusta ei ole tehty, suorahankinnasta voi tehdä valituksen markkinaoikeuteen kuuden kuukauden kuluessa hankintasopimuksesta. Muutoksenhakua käsitellään tarkemmin jäljempänä.

Mikäli markkinaoikeus toteaa, ettei suorahankinnalle ole ollut hankintalain mukaisia perusteita, siitä voi olla hankintayksikölle jäljempänä kuvattuja oikeudellisia seuraamuksia. Ilmoituksen tekeminen onkin useissa tapauksissa suositeltavaa oikeudellisen epävarmuuden välttämiseksi. Säännös ei koske palveluja koskevia käyttöoikeussopimuksia.

Hankintapäätös

Hankintalain mukaan hankintayksikön on tehtävä ehdokkaan tai tarjoajan asemaan vaikuttavista ratkaisuistaan päätös, joka on perusteltava. Perustelujen on oltava niin yksityiskohtaiset, että päätöksen saanut asianosainen voi päätellä, että onko hankintayksikkö toiminut velvoittavan lainsäädännön mukaisesti (hankintalaki 73 §).

Hankintapäätöksestä tulee käydä ilmi valittu tarjous, tarjouksen valintaperuste, ja, mikäli kokonaistaloudellista edullisuutta on käytetty perusteena, sen arviointiperusteet. Hankintapäätös perusteluineen ja oikaisuohje sekä valitusosoite on annettava tiedoksi kaikille menettelyissä mukana olleille, mukaan lukien häviäjät, hylättyjen tarjousten tekijät ja ehdokkaat, jotka eivät saa mahdollisessa rajoitetussa menettelyssä tarjouspyyntöä. Hankintalaissa ei ole määräaikaa päätöksen tiedoksiannoille. Hyvän hallinnon periaatteiden mukaan päätös tulisi kuitenkin antaa tiedoksi mahdollisimman nopeasti. Tiedonanto voidaan tehdä myös sähköisesti.

Hankintasopimus

Hankintapäätöksen jälkeen hankintayksikön on tehtävä hankintasopimus. Hankintasopimuksella tarkoitetaan kirjallista sopimusta, joka on tehty yhden tai useamman hankintayksikön ja yhden tai usean toimittajan välillä ja jonka tarkoituksena on rakennusurakan toteuttaminen, tavaran hankinta tai palvelun suorittaminen taloudellista vastiketta vastaan (hankintalaki 5.1 §). Tarjouspyynnössä, hankintapäätöksessä tai päätöstä tiedoksi annettaessa on syytä mainita, että hankintasopimus syntyy vasta hankintasopimuksen allekirjoittamisella.

Sopijapuolet voivat itse määritellä sopimussuhteessaan sovellettavat sopimusehdot, mutta niihin voidaan haluttaessa liittää julkisten hankintojen uudet yleiset sopimusehdot (JYSE 2009). Niillä voidaan määritellä tavaran tai palvelun laadusta, sen valvonnasta sekä toimittajan velvollisuuksista.

Muutoksenhaku

Asianosainen voi tehdä hankintaoikaisun tai valituksen markkinaoikeuteen hankintapäätöksestä tai muusta hankintayksikön tekemästä ratkaisusta, jolla on vaikutusta ehdokkaan tai tarjoajan asemaan. Hankintalain esitöissä ja vakiintuneessa oikeuskäytännössä asianosaisena on pidetty alalla toimivaa yrittäjää, jolla olisi ollut mahdollisuus saada oma tarjouksensa hyväksytyksi oikein toteutetussa hankintamenettelyssä.

Oikeussuojakeinojen käyttäminen on sidottu em. määräaikoihin, minkä vuoksi asianosaisen tulee viipymättä tarkistaa saatuansa tiedon päätöksestä tai ratkaisusta, että päätös tai ratkaisu on tehty oikein.

Muutoksenhakua käsitellään ohessa vain yleisellä tasolla. Tarkempia ohjeita muutoksenhakuun kannattaa kysyä alan asiantuntijoilta.

Valitus markkinaoikeudelle ja sen vaikutus hankintasopimuksen tekemiseen

Hankintamenettelyssä tapahtuneesta virheestä voi valittaa markkinaoikeuteen. Valituksen kohteena on usein hankintayksikön tekemä päätös, mutta myös mistä tahansa muusta hankintayksikön toimenpiteestä, jolla on vaikutusta ehdokkaan tai tarjoajan asemaan, voidaan valittaa. Ns. pienhankinnoista eli kansallisen kynnyсарvon alittavista hankinnoista ei kuitenkaan voi tehdä valitusta. Valitus on tehtävä kirjallisesti määräajan kuluessa. Valittajan on ilmoitettava asian vireillepanosta myös hankintayksikölle. Valitukseen sovelletaan hankintalain lisäksi hallintolainkäyttölakia.

Muutoksenhaulla on vaikutuksia hankintasopimuksen tekemiseen. Jos EU-kynnyсарvon ylittävästä hankinnasta tehdään odotusaikana valitus markkinaoikeuteen, hankintayksikkö ei saa tehdä hankintasopimusta ennen oikeuden ratkaisua. EU-kynnyсарvon alittavissa hankinnoissa valituksen vireille tulolla ei ole samaa vaikutusta, vaan asianosaisen tulee vaatia markkinaoikeudelta hankintapäätöksen täytäntöönpanon väliaikaista keskeyttämistä (hankintalaki 90 ja 91 §).

Kansallisen tai EU-kynnyсарvon alittavissa hankinnoissa ei ole lain mukaista odotusaikaa ennen sopimuksen tekemistä. EU-kynnyсарvon ylittävässä hankinnoissa ja EU-kynnyсарvon ylittävässä suora hankinnoissa hankintayksikkö ei saa panna hankintasopimusta täytäntöön ennen kuin tietty odotusaika on kulunut siitä, kun ehdokas tai tarjoaja on saanut tai hänen katsotaan saaneen päätöksen ja valitusosoituksen tiedoksi. EU-kynnyсарvot ylittävässä hankinnoissa hankintapäätöksen ja muutoksenhakuohjeen tiedoksisäännistä

alkaa kulua 21 päivän odotusaika, jonka aikana hankintasopimusta ei saa tehdä. Suora-hankinnoissa määräaika on 14 päivää ilmoituksen julkaisemisesta TED-tietokannassa.

Hankintayksiköllä on mahdollisuus järjestää hankinta väliaikaisesti muutoksenhaun aikana. Hankintayksikkö voi tehdä väliaikaisen järjestelyn esim. hankintamenettelyyn osallistuneen toimittajan tai aikaisemman sopimuskumppaninsa kanssa.

Hankintaoikaisu

Valituksen lisäksi asianosaisilla on käytössään kevyempi menettely, ns. hankintaoikaisu. Hankintayksikkö voi ottaa hankintaoikaisun käsiteltäväkseen omasta aloitteestaan tai asianosaisen vaatimuksesta. Asianosaisen on esitettävä vaatimus tietyn ajan kuluessa siitä, kun asianosainen on saanut tiedon hankintayksikön päätöksestä tai muusta hankintamenettelyssä tehdystä ratkaisusta. Hankintaoikaisun vireille tulo ja käsittely eivät vaikuta siihen määräaikaan, jonka kuluessa asianosaisella on oikeus hakea muutosta valittamalla markkinaoikeuteen.

Hankintayksikkö voi hankintaoikaisun vuoksi tai omasta aloitteestaan poistaa virheellisen päätöksensä taikka peruuttaa muun hankintamenettelyssä tehdyn ratkaisun ja ratkaista asian uudelleen, jos päätös tai muu hankintamenettelyssä tehty ratkaisu perustuu virheeseen. Tarvittaessa hankintayksikön on keskeytettävä hankinta, mikäli virhettä ei voida korjata hankintaoikaisulla. Päätöstä tai ratkaisua ei kuitenkaan voida enää korjata hankintaoikaisuna, jos hankintasopimus on jo tehty.

Hankintalain vastaisen toiminnan seuraamukset

Mikäli hankintamenettely on ollut hankintalainsäädännön vastainen, markkinaoikeus voi:

- 1 kumota hankintayksikön päätöksen osaksi tai kokonaan;
- 2 kieltää hankintayksikköä soveltamasta hankintaa koskevassa asiakirjassa olevaa virheellistä kohtaa tai muuten noudattamasta virheellistä menettelyä;
- 3 velvoittaa hankintayksikön korjaamaan virheellisen menettelynsä;
- 4 määrätä hankintayksikön maksamaan hyvitysmaksun asianosaiselle, jolla olisi ollut todellinen mahdollisuus voittaa tarjouskilpailu virheettömässä menettelyssä.

EU-kynnysarvot ylittävässä hankinnassa markkinaoikeus voi edellä mainittujen seuraamusten lisäksi määrätä hankintayksikölle tehottomuusseuraamuksen, määrätä hankintayksikön maksamaan valtiolle seuraamusmaksun tai lyhentää hankintasopimuksen sopimuskauden päättymään määräämänsä ajan kuluttua (hankintalaki 94 §).

Valituksen tultua vireille markkinaoikeus voi kieltää, keskeyttää tai sallia hankintapäätöksen täytäntöönpanon taikka määrätä hankintamenettelyn muutoin keskeytettäväksi väliaikaisesti markkinaoikeuden käsittelyn ajaksi. Markkinaoikeus voi toimenpiteillään ainoastaan kumota tai estää virheelliseksi katsomansa menettelyn tai hankintapäätöksen toimeenpanon. Se ei voi esimerkiksi määrätä hankintayksikköä valitsemaan tiettyä tarjoajaa valitun tarjoajan asemesta. Markkinaoikeus voi asettaa päätöksensä tehosteeksi myös uhkasakon, joka voidaan tuomita maksettavaksi, jos hankintayksikkö ei noudata markkinaoikeuden päätöstä.

Hyvitysmaksu tulee kyseeseen silloin, kun markkinaoikeuden muu toimenpide saattaisi aiheuttaa hankintayksikölle, muiden oikeuksille tai yleisen edun kannalta suurempaa haittaa kuin toimenpiteen edut olisivat taikka jos valitus on pantu vireille vasta hankintasopi-

muksen tekemisen jälkeen. Käytännössä hyvitysmaksu määrätään usein tilanteissa, joissa hankintasopimus on jo tehty. Hyvitysmaksun määräämisen edellytyksenä on, että hankintamenettelyssä on tapahtunut virhe ja että ilman tätä virhettä hakijalla olisi ollut todellinen mahdollisuus päästä hankinnan toimittajaksi. Jotta hyvitysmaksu voidaan määrätä, molempien edellytysten tulee täytyä. Hyvitysmaksua ei kuitenkaan ole voitu käytännössä määrätä laittomassa suorahankinnassa, koska asianosaisten on ollut mahdoton näyttää toteen, että heillä olisi voinut olla ”todellinen mahdollisuus” voittaa tarjouskilpailu virheettömässä menettelyssä.

Suorahankintojen tarjoajien oikeusturvaa vahvistettiin vuoden 2010 lainuudistuksen yhteydessä. Markkinaoikeus voi nykyisin todeta hankintasopimuksen tehottomaksi, jos suorahankinta on tehty ilman lainmukaisia perusteita eikä hankinnasta ole ilmoitettu lainmukaisella tavalla. Jos markkinaoikeus julistaa sopimuksen tehottomaksi, valittu toimittaja ei voi vaatia virheellisesti toimineelta hankintayksiköltä korvausta esim. investoinneistaan sopimukseen. Vahingonkorvausta olisi tällöin haettava toimivaltaisesta käräjäoikeudesta. Vaikka tehottomuusseuraus on ankaruudessaan hyvin epätodennäköinen seuraamus, taiteilijan on syytä varmistaa ennen investointien tekemistä, että hankintayksikkö on tehnyt em. jälki-ilmoituksen HILMA-järjestelmään ja että sitä koskeva valitusaika on kulunut umpeen.

Hankintalaissa säädetään myös vahingonkorvausvastuusta. Se, joka on hankintasääntelyn vastaisella menettelyllä aiheuttanut ehdokkaalle, tarjoajalle tai toimittajalle vahinkoa, on velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon. Vahingolla tarkoitetaan kaikenlaisia vahinkoja, mutta saadakseen aiheutuneen vahingon korvatuksi, vahinkoa kärsineen osapuolen tulee voida osoittaa, että asiassa on menetelty virheellisesti ja se, että virheettömässä hänellä olisi ollut todellinen mahdollisuus voittaa kilpailutus itselleen. Markkinaoikeus ei käsittele vahingonkorvausasioita, vaan asia tulee tarvittaessa saattaa toimivaltaisen käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Lisäksi on hyvä muistaa, että hankintalain vahingonkorvausta koskeva säännös ei koske tapauksia, jotka liittyvät esim. toisen osapuolen sopimusrikkomukseen. Hankintalain vahingonkorvaussäännös koskee ainoastaan hankintamenetelystä aiheutuneita vahinkoja. Muusta syystä aiheutuneita vahinkoja arvioidaan yleisten vahingonkorvausnormien mukaan.

Lähteet

Arrowsmith, Sue 2005: The Law of Public and Utilities Procurement, Lontoo.

HILMA-hankintailmoitukset: <http://www.hankintailmoitukset.fi/fi/>

Laki julkisista hankinnoista <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070348> 16.12.2012

Oksanen Antero 2010: hankintaohjeita

<http://www.hankinnat.fi/fi/malleja-ja-lainsaadantoa/hankintaohjeita/Sivut/default.aspx>

TED: <http://ted.europa.eu/>

Parikka, Julius ja Pöykkö, Panu 2011: Suorahankinta julkisissa hankinnoissa: Onko se koskaan mahdollinen? <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/asiantuntijakirjoitukset/7690>

Pekkala, Elise ja Pohjonen, Mika 2012: Hankintojen kilpailuttaminen ja sopimusehdot, Helsinki. www.hankinnat.fi

Kuvataidenäkökulmia prosentti taiteeseen -periaatteen toteuttamiseen

Petri Kaverma

Tässä artikkelissa avataan kuvataiteen näkökulmaa prosenttitaiteeseen ja taiteen ja taiteilijan voimakkaasti kehittyvään rooliin osana rakennettua ympäristöä sekä analysoidaan taiteilijaidentiteetin olemusta.

Rakentamisessa on aina kyse yhteistyöstä. Onnistuneen yhteistyön edellytys on osapuolten keskinäinen kunnioitus sekä toistensa työtapojen ja -prosessien tuntemus. Taiteilijat kokevat usein, että yksinomaan heidän olisi omaksuttava työhönsä rakennusprosessissa vaadittavia käytäntöjä ja opittava rakennusprosessin käsitteet. Vastavuoroisuus ei tunnu toteutuvan kuvataiteilijoiden näkemyksiä arvostavalla tavalla ja tämä puolestaan aiheuttaa kuvataiteilijoiden parissa turhiakin ennakkoluuloja ja perusteetonta vastahakoisuutta.

Yhteistoiminnan ajatus toteutuu vajavaisesti jos kuvataiteilija nähdään osapuolena, jolla on vain rajattu rooli rakennustuotantoprosessien koristajana tai somistajana, kuten perinteisessä mallissa on ollut tapana ajatella. Kuvataiteella voisi olla nykyistä paljon enemmän annettavaa siihen kuvastoon ja sanastoon, jolla ympäristöämme muokataan. Kuvataiteilijan työprosessien tunteminen on muiden tahojen parissa erityisen puutteellista varsinkin taiteen uusien alueiden ollessa kyseessä. Taiteilijan työn erityislaadun ymmärtäminen ei ole mahdollista ilman rakennustuotantoprosessien eri osapuolten valistamista. Toisaalta myös taiteilijat tarvitsevat koulutusta osatakseen soveltaa ammattitaitoaan rakentamiseen ja suunnitteluun.

Yleistä: taiteilijaidentiteetti – suunnitteluympäristöt

Erilaisissa julkisen taiteen ja prosenttitaidehankkeissa ollaan tekemisissä yhteisen ympäristön kanssa, johon kohdistuu moninaisia odotuksia ja paineita niin taiteilijoiden kuin myös tilaajatahon suunnalta. Julkisen taiteen tulisi täyttää lukuisat siltä vaadittavat ominaisuudet. Sen odotetaan olevan ennen kaikkea turvallista ja yleisesti hyväksyttyä. Taide ei myöskään saisi aiheuttaa negatiivisia reaktioita. Samanaikaisesti taiteelta odotetaan kuitenkin tiettyä arjesta kohottavaa näyttävyyttä, yllätyksellisyyttä ja elämyksellisyyttä, joka tuo lisäarvoa ympäristöön. Tällaisessa tilanteessa julkiseen taiteeseen kohdistuu valtavia ja usein myös epärealistisia odotuksia. Taide herättää kysymyksiä ja ristiriitoja, joiden ratkaisemismalleihin tulisi paneutua esimerkiksi avoimen julkisen keskustelun ja yhteisön osallistamisen kautta.

Kuvataiteilijan näkökulmasta prosenttitaide on taiteilijaidentiteettikysymys. Perinteisellä tavalla työskentelevät taiteilijat kokevat julkisen taiteen parissa työskennellessään joutuvansa tekemisiin sellaisen problematiikan kanssa, joilla ei ole kosketuspintaa niiden kysymysten kanssa, joita he ovat muussa taiteellisessa työssään ratkaisemassa. Taiteilijalla on ikään kuin kaksi erillistä ja toisistaan poikkeavaa työskentelyä: ”oma” työ ja julkinen ”rahatyö”, jota tehdään, jotta oma työ saataisiin rahoitetuksi. Julkisen taiteen kysymykset

koetaan vähemmän kiinnostavina ja jopa omaa ilmaisua rajoittavina. Tämän tyyppinen asennoituminen ei edistä yhteistoimintaa, jota rakennusprosesseissa tarvittaisiin.

Prosenttitaidehankkeita on kyettävä arvioimaan ja kehittämään myös edellä kuvattua kuvataiteilijoiden ennakkosasennoitumista vasten. Prosenttitaide on saatava taiteilijoita houkuttelevaksi. Siihen ei riitä ylhäältä annettu määräys, joka mukaan prosenttitaiteen olisi oltava tulevaisuudessa osa kuvataiteilijan ”pakkoansaintalogiikkaa”. Tämä on yleinen pelko ja oletus, jonka moni taiteilija on tuonut esille tämän selvitystyön kuluessa. Prosenttitaiteen tekemisen tulisi motivoida taiteilijaa sisällöllisesti. Yksi mahdollinen sisältö voisi olla eettisen ulottuvuuden nostaminen julkisen taiteen kriteeriksi, johon palataan tämän kirjoituksen lopussa.

Kyse on yhtäältä taiteilijoiden uskottavuudesta, toisaalta taas siitä, että taiteilijoita tulisi kannustaa kohtaamaan prosenttiperiaatteen toteutumisessa avautuvat uudet tehtävät ja haasteet ammattikunnalleen ominaisilla keinoilla. Toimintastrategian tulee olla kaksisuuntainen. Yhtäältä kuvataiteilijoiden olisi järkevällä tavalla integroitava työskentelykäytäntöihinsä sellaisia osa-alueita, joiden avulla he pystyisivät osallistumaan suunnitteluprojekteihin konkreettisesti. Toisaalta heidän pitäisi kyetä levittämään ymmärrystä kuvataiteilijoiden ammattikunnan työn luonteen erityisyydestä.

Tavoitteena taiteen nivomisessa osaksi rakennettua ympäristöä tulee aina olla se, että vastaanottaja/kokija itse oivaltaa jotakin eikä tietynlaisilla odotuksilla ladatun yleisen mielipiteen miellyttäminen. Taidevalintoja tehtäessä pitäisi antaa tilaa myös ”toisinajattelulle”. Stereotyyppisten odotusten ja vaatimusten ristipaineessa taiteesta harvoin tulee kiinnostavaa tai yhteisöä elähdyttävää ja vilkasta keskustelua herättävää.

Taiteilijan on helpompi toimia osana rakennushanketta, jos hän käyttää työssään perinteisiä kuvataiteen ilmaisuvälineitä kuten maalausta tai kuvanveistoa monien muiden nykytaiteen menetelmien sijasta. Kuvataiteen rooli rakennuksessa ja rakennetussa ympäristössä voi kuitenkin olla hyvin moninainen: jo itse rakennus voi olla arkkitehtoninen kokonaisuus, jossa kuvataiteen rooli on avustava tai sille ei ole edes tarvetta. Tällainen rakennus on vaikkapa Le Corbusierin Ronchampin kappeli, joka on vapaiden betonimuotojen ilottelua. Toinen ääripää on taiteilijalle tehty tilaus, jossa hän saa esimerkiksi tutkia kaupunkitilaa, etsiä sen mahdollisuuksia tai piiloon jääneitä ominaisuuksia ja kehittää ajatuksia paikan uudistamiseksi tai sen merkityksen esiin nostamiseksi. Tässä tilanteessa arkkitehti ei ehkä ole lainkaan mukana tai hän on prosessissa vain avustavana tahona. Suurin osa taiteen ja arkkitehtuurin kohtaamisista asettuu kuitenkin näiden ääripäiden välille.

Kuvataiteilijoiden ja taidehistorioitsijoiden nykyisten näkemysten mukaan taidetta ei ole pelkästään monumentti – sitä voi olla jopa pätkä katua, valaisu- tai vaikkapa ilmastointiputkisuunnitelma. Taiteilijoiden läsnäolo suunnitteluprosesseissa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tekisi mahdolliseksi sijoittaa rakennettuun ympäristöön aivan uudenlaisia taiteellisia innovaatioita. Tämä avaisi myös kanavia taiteen käytölle isojen kokonaisuusien innovoinnissa ja laajentaisi käsitystä taiteen roolista rakennetussa ympäristössä. Tämä liittyy asioiden nimeämiseen, sillä taiteilijoiden tehtävänä on myös arvioida terminologiaa uudelleen. Laajennetun taidekäsitteiden ymmärtämiseksi tarvitaan uusia termejä ja käsitteitä, jotka vakiinnuttavat uudet toimintamallit taiteen sanastoon.

Rakennusprosessien monimutkaisuudesta johtuen tilaajalla/rakennuttajaosapuolella ei ole useinkaan mahdollisuutta syventyä taiteeseen ja sen tuoreimpiin innovaatioihin. Näitä innovaatioita voitaisiin jo nyt käyttää menestyksellisesti osana rakennettua ympäristöä. Kokonainen katu tai ilmastointiputkijärjestelmä voitaisiin jo nyt nähdä ja kokea taideteoksena, jos tällaiselle teokselle vain annettaisiin mahdollisuus. Koska tieto taiteen uusista mahdollisuuksista ei ole yhteiskunnassamme riittävästi sisäistetty, tilataan taidetta, joka jo

valmiiksi tunnustetaan taiteeksi. Tämän kehityksen seurauksena ympäristön taidemaisema yksipuolistuu ja muuttuu ennalta arvattavaksi.

Prosentti taiteeseen -periaatteen toteuttamisessa on kyse myös taiteilijan työllistymisestä. Työllistymisen myötä voisi syntyä merkittäviä taloudellisia säästöjä aivan luonnostaan. Korkealaatuisen prosenttitaide -kulttuurin vallitessa taiteilijat tarvitsisivat vähemmän apurahoja tai työllisyystukea, samalla kun heillä olisi järkeviä tapoja työllistyä suunnitteluprosesseihin. Kysymys on täten paljon laajemmasta kokonaisuudesta kuin taiteilijaidentiteetistä. Taiteilijan ammatin arvostukseen liittyvien seikkojen lisäksi siihen sisältyy taiteellisen työn hinnoittelu, työllistyminen ja uusien ja laajempien kokonaisuuksien ymmärtäminen taiteena.

Kuvataiteen suhde suunnitteluun ja % -taidehankkeisiin

Taiteella ja taiteilijoilla on valtava potentiaali ja näkyvyys, joita olisi syytä käyttää hyväksi paljon nykyistä monipuolisemmin. Taiteilijat eivät kuitenkaan ole saavuttaneet ansaitsemaansa arvostusta ammattikuntana, vaikka taidetta sinänsä arvostetaan. Tähän kehitykseen on monia syitä ja osaltaan tähän on vaikuttanut taiteilijoitten sisäinen kiltajärjestelmä, joka on ajanut tietyn, kapean ammattikillan etuja kun taas koko laajan ammattikunnan etujen ajaminen on unohtunut asemasotimisen tiimellyksessä. Taiteilijoihin voidaan yleisen näkemyksen mukaan luottaa kenties yksilöinä, muttei ammattikuntana.

Taiteen näkyvyys on ollut lähinnä yksilöiden näkyvyyttä, ja asiat ovat edenneet vahvojen ja itseään esille tuovien taiteilijayksilöiden kautta. Tällaisten käytännöiksi muodostuneiden tapojen purkamista tulisi edistää myös valtion käytettävissä olevin keinoin. Taiteilijoitten tulee oppia vastaamaan prosenttiperiaatehankkeiden haasteisiin ammattiyhteisönä. Näin he voivat itse parhaiten vaikuttaa ammattikuvansa ja -identiteettinsä uudistamiseen.

Fine art/vapaan taiteen -osa-alueen tulee yhtäältä omaksua työkäytäntöihinsä suunnittelupuolen metodeja ja argumentteja. Toisaalta taas rakennuspuolen tulisi oppia käsittelemään, mitkä ovat kuvataiteilijoiden ydinosaamisalueita. Keskinäinen kunnioitus ja arvostus syntyvät kun ymmärretään toisen osapuolen vahvuudet ja työn merkitys. Muussa tapauksessa eri alat jatkavat eriytymistään ja tietotaidosta tulee yhä sektorikohtaisempaa.

Monialainen yhteistyö on uudenlaisen taiteilijakuvan muodostumisen kannalta olennaista. Ihanteena olisi moniammatillinen suunnitteluryhmä, johon kuuluisi ammattilaisia sosiaalityöntekijöistä suunnittelijoihin. Tällaisessa tilanteessa ideoiden ja ratkaisumallien tuottamisesta vastaisi koko moniammatillinen yhteisö, jossa eri osapuolten työn yhteensovittamiseen tottunut arkkitehti olisi kuvataiteilijan paras kumppani. Moniammatillinen suunnitteluryhmä voi olla osuuskunta tai joku muu yhteisö, jonka sisäinen hierarkia on tasa-arvoinen.

Ulkomaisten projektien ja kilpailujen vetäjiksi on usein kutsuttu nimekkäitä henkilöitä, joilta on samalla vaadittu moniammatillisten ja -tieteisten ryhmien perustamista. Moniammatillinen yhteisö voisi kenties parhaiten vakuuttaa rakennuttajan siitä, että taide tuo lisäarvoa kohteeseen. Tällaisesta toiminnasta esimerkkinä on suunnitteluyritys WSP Finland, jonka toimistossa työskentelee muun muassa taiteilijoita, muotoilijoita ja sosiologeja.

Kuvataiteellisen toiminnan tulee olla oivaltavaa ja tähän liittyy myös terve, kriittinen omien havaintojen analysointi. Tämän asenteen kuvataiteilija voi tuoda mukanaan myös suunnitteluympäristöihin. Taiteilija voi toimia monella eri tavalla neuvonantajana tai sovittelijana. Hän etsii ympäristöstä kohteita, joissa on käyttämätöntä energiaa tai mahdollisia häiriötekijöitä, joihin tulisi kiinnittää huomiota. Tällöin taiteilijan panos voi

konkretisoitua taiteen tuottamisen sijaan vaikkapa erilaisina neuvonpitoina ongelmakoh-
tien ratkaisemiseksi.

Taiteilija voi olla monella tapaa läsnä hankkeessa jo ennen kuin rakennettua ympäristöä
on edes olemassa. Näkemykset ja havainnot eivät välttämättä aina tulostu konkreettisiksi
taideteoksiksi, mutta ne voivat sen sijaan tulostua toiminnaksi, joiden luonne ja ulko-
muoto voisi olla jotain aivan muuta, mitä ympäristöissämme olemme tottuneet näkemään
tai kokemaan.

Taiteilijan koulutuksesta

Kuvataiteilijoitten on tiedettävä, miten ammatin harjoittamiseen liittyviä asioita voidaan
edistää ja viedä eteenpäin. Tähän he tarvitsevat koulutusta. Koulutusta tarvitsisivat myös
tilaaja/suunnittelijapuoli, jotta he saisivat vastavuoroisesti työkaluja ymmärtää nykytai-
detta ja kuvataiteilijoiden kieltä. Arkiympäristön ”silmien” avaaminen onkin kuvataiteelle
aina suuri ja vaikea tehtävä.

Taiteilijan koulutus on iso koulutuspoliittinen kysymys, joka koskettaa opetus- ja kult-
tuuriministeriötä mitä suurimmassa määrin. Ajatukset ja siunaukset erilaisille taideyliopis-
tojen yhteenliittymille lienevät lähteneet siitä, että taidetta on ensin ajateltu teollisuuden
ja muotoilun kautta. Näin on tapahtunut muun muassa Aalto-yliopistossa. Nyt prosent-
tiperiaatteessa oivalletaan suuri mahdollisuus, joka liittyy arkkitehtuurin ja kuvataiteen
väliseen vuoropuheluun. Tästä teollisuuden/muotoilun ja taiteen dialogista voi hyvinkin
tulevaisuudessa tulla perinteisen taiteilijakoulutuksen kanssa tasaveroisesti kilpaileva kou-
lutussuuntaus.

Taideyliopistoihin tarvitaan perinteiset yliopistorajat ylittäviä kursseja, jotta opetus ei
poteroituisi. Taideyliopistojen yhteistyö voi tosin jo itsessään synnyttää uusia toimintata-
poja ja uudenlaista taidetta. Esimerkiksi Joo-sopimus on toiminut taidekorkeakoulujen
välillä jo noin 15 vuotta, mutta yliopistojen sisäinen kilpailu vaikeuttaa yhä rajojen ylittä-
mistä.

Tulevaisuudessa kilpailuetu voi hyvinkin olla se, että nuoret ajattelevat pragmaattisesti
ja työorientoituvasti. Heille tällainen ajattelumalli voi olla aivan uudenlainen lähtökohta,
sillä ”vapaana taiteilijana” oleminen ei ehkä tulevaisuudessa olekaan enää ihanne. Muut-
tuvassa maailmassa muissa kuin vapaan taiteen ympäristöissä toimiminen avaakin aivan
uudenlaisia mahdollisuuksia taiteelliselle työskentelylle. Edellytykset toimia kuvataiteen
kentällä ovat jo nyt kovin ahtaita. Ehkä olemme vasta kehityksen alkupäässä, jonka merkit
ovat jo nähtävissä paineena kuvataiteilijan ammattikuvan uudelleen arvioimiseen.

Arkkitehtuuri ja design ovat jo nyt tiiviisti tekemisissä keskenään samalla kun fine
art/vapaa taide uhkaa jäädä yksinäiseksi saarekkeeksi. Tilanne on fine art/vapaan tai-
teen kannalta ristiriitainen, sillä juuri tältä puolelta tulee jatkuvasti raikkaita ja tuoreita
teosehdotuksia, mutta ne jäävät suunnittelu- ja neuvottelutaitojen puuttumisen vuoksi
tulostumatta teoksiksi. Toisaalta rakennusalan kansainvälistyvät liiketoimintamallit ja
monimutkaistuvat toteuttamisprosessit uhkaavat supistaa kaikkien luovien alojen osuuden
rakennetun ympäristön hankkeissa entistä rajatummalle alueelle.

Jotta prosesseissa ei korostuisi pelkästään hyvä suunnittelu- tai neuvottelutaito vaan
myös relevanssi kuvataiteen kentällä, tulisi fine art/vapaan taiteen -koulutusala kehiti-
tää. Tässä olisi otettava huomioon myös alan lukuisat erityispiirteet ja vaatimukset,
jotka on syytä erikseen purkaa ja analysoida. Ilman fine art/vapaan taiteen -osa-alueen
aktiivista mukana oloa jää prosentti taiteeseen -periaatteen toteutuminen kaikilla tasoil-
laan vajavaiseksi.

Taidekonsultointi

Kaupunkitila on kokonaisuus. Se on aina eräänlainen kokonaistaideteos. Erilaisilla ohjelmilla on saavutettu tuloksia, joissa taitelijoilla ja taiteella on ollut aina oma tärkeä roolinsa. Tällaisissa ohjelmissa korostuu taidetta ja tilaaja/rakennuttajaosapuolen kieltä ymmärtävän konsultin rooli. Taidekonsultti toimii tilaajan ja taiteilijan välissä. Ideaalitilanteessa osapuolille jää aikaa ja energiaa heidän omien päätehtäviensä hoitamiseen, jolloin konsultti hoitaa sopimusten laatimisen ja neuvonpidon osapuolten välillä. Onnistuneen taidekonsultoinnin rooli on lopputuloksen kannalta jokseenkin näkymätön mutta prosessin kannalta sitäkin olennaisempi.

Taidekonsultoinnin suhteen haastatteluryhmä oli periaatteessa myönteinen, mutta konsultoinnin sisältöjä ja merkityksiä tulisi hahmottaa sen tuottaman kulttuurisen lisäarvon perusteella. Konsultoinnilla ei ole kulttuurisen lisäarvon kannalta merkitystä, mikäli konsultointi tuottaa pelkästään uusia ansaintamahdollisuuksia taidekonsultille, muttei mainittavaa lisäarvoa itse kuvataiteeseen/visuaaliseen kulttuuriin tai rakennettuun ympäristöön. Tällainen lisäarvo voisi olla vaikkapa taidemaiseman monipuolistuminen, rakennetun ympäristön visuaalinen rikastuminen ja uusien työ- ja ansaintamahdollisuuksien avautuminen kuvataiteilijoille.

Uudet eettiset ulottuvuudet ja laatusertifikaatit

Taiteen eettisiä ulottuvuuksia tulee korostaa – taiteellista, luovaa työtä ei tehdä vain taiteen itsensä vuoksi. Tällainen ajattelu voitaisiin liittää rakennuttajien yhteiskuntasuhteiden hoitamiseen, ja malleja tällaisen ajattelun juurruttamiseksi tulee valtion toimesta tukea voimakkaasti.

Hyvien käytäntöjen levittämiseksi voidaan tehdä nostoja ja sertifiointeja sellaisista prosesseista, jotka jo nyt tekevät tätä asiaa hyvin. Valtio voi toimillaan olla tukena sellaisen järjestelmän luomisessa, jonka avulla rakennuttaja tai tilaaja saa tietyn leiman tai oikeuden käyttää ”taidemyönteisyssertifikaattia”. Tällainen sertifikaatti osoittaisi, että rakennuttaja tai tilaaja toimii ja hoitaa asioitaan prosentitaidemyönteisesti (vrt. ympäristö-, työhyvinvointi-, hiilijalanjälki- ym. sertifikaatit). Taiteen edistämisen sertifikaatti olisi laatuleima, jonka saisi kun olisi täyttänyt ne standardit, joihin prosentitaideteossa pyritään. Tätä kieltä rakennuttaja- ja tilaajapiireissä ymmärretään.

Erilaiset lähipalvelut ja eettiset toimintaperiaatteet tulevat vaikuttamaan ihmisten valintoihin yhä enemmän. Ne ovat tulevaisuudessa merkittäviä asioita kenelle tahansa – myös muille kuin ekologisesti suuntautuneille vähemmistöille. Mitä enemmän yritys pystyy tuomaan esille eettisiä valintojaan, sitä enemmän se pystyy vaikuttamaan myös muiden tekemiin ratkaisuihin. Yritys pystyy myös markkinoimaan tällä tavoin itseään. Eettiset perusteet voivat tulevaisuudessa olla kriteeri, jonka perusteella valitaan jokin tietty rakennuttaja jollekin tietylle alueelle. Yritysetiikan tasoa voidaan tällä tavoin nostaa ja siihen tulee myös valtion ohjauksella vaikuttaa. SMETA-auditoinnit ovat jo käynnissä Suomessa. (SMETA tarkastelee mm. yritysten hallintajärjestelmiä ja niiden käyttöönottoa, alihankintaa ja kotona työskentelyä sekä ympäristöön liittyviä asioita).

Taiteilijoitte ja rakennusalan työikäntöjä tulee valtion toimin tarkastella kriittisesti. Työkäytäntöjä voidaan tehdä läpinäkyviksi ja näiden kahden eri osa-alueen käytäntöjä voidaan verrata keskenään. Valtion toimin voidaan selvittää ja tuoda esille, miten paljon

esimerkiksi harmaa talous syö yhteiskunnan varoja ja verrata tätä siihen, miten paljon taiteilijoitten luovan työn tukeminen valtiolle maksaa.

Taiteilijat huomioivat työssään yhä enemmän erilaisia eettisiä näkökulmia. Taiteen ja taiteilijan läsnäolo yrityksessä kuvastaa tulevaisuudessa entistä voimakkaammin ja selkeämmin yrityksen toiminnan korkeaa moraaliala, etiikkaa ja yhteiskuntavastuuta. Tätä kehitystä valtion tulee sen käytettävissä olevin keinoin tukea ja edistää.

Lähteet

Tämä artikkeli pohjautuu pääkohdiltaan haastattelujen purkuun ja alaa koskevan relevanttiin tutkimuskirjallisuuteen.

Artikkelia varten on haastateltu seuraavia henkilöitä:

kuvataiteilijat Minna Heikinaho, Vesa-Pekka Rannikko, Jaakko Niemelä ja Hannu Aaltonen,
Kuvataideakatemia dekaani Markus Konttinen, arkkitehti Klas Fontell,
FRAME:n ma. asiamies Petra Havu sekä
Suomen Taiteilijaseuran vs. toiminnanjohtaja Sari Nokkanen.

Pohjoismaiset mallit - taidehankinnat, taide osana rakentamista ja prosenttiperiaatteen käytännöt

Erja Väyrynen

Suomalaisessa prosenttiperiaatetta tai julkista taidetta koskevassa keskustelussa esimerkiksi hyvästä, jopa ideaalista, valtiollisesta mallista nostetaan monesti esiin Ruotsin Statens Konstråd. Sen ansioiksi luetaan varsinkin malli tukea taiteilijaa työssään, joko teoksen tekijänä tai ammattitaitoaan toisen taiteilijan puolesta käyttävänä projektinjohtajana. Valtion budjetin kautta turvattu rahoitus mainitaan myös usein. Konstråd:in toiminta onkin yksi Euroopan vanhimmista ja vakiintuneimmista valtiollisista julkisen taiteen toteuttamismalleista.

Myös Norja on ratkaissut prosenttiperiaatteen ja valtiolähtöisen julkisen taiteen tehtävään erikoistuneella virastolla. Tanskan ja Suomen hallinnot muistuttavat rakenteiltaan eniten toisiaan: keskeisenä toimijana ovat omat toimikunnat osana taidehallintoa. Yhteistä Tanskalle ja Suomelle ovat myös parhaillaan käynnissä olevat suuret, valtion taidehallintoakin koskevat muutokset.

Rakenteesta riippumatta yhteistä pohjoismaisille malleille ja toiminnan perusteille on tavoite taiteen demokratiasta ja demokratisoinnista. Julkisin varoin julkiseen ympäristöön tuotettu taide halutaan saada kenen tahansa tavoitettavaksi, maantieteellisesti tasaisesti jakautuneena, tulevien käyttäjien osallisuutta taiteen valintaprosessiin nivottuna. Määrätietoinen julkinen rahoitus on myös taidepoliittinen keino tuoda esiin taiteen erilaisia muotoja ja lajeja. Ja myös tapa työllistää taiteilijoita; Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa myös konsultointitehtävien muodossa.

Ruotsi: Statens konstråd

Statens konstråd perustettiin 1937. Sen perustehtävänä on ollut, ja on edelleen, hankkia ja sijoittaa tilattua ja paikkaan sidottua, pysyvää aikalaidetta valtionhallinnon toimintoihin, kiinteistöihin ja ympäristöihin. Konstråd on Ruotsin suurin taiteen tilaaja, sen kokoelma muodostaa oman valtion taideteoskokoelmansa.

Konstrådin perustaminen nivoutuu Ruotsissa prosenttiperiaatteen historiaan. Toiminnan ensimmäisenä vuosikymmenenä jokaisessa valtion rakennushankkeessa varattiin noin prosentin summa taiteelle – summa vahvistettiin joka kerta erikseen. Vuonna 1947 asia ratkaistiin siten, että valtion budjettiin varattiin yksi kiinteä, isompi määräraha teosten, ja myös Konstrådin toiminnan, rahoittamiseksi. Vuonna 1984 toimintaan ja teoksiin budjetoitu määräraha nostettiin tasolle, joka vastasi noin 1 % (n. 23 miljoonaa kruunua) valtion koko rakentamisbudjetista. Prosenttiperiaatetta onkin Ruotsissa toteutettu toiminnasta vastaavan valtion toimielimen vuosittaisen toimintamäärärahan laskentaperiaatteena, ei yksittäisinä menoriveinä valtion rakentamishankkeiden budjeteissa.

Konstrådin toimintaa ohjaa tavoite siitä, että jokainen kansalainen asuinpaikasta riippumatta voi arkipäivässään kohdata nykytaidetta ja saada elämyksiä taiteesta julkisissa

ympäristöissä. Julkinen ympäristö - tai tila - nähdään painotetusti tuleville sukupolville jätettävänä kulttuuriperintönä. Taidehankkeissa onkin priorisoitu erityisesti lapsiin ja nuoriin liittyviä kohteita; viime vuosina erityistä huomiota on kiinnitetty yhteistyöhön koulu-ympäristöjen suunnittelussa.

Konstrådin toiminta

Toimintaa ohjataan ja raportoidaan kolmen eri tehtäväkokonaisuuden kautta:

- Taide yhteisessä ympäristössä sisältää rakennushankekohtaiset taidehankkeet, julkisten ympäristöjen yhteissuunnittelu sekä teosten/ "kokoelmien" tallettamisen valtion virastoihin ja laitoksiin
- Taiteen välittäjän tehtävä sisältää taidekasvatuksen, taiteesta tiedottamisen, julkaisutoiminnan ja verkkoviestinnän
- Taiteesta huolehtiminen keskittyy valtion teoskokoelman huoltoon, ylläpitoon ja konservointiin

Konstråd on Ruotsin Kulttuuriministeriön (Kulturdepartementet) alainen virasto. Ministeriö ohjaa virastoaan, ja virasto vastaa ministeriölleen tuloksesta. Toiminta rahoitetaan suoraan valtion budjetista: määrärahaa jyvitetään osuudet hallintoon ja taiteelle. Esimerkiksi vuonna 2012 määräraha muodostui 7,9 miljoonan kruunun (reilu 936.000,00 euroa) hallintokulumäärärahasta ja 33,1 miljoonan kruunun (n. 3.910 000,00 euroa) määrärahaa taideprojekteihin.

Johtajan rinnalla hallinnosta on vastannut vuodesta 2008 alkaen neuvottelukunta, jonka tehtävänä on huolehtia toiminnan läpinäkyvyydestä. Kanslian muu henkilökunta muodostuu sekä vakituisista että määräaikaisista työntekijöistä (2012 10 henkilöä).

Taiteilijat ja taiteen asiantuntijat osana toimintaa

Paitsi taiteilijoita tilausteosten tekijöinä, Konstråd työllistää taitelijoita, taiteen asiantuntijoita ja arkkitehtejä erilaisissa hankkeissa projektinvetäjinä ja konsultteina. Projektinvetäjät vastaavat taidehankkeista erityisesti pitkissä ja vaativissa rakennushankkeissa (hankkeen kesto 2-4 vuotta). Projektinvetäjä palkataan Konstrådiin 4-5 vuodeksi konsulttisopimuksilla, kuusi kerrallaan. Projektinvetäjistä kolme toimii Tukholmassa, yksi Göteborgissa, yksi Lundissa ja yksi Uumajassa.

Konstråd tekee luonnostilauksia ja sopimuksia hankekohtaisista taideprojekteista vuosittain n. 60 ammattitaitelijan kanssa. Ensisijaisesti teoksia tilataan taiteilijoita, jotka toimivat ja asuvat Ruotsissa, mutta myös muissa maissa asuvilta ja työskenteleviltä taiteilijoilta voidaan tehdä tilauksia.

Määräaikaisia konsultteja palkataan myös muihin projekteihin, kuten tiettyyn kohteeseen – yleensä yhteen virastoon, laitokseen tai muuhun valtion toimijan toimitilaan – sijoitettavien teosten koostamiseen ”kohteen omaksi kokoelmaksi”. Näihin kohdekokoelmiin eri puolilla maata toimivat konsultit myös ostavat itsenäisesti teoksia. Vuonna 2012 konsultteja oli kymmenen.

Eri osissa Ruotsia Konstråd järjestää yhteistyössä erilaisten toimijoiden (taidelaitokset, -koulut, läänit, kunnat, järjestöt) kanssa tapahtumia ja tilaisuuksia rekrytoidakseen taiteilijoita sekä tekijöiksi että projektinvetäjiksi ja konsultteiksi hankkeisiinsa. Näissä tapaamisissa ammattitaiteilijoilla on mahdollisuus esitellä teoksiaan sen hetkisille projektinvetäjille ja taiteen ostamisesta vastaaville konsulteille. Lisäksi taiteilijoilla on jatkuva mahdollisuus toimittaa materiaalia Konstrådin ylläpitämään taitelijapankkiin. ”Hakemus” on voimassa kolme vuotta kerrallaan, sen jälkeen materiaali arkistoidaan, ellei taiteilija aktivoi tilannetta uudella hakemuksella.

Myös yleisö voi tutustua pankkiin/arkistoon Art Loungessa, Konstrådin tapahtumatilassa, jossa järjestetään esittelytilaisuuksien lisäksi myös muuta ohjelmaa, kuten luentoja ja seminaareja.

Taide osana rakennushankkeita

Prosenttiperiaate ei siis ole Ruotsissa automaattisesti osana jokaista julkista hanketta. Aloitteen taiteen liittämisestä rakennushankkeeseen (uudis- tai korjaushanke) tekee kiinteistön tuleva omistaja tai hankkeen tilaaja/rakennuttaja tekemällä Konstrådille taidehankkeesta hakemuksen. Mitä varhaisemmassa vaiheessa hakemus tehdään, sen parempi. Kun hakemukseen vastataan myönteisesti, annetaan hankkeen valmistelu jollekin projektinvetäjistä, joka tekee hankkeesta ja kohteesta tarkemman arvion aikatauluineen.

Seuraavaksi hankkeelle muodostetaan työryhmä, jossa ovat mukana kiinteistönomistaja /tilaaja, käyttäjän edustaja, arkkitehti ja mahdollisesti muita hankkeelle oleellisten ryhmien edustajia. Työryhmä tarkentaa taideprojektin raamit; konkreettisen tilan/paikan tai muun ympäristön, teoksen erityistarpeet ja – ehdot. Projektinvetäjä laatii budjettiesityksen, työryhmä laatii periaatteet hankintamenettelylle (voi esittää esim. kilpailua) ja taiteilijavalinnoille. Lopulliset päätökset taidehankinnan menettelytavasta, taiteilijavalinnasta ja budjetista tekee Konstrådin taiteellinen henkilökunta.

Valtionhallinnon rakennushankkeissa Konstråd rahoittaa taidehankinnan yleensä kokonaan. Valtion liikelaitoksissa tai valtio-omisteisissa yhtiöissä kulut jaetaan yleensä puoliksi.

Kohteeseen valittu taiteilija (tai taiteilijat) tekee luonnoksen taideteoksesta. Kun luonnoksen ovat hyväksyneet sekä Konstråd, kiinteistönomistaja että käyttäjän edustajat - taiteellisen näkökulman ja teoksen toteuttamiskustannukset huomioon ottaen - tehdään taiteilijan kanssa sopimus. Projektinvetäjä toimii hankkeen osapuolten yhteistyötahona, vastaa talousarviosta ja valvoo taideprojektin etenemistä siihen saakka kunnes teos on valmis ja vastaanotettu.

Tilaustyöt määritellään kiinteäksi osaksi kiinteistöä/rakennusta. Integroidun ja paikkaan sidotun taiteen omistusoikeus sekä vastuu teoksen hoidosta ja hallinnosta jää kiinteistönomistajalle.

Vuosin 1997–2009 Konstrådin oli mahdollista toteuttaa yhteistyöhankkeita myös eivaltiohallinnon toimijoiden, kuten kuntien ja läänien, jopa yksityisten rakennuttajien, kanssa. Näissä hankkeissa rahoituksesta sovittiin projektikohtaisesti – Konstråd ei rahoittanut niitä yksin. Yhteistyö yksityisen kanssa ei ollut mitenkään erityisen laajaa, niissä yhteistyötahona oli pääsääntöisesti asuntoyhtiö.

Valtion virastojen ja laitosten "taidekokoelmat"

Rakennushankesidonnaisten taideprojektien yhteydessä ja niiden lisäksi Konstråd koostaa Ruotsin valtion laitoksiin kotimaassa ja ulkomailla vuosittain liki 100 "taidekokoelmaa", joissa on sekä uushankintoja ja että vanhempia, aiemmin hankittuja taideteoksia.

Teosten tai oman kokoelman saanti edellyttää sekin aktiivista hakemista. Hakemuksen teoksista / kokoelmasta voivat tehdä valtion virastot ja laitokset. Yleensä uusia teoksia tai kokoelmia (1- 75 teosta) sijoitetaan virastoihin rakennusten muutos- ja perusparannustöiden yhteydessä, muutosten tai muutosten yhteydessä.

Taidekonsultit vastaavat kokoelman teosten kokoamisesta ja ripustuksesta. Taidekokoelmia on esimerkiksi poliisiasemilla, lähetystöissä, työnvälitystoimistoissa, tuomioistuimissa, yliopistoissa ja korkeakouluissa. Virasto saa kokoelman käyttöönsä ilman vuokraa tai

muita hallintokuluja, Konstråd kustantaa paitsi teoshankinnat myös ripustuksen ja teoskyltit. Kuljetukset kustantaa ao. virasto.

Julkisten ympäristöjen yhteissuunnittelu

Vuosina 2010–2013 Konstrådissa toteutetaan ohjelmaa Samverkan on gestaltning av offentliga miljöer. Siinä Konstråd osallistuu alueellisten kokonaisuuksien suunnitteluun yhdessä valtakunnallisten arkkitehtuurin, asumisen ja kulttuuriperinnön laitosten kanssa (Arkitekturmuseet, Boverket och Riksantikvarieämbetet).

Ohjelman tarkoituksena on kehittää visuaaliseen muodonantoon ja hahmottamiseen erikoistuneiden ammattiryhmien - arkkitehtien, taiteilijoiden, muotoilijoiden, taidekäsityöläisten – mahdollisuuksia osallistua laajempien julkisten ympäristöjen ja tilojen suunnitteluun. Ohjelmassa kehitetään ja kokeillaan muiden suunnittelu- ja rakentamisprosessiin osallistuvien ammattiryhmien kanssa uusia yhteistyömenetelmiä. Toiminnan tarkoituksena on vahvistaa ja monipuolistaa ympäristösuunnittelun kokonaisnäkemystä.

Käytännössä avaukset visuaalisten alojen toimijoiden tehtäväkuvan laajentamiseen on toteutettu mittakaavaltaan ja rakenteiltaan erilaisissa kohteissa, jotka vaihtelevat yksittäisistä rakennuksista (koulu) infrastruktuuriin (puisto), asuinalueesta kaupunkimiljööseen, kulttuuriympäristöstä paikallisidentiteettiin. Kohteiden kehittämisessä ja suunnittelussa pyritään yhdistämään normaalisti erillään toimivat ja toteutuvat ammattilaisprosessit yhdeksi kokonaisuudeksi ja luomaan uusia menettelytapoja julkisen ympäristön kehittämiseksi. Kokeilun kohteissa esimerkiksi tekniikka, taide, sosiaaliset ulottuvuudet ja ekologia samoin kuin suunnittelu, talous, asukkaat/käyttäjät toimivat tietyn kohteen suunnittelussa vuorovaikutteisesti, eivät toisistaan erillisinä.

Norja: KORO – Kunst i offentlige rom

Norjan parlamentti perusti vuonna 1976 kulttuuri- ja kirkkoministeriöönsä (Kultur- og kirke departementet) viraston vastaamaan valtion uudisrakennusten taidehankinnoista. Virasto toimi nimellä Utsmykkingsfondet for offentlige statsbygg vuoteen 1992. Vuonna 2007 viraston nimi muutettiin muotoon Kunst i offentlige rom KORO.

KORO:n erityistehtävänä on valtion tuottaman julkisen tilan taiteen ohjaus, tuotanto ja hallinnointi. Julkisen taiteen tuottaminen nivoutuu pohjoismaiseen demokratian ajatukseen, jonka mukaan jokaisella on oikeus kohdata ja kokea taidetta. KORO:n toiminnassa painotetaan taiteen roolia ympäristön aktiivisena heijastajana, nykytaiteen erilaisten muotojen esiin pääsyä ja julkisen taiteen korkeaa tasoa. Myös seminaarit, konferenssit, julkaisut, näyttelyt, keskustelut ja opastetut tutustumiset ovat olennainen osa toimintaa.

KORO onkin sekä Norjan suurin taiteen tuottaja että yleisömäärältään suurin taidelaitos. Sen tuottamia teoksia on ympäri maata. Produktioiden koko vaihtelee suurista, useita taiteilijoita työllistävästä hankkeista (esim. Oslon uusi oopperatalo) yksittäisten taiteilijoiden projekteihin.

Konsultit osana prosessia

Vuosittain lukuisat (verkkosivujen mukaan sadat!) taiteilijat saavat KORO:lta toimeksiantoja joko tilausteosten tai taidekonsultaatioiden muodossa.

Konsultointi on KORO:n toiminnassa olennaista: se järjestää sekä konsultointikoulutusta että konsultoinnin täydennyskoulutusta eri puolilla Norjaa, usein yhteistyössä pai-

kallisten koulujen tai taidekeskusten kanssa. KORO hyväksymiä ja erilaisissa projekteissa työllistämiä konsultteja (norjaksi konsulent) on eri puolilla Norjaa n. 200.

KORO:n hankkeeseen konsultit kilpailutetaan, ts. hankkeeseen konsultiksi haluavat hakevat kulloistakin tehtävää. KORO pitää yllä (julkista) konsulttirekisteriä, johon myös pitää erikseen hakea - KORO:n hankkeista kiinnostuneiden tulee olla rekisterissä. Rekisteriin päästäkseen konsultin tulee hallita taide käytännössä ja/tai teoriassa ja olla perehtynyt nykytaiteen kenttään sekä kotimaassa että kansainvälisesti. Konsultilla tulee olla kokemusta kuratoinnista tai tuottamisesta sekä kokemusta projektin johtamisesta, hallinnosta ja taloudesta. Lisäksi vaaditaan hyviä viestintätaitoja ja kykyä yhteistyöhön. Julkisesta konsulttirekisteristä voivat projektityöntekijöitä, tuottajia jne. etsiä myös muut kuin taidekonsulttien palveluja kaipaavat.

Konsultti toimii rakennushankkeessa sekä taiteellisena että projektijohtajana: vastaa taideprojektin käytännön koordinoinnista, sopimuksista, aikataulusta ja taloudesta. Konsultin vastuista ja velvollisuudesta sovitaan jokaisessa hankkeessa sopimuksilla.

Lisäksi KORO konsultoi korvausta vastaan valtion yhtiöiden, liikelaitosten ja säätiöiden taidehankkeita. Näihin sovelletaan valtion taideteoshankkeiden konsultointimallia, mutta rahoituksesta vastaa palvelun ostava yritys tai säätiö. Norjassa tavoitteena onkin keskittää asiantuntijuus taiteesta rakennushankkeissa KORO:on. Tällöin tulevaisuudessa legitimoituu taidehankkeiden konsultointi myös puolijulkisiin ja jopa yksityisiin toimijoihin.

Prosenttiperiaate valtion rakentamistoiminnassa

Taide osana valtion omistamia rakennuksia on ollut KORO:n keskeinen tehtävä sen perustamisesta 1976 alkaen. Vuonna 1998 tämä tehtävä priorisoitiin.

Norjassa prosenttiperiaate on ollut käytössä kaikessa valtion toimitilarakentamisessa automaattisesti KORO:n perustamisesta lähtien. Rakennusbudjetista korvamerkitään 0,25/ 0,5 % - 1,5 % taiteelle. Varausta ja sen käyttöä arvioidaan rakennuksen tyyppin, tavoitettavuuden / saavutettavuuden, julkisen käyttöasteen ja käyttäjämäärien mukaan, samoin rakennuksen merkitystä ja erityistä symbolista arvoa arvioidaan. Käytännössä rakennuskohteet arvioidaan 5-portaisella asteikolla, jossa alimpana asteikossa olevat kohteet eivät ”ylitä teoskynnystä”, ts. taidetta ei niihin perustellusti kannata sijoittaa (mm. armeijan autovarikot). Asteikolla seuraavat ovat rajoitetun käytön kohteita (esim. armeijan muut rakennukset), joiden prosenttiperiaate toteutuu 0,25 - 0,5 % rakennuskustannuksista. Ylimpään, 1,5 % taidebudjettiin yltävät kohteet, joilla on erityistä sosiaalista tai kulttuurista merkitystä.

Hankkeeseen liittyvän taideprosentin käytön ja toteutettavan taidehankkeen hallinnoi KORO. Jokaiselle hankkeelle tehdään oma taidesuunnitelma budjetteineen ja rakentamiseen sovitettuine aikatauluineen. Käytännön tasolla hanke delegoidaan hankekohtaiselle työryhmälle, jossa ovat mukana myös suunnittelijan, rakentajan ja käyttäjän edustaja. KORO nimittää hankkeeseen taiteellisen konsultin huolehtimaan erityisesti taiteen ja ammattimaisen toteutuksen tasosta. KORO:n henkilökunta seuraa jokaista projektia ja avustaa ja tukee työryhmän työtä. KORO rahoittaa konsultin työskentelyn projektissa – muiden työskentelyn rahoittaa rakennuttaja. Teokset jäävät valtion omistukseen.

Taidehankinnat muihin valtion toimitiloihin

Taidehankinta -ohjelma perustettiin 1997 erityisesti sellaisia valtiollisia toimijoita varten, jotka toimivat vuokratiloissa tai vanhoissa (valtion omistamissa) rakennuksissa, jotka on otettu käyttöön ennen prosenttiperiaatteen käyttöönottoa.

Teoksia näihin rakennuksiin kiinteistön käyttäjä hakee KORO:lle lähetettävällä hakemuksella. Kohteita valittaessa arvioidaan rakennusta itseään (arkkitehtuuria), julkisen käytön astetta, saavutettavuutta ja maantieteellistä sijaintia. Kohteet valitsee erillinen työryhmä, jossa on kolme KORO:n nimeämää jäsentä (useimmiten taiteilijaa) ja yksi KORO:n henkilökunnan edustaja. Työryhmä päättää ostetaanko kohteeseen valmiita teoksia vai toteutetaanko kohteeseen erillinen tilaushanke; ryhmä tekee kohteeseen taidesuunnitelman, joka sisältää taiteilija- ja teosehdotuksen/ehdotukset. Rakennuksen käyttäjä/käyttäjiä sekä arkkitehtiä konsultoidaan hankkeen eri vaiheissa – kohteella on oikeus myös kieltäytyä tehdystä ehdotuksesta.

Vuonna 2012 päätettiin hakemusten perusteella 8 kohteeseen toteuttaa taidehanke yhteensä 6.300.000,00 NOK budjetilla (n. 854 000 euroa). Budjettiin sisällytetään sekä itse taidehankinta, palkkiot että projektin hallinnointi.

Taidehankinnat kuntien ja maakuntien toimitiloihin

Kunnallisille ja muille aluehallinnon (kommun & fylkeskommun) toimijoille KORO:lla on erillinen hakemuksiin perustuva tukiohjelma, josta apurahan muodossa tuetaan rakennuksiin liittyviä taidehankintoja. Perusperiaate on, että KORO rahoittaa taidehankkeesta 1/3, loput 2/3 osaa rahoittaa rakentaja/hakija itse.

Näissä hankkeissa KORO:n rooli on suppeampi, vaikka taidehankinnat toteutetaan keskuksen ohjeistamalla tavalla. Taidehankkeella tulee olla oma työtä ohjaava työryhmänsä, johon kuuluu KORO:n nimeämä taidekonsultti sekä edustajat hankkeesta ja käyttäjistä. Muutoin KORO ei ole vastuussa taidehankkeen toteutuksesta, eivätkä teokset jää KORO:n hallintaan.

Näille hankkeille on omat hakuajat, esim. vuonna 2012 kaksi kertaa, joissa jaettavana oli yhteensä 9.600.000,00 NOK (n. 1.300.800,00 euroa). Uudisrakennuksia ja suunnitteluvaiheessa olevia kohteita suositaan, tosin vuosittain määritellään erilaisia painopisteitä, esim. lapsille ja nuorille kohdennettuja rakennuksia. Valintaan vaikuttavat myös kohteiden maantieteellinen sijainti ja arkkitehtoniset arvot.

Muut julkisen tilan taidehankkeet

Vuodesta 2001 ovat kunnalliset ja alueelliset toimijat voineet hakea rahoitusta myös julkiseen ulkotilaan kohdistuviin hankkeisiin: näissä ne ovat projektien osarahoittajia. Käytännössä hakijana on voinut olla myös taiteilija tai muu yhteisötuottaja. Tukea on annettu sekä projektien suunnitteluun että toteuttamiseen, sekä projektien ammattimaiseen ohjaukseen.

Nämä hankkeet voivat olla myös tilapäisiä, painoituksena ovat kokeilevat ja innovatiiviset projektit. Joihinkin hankkeisiin KORO sitoutuu myös osatuottajana. Vuonna 2012 24 hakijalle jaettiin yhteensä 5,3 miljoonaa NOK (718.150,00 euroa) tilapäisiin ja kokeileviin hankkeisiin.

Tanska: Statens kunstfond

Tanskan valtion taidepolitiikkaa muistuttaa rakenteeltaan suomalaista, jossa kulttuuripoliittikan poliittisesta ohjauksesta vastaa hallitus ja parlamentti (Folketinget), toimeenpanosta, ohjauksesta ja aloitteista Kulttuuriministeriö.

Kulttuuriministeriön ohjauksessa taide- ja kulttuuripoliittikan käytännön toteutus on delegoitu monitasoiselle virastojen, laitosten, instituutioiden, toimikuntien, komiteoiden, rahastojen jne. verkostolle, jossa jokaiselle toimijalle on määritelty omat tehtävänsä ja autonomian asteensa. Vuoden 2012 aikana kulttuuri- ja taidehallinnossa on aloitettu uudistus, jonka tavoitteena onkin eri toimijoiden välisten suhteiden sekä rakenteen selkeyttäminen.

Kulttuuriministeriön alaisena virastona toimii Kulttuurihallitus (Kulturstyrelsen). Se tarjoaa hallintopalvelut mm. taiteen tukijärjestelmän kahdelle keskeiselle autonomiselle toimijalle, Statens Kunstfond:ille ja Statens Kunstråd:ille. Vuoden 2014 alusta nämä tul- laan yhdistämään yhdeksi, Statens Kunstfond:in nimen käyttöön ottavaksi elimeksi.

Taide julkisessa ympäristössä

Julkisen ympäristön teoshankkeista on vastannut Kunstfond:in alainen, 3-jäseninen toi- mikunta Udvalg for Kunst i det Offentlige Rum. Sen jäsenet nimitetään kolmivuotiskau- deksi kerrallaan. Nimityksistä kahdesta vastaavat taiteilijajärjestöt, jotka ovat edustettuina Statens Kunstfond:in edustajistossa, ja yhdestä kulttuuriministeri. Lisäksi ministeri valitsee puheenjohtajan jäsenten joukosta. Pitkäaikainen käytäntö on ollut, että kaksi jäsenistä on kuvataiteilijoita ja yksi arkkitehti tai maisema-arkkitehti. Vuodesta 2014 alkaen toi- mikunta tulee koostumaan viidestä jäsenestä, joista kaksi nimittää ministeri ja edustajisto kolme. Ministeri valitsee puheenjohtajan taiteilijajärjestöjen nimittämien kolmen jäsenen joukosta.

Julkisten taidehankkeiden tavoitteena on tarjota taiteilijoille mahdollisuuksia toteuttaa teos tiettyyn paikkaan ja tilaan. Järjestelmä on ollut käytössä vuodesta 1964 ja sen tulok- sena on toteutettu noin 1300 taidehanketta eri puolilla Tanskaa. Teokset esitellään koti- sivuilla <http://vores.kunst.dk/>.

Taideprojekteille ei ole kiinteää hakua. Hakija voi olla mikä tahansa julkinen toimija: valtion, alueen, kunnan tai muun julkisen instituution/organisaation edustaja, joka omis- taa tilan/tontin, jolle taideprojekti toteutetaan. (Yksityisen sektorin kanssa yhteistyötä ei juuri tehdä, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta).

Toimikunta valitsee hakemusten perusteella taidehankkeille kohteet. Kohteiden valin- nassa kiinnitetään huomiota paikkaan, saavutettavuuteen sekä paikan ja teoksen vuorovai- kutukseen kysymällä mm. kaipaako kohde todella teosta? Onko taiteelle ajateltu paikka/ tila/ympäristö taideteokselle ja -kokemukselle antoisa? Miten tila ja arkkitehtuuri toimi- vat?

Tärkeä tekijä on myös hakijan pääoma: lähtökohtaisesti ¼ koko taideprojektin budje- tista – toimikunta rahoittaa ¾ - ja arvio hakijan kyvystä huolehtia pitkäjänteisesti teoksen kunnossapidosta ja mahdollisista käyttökuluista.

Vaikka tilaajan aloite on viesti taidetahdosta, toimikunnalla on oikeus arvioida kohteita omilla kriteereillään. Uusia kohteita suositaan, alueellisella sijoittumisella ja aikaisempien hankkeiden määrällä on vaikutusta. Käytännössä noin 10 % hakemuksista voidaan vastata myönteisesti.

Kun toimikunta on tehnyt kohteesta myönteisen päätöksen, kutsutaan hakija kokoukseen, jossa projektin reunaehdot kartoitetaan tarkemmin. Yhdessä hakijan - tulevan käyttäjän ja omistajan - kanssa pohditaan sitä, minkälainen taide sopisi parhaiten kohteeseen ja ketkä taiteilijat voisivat mahdollisesti tulla kyseeseen. Tässä vaiheessa päätös yhteistyöstä ja Kunstfond:in osuudesta voidaan vielä perua, jos yhteisymmärrystä hankkeen taiteellisista tavoitteista ei synny.

Taiteilijavalinnan toimikunta tekee yhteistyössä hakijan kanssa. Valitulta taiteilijalta pyydetään teoksesta luonnoksia, luonnosaikaa on noin 4-6 kuukautta. Toimikunta tarjoaa taiteilijan avuksi teknisen konsultin, jonka tehtävä on avustaa taiteilijaa luonnosvaiheessa teoksen teknisten ratkaisujen, talousarvion ja aikataulun osalta. Kun – ja jos - osapuolet ovat hyväksyneet luonnokset ja talousarvioehdotuksen, alkaa varsinainen hanke sopimukseen ja sitoumuksiin. Tekninen konsultti seuraa projektia sen lopulliseen toteutukseen asti. Toimikunta ja hakija rakennuttajana seuraavat projektin toteutumista.

Teoksesta tulee hakijan omaisuutta. Teoksen huolto- ja korjauskustannuksista vastaa hakija eikä sillä ole oikeutta myydä teosta.

Prosenttiperiaate valtion rakentamistoiminnassa

Udvalg for Kunst i det Offentlige Rum -toimikunnan tehtäviin kuuluu myös neuvonta valtion talonrakentamistoimintaan periaatteessa pakolliseksi säädetyn prosenttiperiaatteen toteuttamisesta. Valtion rakentamistoimintaa säätelevän lain (Byggelov) asetusmuotoinen tarkennus vuodelta 2004 säätää periaatteeksi 1,5 %. Rakennuslakia uudistettiin vuonna 2011 ja vuosina 2012–2013 uudistetaan asetus. Tavoitteena on varmistaa että periaatetta myös noudatetaan – tähän saakka noudattaminen ei ole ollut aukotonta. Uudistuksen yhteydessä kartoitetaan myös kuntien ja aluehallintojen (regioner) prosenttiperiaatekäytäntöjä.

Valtion rakentamiskohde voi olla sekä uudisrakennus että peruserparannus- tai lisärakentamiskohde tai kohde, jonka rahoittaa ja rakentaa yksityinen taho, mutta johon valtio on sitoutunut vuokralaiseksi. (Näissä ns. PPP-kohteissa taiteen omistussuhde sovitaan aina erikseen). Rakennuttaja voi olla myös valtionapua saava instituutio, jos sen tuloista valtionapu on vähintään 50 %. Kaikissa tapauksissa rakennuskulujen (arvonlisäverottoman) summan tulee olla yli 1 miljoonaa DK (n. 134.000,00 euroa).

Periaate koskee vain talonrakentamista ja erityisesti kohteita, jotka ovat julkisia (kenen tahansa saavutettavissa) tai joissa on erityisen paljon työntekijöitä. Taide voi olla integroitua arkkitehtuuriin, tilaustyö tai osto, rakennuksen sisä- tai ulkotiloissa.

Kohteen sopivuudesta prosenttiperiaatteen toteutuskohteeksi neuvotellaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa Kunstfond:in kanssa. Jos taidehanke alkaa, se toteutetaan yhteistyössä Kunstfondin kanssa, sen taideprojektien toteuttamistapaa noudattaen. Joissakin tapauksissa Udvalg for Kunst i det offentlige Rum voi päättää, että rakennuttajan prosenttiperiaatteen mukainen varaus vastaa julkisen taidehankkeiden ohjelmaan vaadittavaa ¼ osan rahoitusosaa, ja osallistuu omalla lisäpanoksellaan taidehankkeeseen.

Tapauksissa, joissa prosenttiperiaatteen perustuva taidehanke jää alle 250.000,00 DK, voi rakennuttaja toteuttaa taidehankkeen parhaiten katsomallaan tavalla, ts. tukeutumatta Udvalg for Kunst i det Offentlige Rum - toimikunnan apuun.

Teosdeponointi julkisiin rakennuksiin

Kunstfondin kolmejäseninen Billedkunstneriske Indkøbs- og Legatudvalg -toimikunta (vuodesta 2014 viisijäseninen) tukee taiteilijoita hakemuksesta jakamalla apurahoja, hake-

muksetta jakamalla palkintoja sekä ostamalla taideteoksia. Tällä ja Udvalg for Kunst i det Offentlige Rum -toimikunnalla on sama puheenjohtaja. Lisäksi erillinen taidekäsityö- ja design – toimikunta ostaa muotoilun kategoriaan laskettavia teoksia.

Toimikuntien ostamat yksittäiset teokset deponoidaan, ts. pitkäaikaislainataan, julkisille instituutioille. Teoslainaa hakee instituutio itse. Teokset deponoidaan vastaanottajalle 10 vuodeksi. Deponointiajan päätyttyä museotoimikunta arvioi teokset/teoksen. Jos teokset arvioidaan museaalisesti arvokkaiksi, ne lahjoitetaan taidemuseoiden kokoelmiin. Jos teos ei päädy museokokoelmaan, se jää pysyvästi deponointikohteeseen ja vastaanottajan omaisuudeksi.

Valtion vastaantulo verohuojennuksina

1. Taiteen alennettu arvonlisävero

Taide-esineiden myynti, kun ne ostetaan suoraan taiteilijoilta, on arvonlisäverovapaata aina 300 000 Tanskan kruunuun (n. 40 300 euroon) saakka. Tämän jälkeen arvonlisävero on 5 prosenttia (- 20 normaalista arvonlisäverosta). Tämä koskee kaikkia tullikoodissa taide-esineeksi määriteltyjä esineitä

EU:n arvonlisäverodirektiivin mukaan taide-esineiden myynnin tulee olla verollista. Taide-esineet on määritelty direktiivin IX-liitteen A-osassa (2006/112, artikla 103). Direktiivi sisältää kuitenkin myös mahdollisuuden poiketa direktiivin vaatimuksesta juuri taide-esineiden kohdalla. Tanskassa on siis hyödynnetty direktiivin antamaa mahdollisuutta taide-esineiden erityiskohtelusta.

2. Yritysten poisto-/vähennysoikeus verotuksessa

Yrityksiä kannustetaan tekemään taideostoja, joita voi hyödyttää ostojen poisto-oikeutena yrityksen verotuksessa. Oikeus koskee teoksia, jotka ripustetaan tai muutoin asetetaan esille yrityksen toimitiloissa tai ovat muutoin osa yrityksen toimitilaa/rakennusta tai sen lähiympäristöä.

Ripustetuista tai muutoin esillä olevien teosten ostohinnasta yritys voi poistaa korkeintaan 25 %. Jos teoksen ostohinta on 11.300,00 kruunua (n. 1.600,00 euroa) tai vähemmän, vähennyksen voi tehdä kokonaisuudessaan kerran, ostovuotta koskevassa verotuksessa.

Kiinteistä, rakennukseen rakenteellisesti kuuluvista teoksista vähennyksen voi tehdä hankintahinnasta vuosittain 5 % suuruisena.

Poisto-oikeus koskee ”oikeaa” taidetta, siis maalauksia, veistoksia, grafiikka, valokuvia, installaatioita jne. Graafisten teosten vedosmäärän tulee olla rajallinen, vedosten numeroituja ja taiteilijan signeeraamia. Lisäksi oikeuden kohteina olevien teosten tulee olla ensiostoja, joko suoraan taiteilijalta tai taiteilijan oikeuttamalta välittäjältä (galleriasta). Jääviyssäännöt pätevät rajauksina sille, keneltä teoksia voidaan ostaa. Siitä, onko jokin teos taidetta vai ei, tekee viimekädessä ratkaisun Tanskan Akatemianeuvosto (Akademiraadet).

Poisto-oikeuden tavoitteena on kannustaa yrityksiä sijoittamaan nykytaiteeseen. Viranomaisenkin mielestä taide on aina positiivinen viesti. Oikeus kannustaa ostamaan laadukasta taidetta ja yritykselle on mahdollisuus tukea vaikkapa paikallisia taiteilijoita.

Lähteet

Eeva-Liisa Rautalahti

Director Gro Kraft, KORO Kunst i offentlige rom. Seminaari Hanasaressa 3.10.2012

Senior Advisor Inger Krog, Kulturstyrelsen, Udvalg for Kunst i det Offentlige Rum. Seminaari Hanasaressa 3.10.2012

Konsult Nina Leppänen, Kulturstyrelsen. Seminaari Hanasaressa 3.10.2012

Enhetschef Henrik Orrje, Statens Konstråd. Seminaari Hanasaressa 3.10.2012

<http://culturalpolicies.net/web/denmark.php?aid=515>

<http://www.esv.se/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=13956>

<http://www.koro.no/>

http://www.koro.no/filestore/kongelig_resolusjon.pdf

<http://kum.dk/nyheder-og-presse/pressemeddelelser/2012/juni/bred-politisk-aftale-om-reform-af-kunststottesystemet/>

<http://kum.dk/servicemenu/publikationer/2006/holder-du-af-kunst-det-gor-dine-klienter-maske-ogsaa/>

<http://www.kunst.dk/>

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=26574>

<http://www.statenskonstrad.se/se>

<http://www.statenskonstrad.se/se/Material/Files/Pdf/Arsredovisningar/arsredovisning2011.pdf>

<http://www.vastmanlandslansmuseum.se/files/2/34/stensmyr%20enprocent.pdf>

<http://vores.kunst.dk/>

Prosentti taiteeseen -periaatteen käytäntöjä Pohjois-Amerikassa

Laura Uimonen

Yhdysvaltojen ja Kanadan käytäntöjä on tarkasteltu tässä lyhyesti verkkolähteiden, useimmiten toimijoiden omien sivustojen, avulla. Tarkastelussa on kiinnitetty huomiota erityisesti Suomessa ajankohtaisiin kysymyksiin kuten periaatteen soveltamiseen valtion tai kuntien vuokraamissa tiloissa, taiteilijavalintakäytäntöihin, taideteosten omistajuuteen ja ylläpitoon sekä kustannuksien jakautumiseen. Tarkastelussa on kiinnitetty erityisesti huomiota osavaltioihin, jotka vastaavat väkiluvultaan Suomen kokoluokkaa.

Päälähteinä ovat olleet

- 6 State Public Art and Percent for ArtPrograms, julkaistu 2011
USA:n National Assembly of State ArtAgencies kokoama yhteenveto osavaltioiden taideohjelmista, jotka noudattavat prosenttiperiaatetta.
- 7 Public ArtNetwork Report Survey and Analysis 2009, julkaistu 2011
American for the Arts -organisaation teettämä tutkimus, johon on koottu tilastotietoa julkisen taiteen ohjelmien muutoksista 2001–2009.

Muina lähteinä on tarkasteltu osavaltioiden taidehallinnon sekä taidejärjestöjen ja taidetta edistävien nonprofit-organisaatioiden sivustoja. Tarkastelun ulkopuolelle jää taideohjelmien liittyminen laajempaan yhteiskunnalliseen kehykseen kuten poliittisiin painotuksiin sekä taiteen rahoitukseen liittyvään kritiikkiin.

Julkista taidetta tuotetaan Pohjois-Amerikassa niin valtion ja osavaltioiden kulttuurihallinnossa kuin paikallisissa taidejärjestöissä sekä monialaisissa yrityksissä. Pääosin julkinen taide on osavaltioiden omien taidehallintojen tai kuntien ohjaamaa. Vuoden 2009 kyselyn mukaan 67 % julkisen taiteen ohjelmista oli osavaltion tai kunnan hallinnoimia.

Esimerkkinä osavaltioille toimii kansallinen General Services Administration ja sen GSA Art in Architecture, AIA – ohjelma, jonka mukaan USA:n valtio noudattaa 0,5 % periaatetta taidehankinnoissaan valtion omiin hallintorakennuksiin. Varsinaisia valtion taidehallinnon toimijoita ovat National Endowment for the Arts (NEA) ja sen yhteydessä National Council on the Arts.

Keskeisessä roolissa ovat yhteistyöorganisaatiot, jotka ovat kansainvälisestikin tyypillisiä julkisen taiteen toimijoita. Pohjois-Amerikassa julkishallinto on mukana yksityisissä säätiöissä ja nonprofit-organisaatioissa, joiden taiteen edistäminen perustuu usein yritysyrityshöön, rahastoon ja lahjoituksiin.

Julkisen taiteen, prosenttiperiaatteen kehittämisen ja tutkimuksen kannalta tärkeä toimija on Public ArtNetwork (PAN), jota Americans for the Arts, nonprofit-säätiö ja toimijaverkosto tukee ja ylläpitää. PAN kehittää ja jakaa parhaiden käytäntöjen malleja, kouluttaa ja aktivoi jäseniään edistämään taidetta yhteiskunnan eri sektoreilla. Lisäksi läntisillä osavaltioilla on 1974 perustettu alueellinen nonprofit-organisaatio Western States Arts Federation (WESTAF) joka toimii 45 osavaltion kanssa, osin myös Kanadassa. Organisaatio kehittää taidehankkeiden taloudellisia ja tiedollisia mahdollisuuksia. Yksi sen ylläpitämistä järjestelmistä on Call for entry (CaFÉ), joka on avoin sivusto museoil-

taideohjelmille, gallerioille, kilpailuille sekä taidealan työpaikkojen välitykseen. Julkisten ja yksityisten rahoittajasäätiöiden kansallinen kattojärjestö on Grantmakers in the Arts (GIA). Vastaava organisaatio on Canadian Public ArtFunders (CPAF), joka työskentelee kansallisen, alueellisen ja seudullisen taidehallinnon kanssa.

Kanadassa julkisen taiteen hankkeita on aluehallinnolla ja suurimmilla kaupunkiseuduilla. Kansallisesti julkisen taiteen 1960–70-luvun FineArtProgram korvattiin kansallisen taidehallinnon, Canada Council for the Arts:n taidepankillalla Canada Council Art Bank, joka vastaa nykyisin taiteen hankinnasta ja sijoittamisesta valtion käyttämiin tiloihin. Kaupunkitilaan suunnatut prosenttitaiteen ohjelmat liittyvät usein kaupunkikehittämiseen, esimerkiksi julkishallinnon Creative Cities -verkostoon, joka ylläpitää ja välittää julkisen taiteen avoimia toimeksiantoja ja kilpailuja verkkosivuillaan. Kanadan erityispiirre on liikennevirastojen alla toimivat laajat asemille ja liikenneympäristöön suuntautuneet taideohjelmat. Vastaavasti kuten USA:ssa Kanadan suurimmilla kaupungeilla ja kaupunkiseuduilla, kuten Toronto, Vancouver, Québec ja Edmonton, on omat prosenttiperiaatteen sisältävät laajat taideohjelmansa, jotka jakautuvat usein media-, yhteisö- ja art in architecture – alaohjelmiin.

Pohjois-Amerikassa prosenttiperiaate on kuulunut julkisen taiteen käytäntöihin aina 1930-luvulta lähtien. Periaate on osa julkisen taiteen ohjelmia, Public ArtPrograms, joita Yhdysvalloissa on käytössä yli 350 ohjelmaa. Valtaosa ohjelmista on syntynyt jo 1960–1990-luvuilla, jolloin periaate on viety joko osavaltion tai kaupungin omaan lainsäädäntöön. Osavaltioista 26 ohjaa prosenttiperiaatetta osana julkisen taiteen rahoitusta lain avulla. Nämä osavaltiot ovat pääosin keskisuuria osavaltioita, joiden asukasluku vaihtelee noin 1-9 miljoonan asukkaan välillä. Väkiluvultaan suurimmilla osavaltioilla ei ole julkisen taiteen lainsäädäntöä, mutta sen sijaan niiden suurimmilla kaupungeilla ja kaupunkiseuduilla on lähes kaikilla omat kaupungin lainsäädäntöön perustuvat julkisen taiteen ohjelmansa, joissa prosenttiperiaate on keskeinen. Tunnetuimpia periaatteen edistäjiä ovat miljoonakaupungit New York, Los Angeles, San Diego, San José, Chicago, Houston, Dallas, Philadelphia ja Phoenix, joissa prosenttiperiaate (0,5 – 1,75 %) on kirjattu kaupungin lainsäädäntöön (city code, ordinance) vuosina 1978-1999.

PAN Survey 2009 mukaan taideohjelmia hallinnoi 67 % osavaltio, alue- tai kuntahallinto, 14 % nonprofit-toimijat ja 6 % yksityinen toimija. Yli puolet ohjelmien rahoituksesta tulee prosenttiperiaatteen mukaan rakentamisesta ja loput apurahoin, lahjoituksin tai kunnallisista rahastoista.

Pohjois-Amerikan käytännöistä Suomelle ajankohtaisia piirteitä ovat:

1. Pääosin julkisen taiteen hallinnointi ja hankinnat ovat osavaltioiden taidehallinnon tai suurissa miljoonakaupungeissa kaupungin taidehallinnon vastuulla. Prosenttiteokset liitetään joko osavaltion tai kaupungin kokoelmiin. Alaskassa hallinnointi on poikkeuksellisesti liikenneministeriöllä ja Hawaijin osavaltion koko kulttuuri- ja taidehallinto on säätiöity.

2. Yleisenä piirteenä on prosenttitaiteen sitominen laajempiin kaupunkikehittämisen tai taidehallinnon ohjelmiin, kuten Art in Public Places, Public art and Community Design, CreatingPlaces -program, Percent for Art in Public Places tai Art in Architecture. Ohjelmat on tehty usein määräaikaisiksi ja niillä luodaan taidehankkeiden yhteydet muihin hallinnonaloihin ja elinkeinoelämään.

3. Taidetta hankitaan tiloihin, jotka osavaltio tai omistaa tai jotka ovat osavaltion käytössä. Kaupungit toimivat vastaavasti. Taidekokoelmien tuominen tai lainaaminen soveltuu periaatteen toteuttamiseksi silloin kun tilat ovat ns. vuokrattuja tai käytössä leasing periaatteella. Perusteena on tilan julkinen käyttö.

4. Prosenttiperiaatteen rahallinen määrä vaihtelee 0,5 – 1,75 % ja sille on usein määritelty sekä ala- että yläraja. Taidehankkeita ei toteuteta pienimmissä hankkeissa, eikä taidehanke kasva ylärajan yli. Hankkeiden maksimisumma vaihtelee 100 000 – 500 000 dollariin.

5. Prosentti taiteeseen lasketaan valtion osuudesta PPP-hankkeissa (publicprivatepartnership).

6. Periaatetta noudatetaan useimmiten sekä uudisrakentamisessa että parannus- ja korjaushankkeissa.

7. Prosentti rakennuskuluista talletetaan usein osavaltion taidehallinnon rahastoon, josta teokset ja koordinointi rahoitetaan. Prosenttirahan jakautuminen on määritelty ennalta esim. 20 % hallintoon ja ylläpitoon, 80 % teoshankkeeseen. Prosenttirahoituksella kustannetaan myös koordinointiin, kuljetukseen ja sijoittamiseen liittyviä kuluja.

8. Taiteilijavalinnat:

- Valintakomissio tai paneeli, jonka jäsenistö vaihtelee. Useimmiten valintaryhmään kuuluvat tilaaja, kiinteistön haltija, arkkitehti, taiteilija, taidehallinnon edustaja sekä käyttäjän edustaja. Taidehallinnon edustajalla tai koordinoivalla henkilöllä on usein esittelijän rooli.
- Menetelminä ovat kutsumenettely, kilpailut, valinta taiteilijapankeista ja avoin haku
- Osa osavaltioista priorisoi omia taiteilijoitaan

Lähteet

Alaska, USA, Visual Art Program

<http://www.eed.state.ak.us/aksca/visual.htm>

15.11.2012

Anderson-Dolcini, Catherine One-percent for whom? 2000. Canada's public works fine art programme, 1964- 1978: its rise and demxse. Queen's University. Ottawa, Ontario

<http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/s4/f2/dsk3/ftp04/MQ57697.pdf>

15.3.2013

Call for artists resource guide, A Publication of the Public Art Network of Americans for the Arts

<http://www.ncarts.org/elements/docs/Call%20For%20Artists%20RG.pdf>

13.11.2012

CaFÈ Call for entry

<https://www.callforentry.org/index.php>

1.11.2012

Canada Council for the Arts

<http://www.canadacouncil.ca/home-e.htm>

15.11.2012

Canadian Public ArtFunders

<http://www.cpaf-opsac.org/en/default.htm>

15.11.2012

Colorado, USA, Creative Industries

<http://www.coloradocreativeindustries.org/>

15.11.2012

Connecticut, USA, Art in Public Places

<http://www.cultureandtourism.org/cct/cwp/view.asp?a=3933&q=464312>

15.11.2012

Creative Cities, Canada, Public Art calls,
<http://www.creativecity.ca/career-development/public-art-calls.php>
 15.11.2012

Chicago, Illinois
https://www.cityofchicago.org/city/en/depts/dca/auto_generated/public_art_program_publicandre-ports/new_art_on_pink_line.html
 15.11.2012

https://www.cityofchicago.org/city/en/depts/dca/provdrs/public_art_program.html
 15.11.2012

District of Columbia, USA, The DC Creates! Public Art Master Plan
<http://dcarts.dc.gov/node/418872>
 15.3.2013

Dallas, Texas
<http://www.dallasculture.org/publicArt.asp>
 15.11.2012

Florida, USA Art in State Buildings Program
<http://www.florida-arts.org/programs/asb/>
 15.11.2012

Forecast Public Art, Minnesota, USA
<http://forecastpublicart.org/aboutus-mission.php>
 15.11.2012

Frasz, Alexis, Sidford, Holly&Helicon Collaborative 2011 How Are Private Funders Responding to Cuts in Public Funding? In ArtsFundingSnapshot: GIA's Annual Research on Support for Arts and Culture, GIA Reader, Vol. 22 No. 3, fall 2011
 Julkaistu sähköisenä http://www.giarts.org/sites/default/files/22-3_Vital-Signs.pdf
 14.11.2012

GIA Grantmakers in the Arts
<http://www.giarts.org>
 15.11.2012

GSA AIA-program, US General Services Administration
<http://www.gsa.gov/portal/content/104456>
 15.11.2012

Hawaii, USA
http://hawaii.gov/sfca/app_history.html
 22.10.2012

Houston, Texas, USA
<http://www.houstontx.gov/municipalart/>
 15.11.2012

Illinois, USA
<http://www2.illinois.gov/cms/about/jrtc/pages/artcollection.aspx>
 15.3.2013

Iowa, USA Public Art and Design Program
<http://www.iowaartscouncil.org/programs/public-art-and-design/purpose.shtml> 15.11.2012

LA, California
<http://www.culturela.org/publicart/publicpercent.html>
 15.11.2012

LA, Private percent for ArtProgram, USA
<http://www.culturela.org/publicart/privatepercent.html>
 15.11.2012

Louisiana, USA Percent for ArtProgram
<http://www.crt.state.la.us/arts/PercentForArt.aspx>
 15.11.2012

Maine, USA, Public Arts Program
http://mainearts.maine.gov/program_publicarts.aspx
 15.11.2012

Maryland, USA
<http://msac.org/commission>
 15.11.2012

Minnesota, USA Percent for Art in Public Places
<http://www.arts.state.mn.us/other/percent.htm>
15.11.2012

Montana, USA, Percent for Art
<http://www.cultureandtourism.org/cct/cwp/view.asp?a=3933&q=464312>
15.11.2012

NEA National Endowment for the Arts
<http://www.nea.gov/>
15.11.2012
<http://www.nea.gov/national/ourtown/index.php>
15.11.2012

Nebraska, USA, Public Art
http://www.nebraskaartscouncil.org/public_art/onepercent/
15.11.2012

New Hampshire, USA, Percent for Art Program
<http://www.nh.gov/nharts/programservices/percentforart.htm#about>
15.11.2012

New Jersey, USA, Arts Inclusion Program and ArtPlan
http://www.nj.gov/state/njsca/dos_njsca_programs.html
15.11.2012
<http://artsplannj.com/imagesap/theplan.pdf>
15.11.2012

New Mexico, USA, Art in Public Places
<http://www.nmarts.org/art-in-public-places.html>
15.11.2012

North Carolina, USA, Arts Council
http://ncarts.org/freeform_scrn_template.cfm?ffscrn_id=36&
1.11.2012

Ohio, USA Percent for Art Program Guidelines, Ohio, <http://www.oac.state.oh.us/grantsprogs/percentguidelines.asp>
13.11.2012

Oklahoma, USA, Art in Public Places
<http://www.okpublicart.org/>
15.11.2012

PAN Public ArtNetwork, Washington DC/ New York
http://www.artsusa.org/networks/public_art_network/default.asp
15.11.2012

Oregon, USA, Public ArtCollection
<http://www.oregonartscommission.org/public-art/collection>
15.11.2012

PAN Survey Report 2009,
<http://www.artsusa.org/pdf/networks/pan/PANSurveyReport2009.pdf>
15.11.2012

PartnershipMovement, USA
<http://www.partnershipmovement.org/>
15.3.2013

Phoenix, Arizona, USA
<http://phoenix.gov/arts/publicart/index.html>
15.11.2012

Public Art Directory
<http://www.public-art-directory.com/>
15.11.2012

Rhode Island, USA, Public Art
<http://www.arts.ri.gov/public/>
13.11.2012

San Diego, California, USA
<http://www.sandiego.gov/arts-culture/publicart/index.shtml>
15.11.2012
<http://www.sandiego.gov/arts-culture/pdf/pubartmasterplan.pdf>
15.11.2012

San José, California, USA
<http://www.sanjoseculture.org/downloads/ApprovedPAMP031307.pdf>
15.11.2012

Seattle, USA
<http://www.seattle.gov/arts/publicart/default.asp>
15.11.2012

South Carolina, USA, Visual Arts Commission, <http://www.southcarolinaarts.com/arts/visarts.shtml>
15.11.2012

State Public Art and Percent for Art Programs, National Assembly of State Art Agencies
<http://www.nasaa-arts.org/Research/Key-Topics/Public-Art/State-Public-Art-and-Percent-for-Art-Programs.php> 14.11.2012

Utah, USA; Utah divisions museums and arts, Public
http://arts.utah.gov/area_interest/public_arts/index.html
13.11.2012

Toronto, CA, Public Art Guidelines
http://www.creativecity.ca/database/files/library/pubart_udg_full_18july07.pdf
15.11.2012

Transport Canada, Public Art and Design in Transit
<http://www.tc.gc.ca/eng/programs/environment-utsp-casestudypublictransit2-2565.htm>
15.11.2021

Vancouver, Public Art
<http://vancouver.ca/parks-recreation-culture/public-art.aspx>
15.11.2012

Vermont's Art Council, USA; Public Art
<http://www.vermontartscouncil.org/ProgramsInitiatives/PublicArt/tabid/83/Default.aspx>
13.11.2012

Washington, USA
<http://www.arts.wa.gov/public-art/percent.shtml>
13.11.2012

The Western States Arts Federation (WESTAF)
<http://www.westaf.org/>
1.11.2012

Wisconsin, USA
<http://artsboard.wisconsin.gov/category.asp?linkcatid=3409&linkid=1651&locid=171>
13.11.2012

Wyoming, USA
<http://wyoarts.state.wy.us/Public/Index.aspx>
13.11.11

Wetenhall, John A Brief History of Percent for Art In America
<http://www.forecastpublicart.org/anthology-downloads/wetenhall.pdf>
14.11.2012

York, Jeffrey Public Art Project Administrative Responsibilities and Sample Administration Budget
<http://www.ncarts.org/elements/docs/ProjectAdm.pdf>
13.11.2012

Taide rakennushankkeessa – seminaari & keskustelu keskiviikkona 29.8.2012 klo 12.00-16.30

Ympäristötaiteen säätiö tekee yhteistyössä Arkkitehtuurikeskus Arkesin kanssa opetus- ja kulttuuriministeriölle vuoden 2012 aikana selvitystä siitä, millaisin toimin valtio voisi edistää ns. prosentti taiteelle –periaatetta julkisen rakentamisen yhteydessä.

Selvitykseen liittyen Ympäristötaiteen säätiö kutsuu erityisesti taiteen toimijoita Taide rakennushankkeessa –seminaariin ja keskusteluun.

Tilaisuus tähtää vuoropuheluun kysymällä, miten lähtökohdiltaan toisistaan poikkeavat maailmat ja kielet - taide ja rakentaminen - kohtaavat ja kommunikoivat rakennushankkeessa.

Kohtaamista lähestytään neljällä, taidetta ja rakentamista edustavalla puheenvuorolla, joissa haetaan vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä osapuolet rakennushankkeessa toisiltaan odottavat, edellyttävät, vaativat?
- Miten taide osana rakentamista sujuu jouhevimmmin?
- Mitkä ovat yleisimmät ongelmat, missä tapahtuvat törmäykset?
- Miten taiteilijan ammattitaito tulee parhaiten esille rakennushankkeissa?
- Mitä osapuolten tulisi aloillaan kehittää, jotta yhteistyö toteutuisi parhaiten yhteisessä hankkeessa?

Alustusten tavoitteena on yleistettävyyttä – ei tietyn taidehankkeen ruotiminen sinänsä – ja kokemus siitä, mitä on opittu taidehankkeista osana rakentamishankkeita.

Keskusteluosuudessa, johon toivotaan yleisöltä erityistä aktiivisuutta, pyritään tiivistämään hyvän hankkeen tunnusmerkkejä ja kartoittamaan sitä, mitä yhteistyön edistämiseksi tulisi jatkossa erityisesti kehittää. Ja miten %-periaate parhaiten edistyisi?

Nykytaiteen museo Kiasman seminaaritila Mannerheiminaukio 2 00100 Helsinki

12.00	Avaus: Petri Kaverma , hallituksen puheenjohtaja Ympäristötaiteen säätiö
12.15	Kuvataiteilija Silja Rantanen
12.45	Projektijohtaja Pertti Tamminen , Tampereen kaupunki, Vuores-projekti
13.15	Valokuvataiteilija Raakel Kuukka
13.45	Hallituksen puheenjohtaja Mauri Niemi
14.15	Kahvitarjoilu
15.00	Keskustelu: alustajat + yleisö + moderaattori
n. 16.30	Seminaarin päätös

Ystävällisesti **ilmoittaudu** seminaariin viimeistään **21.8.2012** joko lähettämällä sähköpostia erja.vayrynen@ymparistotaide.fi, tai soittamalla 044-0987561

Osallistuminen ei maksa mitään. Osallistujamäärä on rajallinen, paikat täytetään ilmoittautumisjärjestyksessä.

Kuva: **Riikka Latva-Somppi** Näktergalen-Satakieli. Säätiön vuoden 2009 ympäristötaidekohde –kunniakirjan saaja, Helsingin Arabianrannassa.
Kuvaaja: **Hanna Haapakoski**.

Ar(t)chitecture-seminaari

Arkkitehtuurikeskus ry järjestää yhteistyössä Nykytaiteen museo Kiasman kanssa Ar(t)chitecture-seminaarin **keskiviikkona 26.9.2012 klo 17.00-21.00 Kiasma-teatterissa**. Tilaisuus toteutetaan osana Ympäristötaiteen säätiön ja Arkkitehtuurikeskus ry:n ns. prosentti taiteelle -periaatteen edistämistä koskevaa selvitystä opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Seminaarissa pohditaan taiteen ja arkkitehtuurin rajapintaa rakennetun ympäristön näkökulmasta.
Aihetta lähestytään seuraavien kysymysten ja teemojen kautta:
Onko arkkitehtuuri taidetta? Missä kulkee taiteen ja arkkitehtuurin raja?
Mikä on taiteen rooli arkkitehtuurissa historiallisesti ja nyt?
Arkkitehtuuri ja rakennettu ympäristö taiteen materiaalina.
Arkkitehtuuri ja rakennettu ympäristö taiteen inspirojana.
Taide arkkitehtuurin innoittajana,
taiteen ja arkkitehtuurin vuorovaikutus (esim. Bauhaus).
Millaista on työskennellä taiteilijana arkkitehdin koulutuksella?
Entä toisin päin?

Seminaarin teemaa tukee samanaikainen Kiasman *Camouflage – nykytaidetta muotoilun maastossa* -näyttely, jossa sekä taiteen että muotoilun alan koulutuksen saaneet ammattilaiset etsivät ilmaisuun nykytaiteen ja muotoilun rajapinnoilla.

Tilaisuus on osin englanninkielinen. Ilmoittautumiset: info@arkes.fi
Oikeus muutoksiin pidätetään.

Ohjelma:
klo 17.00

Tilaisuuden avaus

Arkkitehtuurikeskus ry:n puheenjohtaja *Rainer Mahlamäki*
Nykytaiteen museo Kiasman amanuenssi *Leevi Haapala*
Taiteen ja arkkitehtuurin suhde historiallisessa kontekstissa

klo 17.10

professori, arkkitehti *Vilhelm Helander*

klo 17.40

Ar(t)chitecture - Public art and architecture

klo 18.40

taiteilija, muotoilija *Sebastian Errazuriz*
Points of view

professori, taidemaalari *Silja Rantanen*

taiteilija, arkkitehti *Petteri Nisunen*

professori, arkkitehti *Mikko Heikkinen*

taiteilija, graafinen suunnittelija *Nene Tsuboi*

paneelikeskustelu, moderaattori arkkitehti *Ville Hara*

klo 19.40

vapaata seurustelua

klo 20.10

Voit tutustua Camouflage -näyttelyyn klo 20.30 saakka. Pääsyliput 10/8 euroa.

Lisätiedot

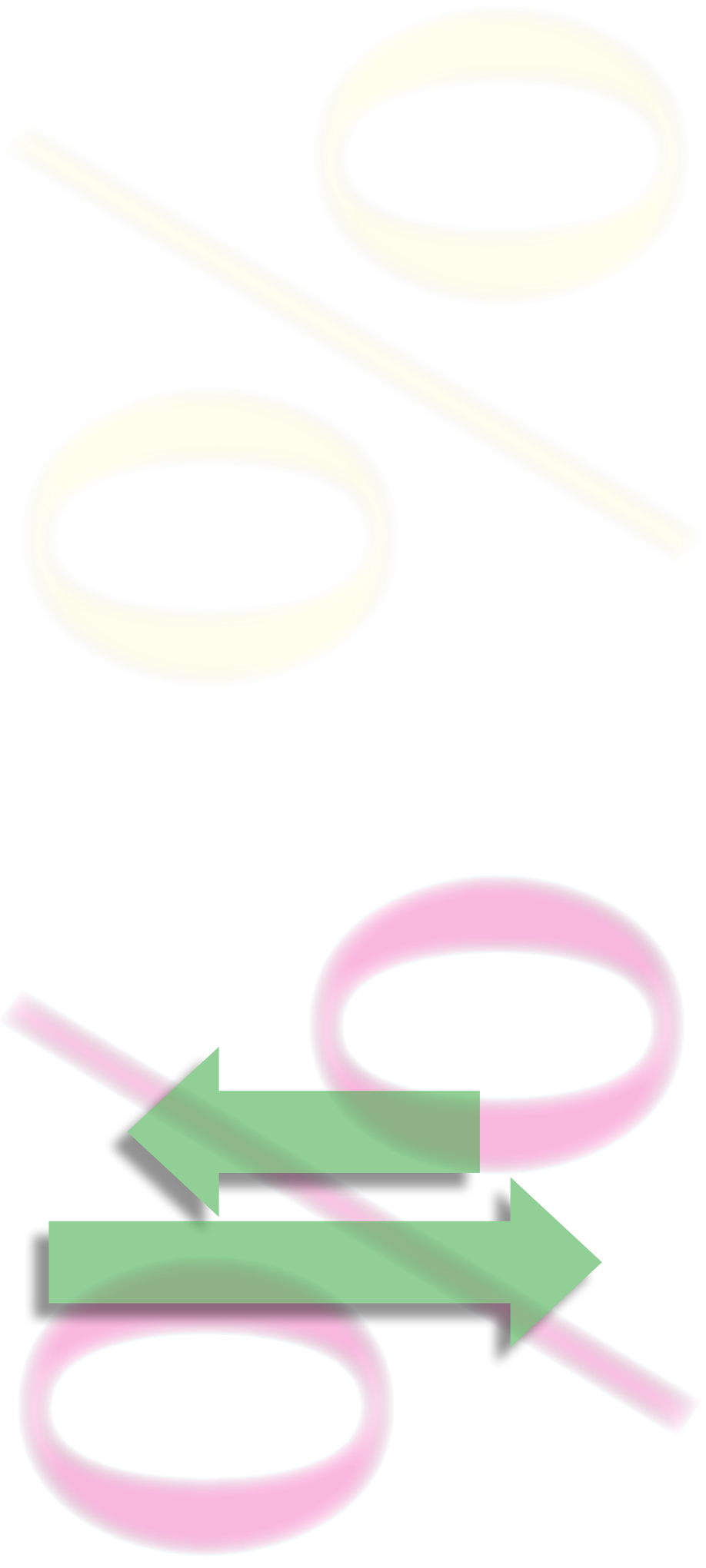
Ville Hara, Arkkitehtuurikeskus ry:n %-taideselvityksen koordinaattori, arkkitehti SAFA
puhelin: +358 50 353 10 95, sähköposti: sukunimi@avan.to

Tiina Valpola, Arkkitehtuurikeskus ry, toiminnanjohtaja, arkkitehti SAFA
puhelin: +358 40 737 2621, sähköposti: etunimi.sukunimi@arkes.fi

TAIDETTA ARKEEN-

prosenttiperiaate ja julkinen rakentaminen

Seminaari

tiistaina 19.3.2013

klo 12.00-16.00

Kansallismuseo, auditorio

Mannerheimintie 34, 00100 Helsinki

(sisäänkäynti katutasosta)

TAIDETTA ARKEEN-

prosenttiperiaate ja julkinen rakentaminen

OHJELMA:

12.00 Tervetuloitovotus

Arkkitehti Maritta Koivisto, Ympäristötaitteen säätön valtuuskunnan puheenjohtaja

12.15 Seminaarin avaus

Kulttuuriministeri Paavo Arhimmäki.

12.30 Prosenttiperiaate keinona julkisen taiteen ohjelmatyöhön – mallien mahdollisuudet

TaT Laura Uimonen

13.00 Luovan talouden näkökulmia prosenttiperiaatteeseen

Kulttuuriasiaineuvos Kirsi Kaunisharju, opetus- ja kulttuuriministeriö

13.30 Kaupunkien taidehankinnat – nykyiset käytännöt ja uudet avaukset

YTT Sari Karttunen

14.00-14.30 tauko

14.30 Arkkitehdin ja taiteilijan yhteistyö

Arkkitehti Kirsti Sivén

15.00 Pro Senti: rahasta & rakkaudesta. Taiteen näkökulma prosenttiperiaatteeseen

KuT, kuvataiteilija Petri Kaverma

15.30 Minin ja miksi prosenttitaidetta tarvitaan?

Taidekriitikko Otso Kantokorpi

16.00 Seminaari päättyy

Ympäristötaitteen säätö on tehnyt yhteistyössä Arkkitehtuurikeskus ry:n kanssa opetus- ja kulttuuriministeriölle selvitystä ja malleja siitä, millaisin toimin valtio voisi edistää ns. prosenttitaitteelle -periaatetta julkisen rakentamisen yhteydessä. Selvitys julkaistaan maaliskuussa 2013.

Selvitystyön tuloksia, ehdotettuja malleja ja esiin nousseita näkökulmia esitellään Taidetta arkeen -seminaarissa.

Ystävällisesti ilmoittaudu seminaariin viimeistään 15.3.2013 joko sähköpostilla yts@ymparistotaide.fi, tai soittamalla 044-0987561 / Erija Väyrynen – joilta myös lisätiedot.

Seminaari on maksuton. Paikat täytetään ilmoittautumisjärjestyksessä. Ohjelmamuutokset mahdollisia.

Tervetuloa!